GEUS

Perspectief op een verweven en verbonden enclave

gebiedsplan op hoofdlijnen met ontwikkelingsstrategie

PROJECTDATA

Projectnaam	GEUS, de verweven en verbonden enclave
Locatie	Garderen, Elspeet, Uddel, Speuld en de buurtschappen de Beek, Houtdorp, Drie, Leuvenum, Staverden, Meerveld, Nieuw Milligen, Oud Milligen, Ouwendorp
Opdrachtgever	Gemeente Apeldoorn, Barneveld, Ermelo en Nunspeet Provincie Gelderland en het waterschap Vallei en Veluwe
In samenwerking met:	vertegenwoordigers van de samenleving GEUS, SteenhuisMeurs, Catapult, Lysias Advies, Tutert management en Advies
Opgesteld door	BoschSlabbers landschapsarchitecten
Datum	23 januari 2025
Projectnummer	BS23-062

Apeldoorn gemeente Barneveld gemeente ermelo gemeente Nunspeet provincie Gelderland waterschap vallei en veluwe
veluweop1
Bosch Slabbers

VOORWOORD

Binnen GEUS staan we voor grote uitdagingen. Hoe zorgen we voor een duurzaam perspectief voor de landbouw, hoe houden we de kernen vitaal, hoe maken we ruimte voor woningbouw en bieden we perspectief aan jongeren, maar ook aan ouderen die graag willen blijven, hoe zorgen we voor een goede kwaliteit van water en natuur en geven we op gepaste wijze ruimte aan toerisme en recreatie in het gebied. Allen grote opgaven die, gelet op de ligging op de Veluwe, om een samenhangende visie en integrale aanpak vragen. Met dit gebiedsplan zijn deze er nu. De zes verantwoordelijke overheden (gemeenten Apeldoorn, Barneveld, Ermelo en Nunspeet, waterschap Vallei en Veluwe en de provincie Gelderland) hebben bij de totstandkoming van dit plan al snel besloten om de samenleving van GEUS intensief bij dit proces te betrekken. Daarmee is het plan dat er nu ligt echt een plan van het gebied zelf geworden. Er is bij de start een aansprekend cultuur-historisch onderzoek uitgevoerd waaruit blijkt hoe verbonden en verweven de samenleving is met elkaar en met het gebied en vooral ook hoe het gebied met grote veranderingen in het verleden is omgegaan. Daaruit blijkt een veerkracht die ook nu weer aan de orde is. In het plan staan voorstellen om een agrarisch collectief te vormen en, met de agrariërs in de regie, van GEUS een voorbeeld te maken hoe de landbouw verder kan worden verduurzaamd. Er liggen initiatieven om natuurwaarden, watervraagstukken, leefbaarheid en landbouw integraal op te pakken in deelgebieden in het gebied. Er zijn meerdere ideeën om de recreatiefunctie in GEUS te versterken. Tot slot biedt het gebiedsproces ook haakjes voor de gemeenten om aan de slag te gaan met de leefbaarheid in de kernen Garderen, Elspeet, Uddel en Speuld. Ik vind het heel mooi hoe uitgebreid de samenleving betrokken is bij het maken van dit gebiedsplan. Het is nu aan ons, bestuurders, om te zorgen voor besluitvorming over dit plan en te bepalen hoe we dit kunnen gaan realiseren. Dat blijven we in de uitvoering ook in nauw overleg en samen met alle betrokkenen doen.

Graag wil ik, namens de collega-bestuurders van het Bestuurlijk Overleg GEUS, alle betrokkenen bedanken voor hun bijdrage en inzet.

Voorzitter Bestuurlijk Overleg GEUS

Henk van den Berge wethouder gemeente Apeldoorn

SAMENVATTING

GEUS een verweven en verbonden enclave
Wij, mensen uit het gebied en overheden (provincie Gelderland, Waterschap Vallei en Eem, gemeente Apeldoorn, Barneveld, Ermelo, Nunspeet en Veluwe Alliantie (Veluwe op 1)), hebben samen het gebiedsplan in een intensief proces opgesteld. Met diverse werkgroepen, de integratiewerkgroep en inloopavonden hebben we een plan opsteld met balans tussen de verschillende belangen, beleidsdoelen en ambities. Deze kracht en betrokkenheid van mensen willen we blijvend inzetten om samen dit plan tot daadwerkelijke uitvoering te brengen.

Het gebied is trots op GEUS. Het kleinschalige, diverse gebied is aantrekkelijk voor ons, maar ook voor onze gasten. Enerzijds willen we het gebied zoveel mogelijk houden zoals het is, maar anderzijds willen we het gebied niet op slot zetten! We willen inzetten op ruimte voor ondernemerschap en ontwikkelingen om de leefbaarheid in het gebied op peil te houden. We willen dat agrarische sector duurzaam in GEUS blijft en voor ons landschap kan blijven zorgen. De sector weet dat er op een andere manier geproduceerd moet worden en is daar al volop mee bezig en wil daar ook mee doorgaan. Wij willen de natuur herstellen en versterken waar het kan. Dat alles in een goede balans tussen de verschillende functies.

Als motto kiezen we verwevenheid en verbondenheid. Verwevenheid duidt op de verwevenheid van mens, gebruik en landschap. De verbondenheid gaat over de mensen onderling, maar ook over de verbondenheid tussen gebruik en landschap. De verwevenheid gaat ook over de samenwerking tussen overheden onderling, zodat zij als één overheid kunnen acteren en daarmee de verschillen in beleid kunnen overbruggen. Met de opsomming van de volgende zeven hoofdaspecten vatten we het gebiedsplan samen:

Samen koesteren we de **oorsprong van het gebied**, de bodem- en waterstructuur die ons gegeven zijn, het gebouwde en natuurlijke erfgoed dat in het gebied door de generaties voor ons werd nagelaten. Dit willen we beschermen, hierop voortbouwen en de verhalen vertellen en zichtbaar maken.

Samen investeren we in een **leefbare samenleving**: door voldoende woningen te realiseren aansluitend aan de kernen en voor Speuld meer verspreid in lijn met het karakter van het buurtschap. Door voldoende ruimte aan ondernemen te bieden, zowel voor bedrijven die willen verplaatsen uit dorpscentra, kleine zelfstandige en het landelijk gebied als broedkamer van bedrijvigheid te zien. Mede hiermee worden voorzieningen in de dorpen in stand gehouden door voldoende potentiële gebruikers zowel inwoners als recreanten. Door een goede en veilige bereikbaarheid te garanderen, door drukke wegen in de dorpen in te richten als dorpswegen met een dorpskarakter en goede oversteekvoorzieningen te maken voor fietsers, bv over de N302.

Samen investeren we in ontwikkeling van recreatie met **nieuwe concepten** in het historische, pittoreske agrarische landschap met: diverse nieuwe routes die de verhalen van het gebied vertellen, erven waar je als recreant welkom bent en dorpen met uitnodigende kernen en goede voorzieningen. Midden in het gebied realiseren we een goede ontvangstlocatie (TOP) met een iconische uitzichtstoren. Hiermee wordt de druk op de meest kwetsbare natuur verminderd. En de al vitale vakantieparken willen we vitaal houden voor een duurzame, natuurinclusieve toekomst.

Samen investeren we in een **robuuste energie voorziening**. Hoe dat er praktisch gaat uitzien is nu nog niet helder, maar samen met de vier gemeenten en de provincie onderzoeken wij de mogelijkheden om deze robuuste voorziening in GEUS te realiseren. Zo kunnen we de gewenste transitie naar electrificatie faciliteren en kunnen we werken aan een duurzame toekomst voor GEUS.

Samen gaan we voor **duurzame landbouw**. Voor behoud en beheer van het gebied is landbouw essentieel. De agrariërs willen samen een pilot (proeftuin GEUS) opzetten waarin er met nieuwe, innovatieve en duurzame vormen van landbouw wordt geexperimenteerd. De agrariërs hebben elkaar nodig en vormen een collectief. Met dit collectief werken we samen aan de toekomst. In dit collectief willen werken we aan een meer sluitende kringloop en zorgen we dat agrarische gronden beschikbaar blijven om extensivering mogelijk te maken. Ook stoppende agrariërs worden verleid om gronden in te brengen. De landbouw krijgt een eerlijke beloning voor het beheer van het landschap en versterking van

natuurwaarden. Samen zetten we in op een **duurzamere kalverhouderij** die met oog voor dierenwelzijn produceert. Met de recente en verwachte toekomstige afname ontstaat een houdbare populatie in het gebied. Door te voldoen aan de hoogste standaarden voor stalsystemen draagt de kalverhouderij bij aan het verminderen van de stikstofuitstoot, een gezond milieu en verbeterde dierenwelzijn.

Samen herstellen en versterken wij de natuur en het landschap door een divers pakket aan maatregelen waarbinnen we de vastgestelde natuurherstelmaatregelen vanuit de Natura2000 gebieden gerealiseerd worden. Dit doen wij door **maatwerk** te leveren op (deel) gebieds- en perceelsniveau. Met eigenaren van gronden, agrariërs, beheerders natuurterreinen en overheden gaan samen aan de slag om te komen tot werkbare oplossingen die natuurwinst opleveren, agrarisch rendement garanderen en recreatieve meekoppelkansen benutten. Bouwstenen voor dit maatwerk zijn: bodem en water gezond, groenblauwe dooradering, zachte overgangen

tussen natuur en agrarisch gebied, bufferzones langs watergangen, en dergelijke.

Samen bieden wij een stikstofreductie van 42%, daarmee halen we ons doel (de norm van de provincie Gelderland). Deze reductie heeft het gebied door een verregaande inspanning vanaf 2018 tot en met 2024 al grotendeels behaald. Daarnaast realiseren we **extra stikstofruimte** om agrarische en niet agrarische ontwikkelingen in het gebied mogelijk te maken.

Ontwikkelstrategie
Voor de uitvoering van het gebiedsplan is het essentieel om te beseffen dat alles hierin maatwerk is en in nauw overleg met alle betrokkenen wordt gerealiseerd. Het is een integraal gebiedsplan waarvoor het belangrijk is dat de zes overheden en Veluwe op 1 blijven samenwerken. Afspraken daarover leggen we vast in een samenwerkingsovereenkomst (SOK), waarin we ook afspraken maken over de wijze waarop de samenleving betrokken blijft en hoe het gefinancieerd wordt. De projecten en maatwerk per deelgebied vragen om regie en onderlinge coördinatie en afstemming tussen de partijen op veel terreinen. Alleen dan is zicht op het bereiken van het gewenste perspectief voor GEUS. Wij willen regie voeren op de volgende onderdelen:

Regie vraagt organisatie dat willen we doen door het continuëring van het gebiedsteam waar alle overheden zitting in nemen. Dit team stemt af, initieert en organiseert de verschillende projecten uit het plan. Ook houdt het gebiedsteam zicht op de geldende beleidsnota's en wet- en regelgeving. Daarbij wordt verkend wat de verschillen in regelingen zijn en waar deze eventueel geharmoniseerd kunnen worden.

Om ontwikkelingen in gang te zetten is **regie op middelen** (geld) nodig. Deze middelen willen we per project organiseren. Door per project financiering te zoeken en een verantwoordelijke overheid aan te wijzen vergroten we de slagkracht.

Veel van de doelen en ambities zijn alleen realiseerbaar bij de beschikbaarheid van grond, dus **regie op grond** voeren is nodig. Hier willen we proactief gaan handelen. Hiervoor zetten we het beschikbare instrumentarium in dat de Omgevingswet ons biedt.

Om de doelen voor natuur en water te halen voeren we **regie op natuur en water**. Naast bestaande kennis en de vastgestelde natuurherstelmaatregelen uit het Natura 2000 beheerplan Veluwe zijn de uitkomsten van de landschapsecologische systeemanalyses (LESA's) daarvoor van belang. Op basis van deze analyses wordt in de deelgebieden met elkaar bepaald welke maatregelen het beste genomen kunnen worden op welke plek, gezien de opbouw en werking van het water- en bodemsysteem als geheel.

Om ontwikkelingen mogelijk te maken is **regie op stikstof** randvoorwaardelijk. Om potentiële stikstofruimte die vrijkomt in GEUS in te zetten voor ontwikkelingen in het gebied moet in samenspraak met de provincie een aparte stikstofbank GEUS worden gerealiseerd.

INHOUD

1. Inleiding **15**

2. Waar komen we vandaan en waar willen we naartoe **23**
2.1 Kenschets cultuurhistorisch waardevolle landschap *23*
2.2 Beleidsopgaven *28*
2.3 Natuur en water *30*
2.4 Landbouw *32*
2.5 Leefbaarheid *35*
2.6 Recreatie *40*

3. Gebiedsplan op hoofdlijnen **45**
3.1 Verwevenheid en verbondenheid tussen inwoners, recreanten, landbouw en natuur *46*
3.2 Verweven- en verbondenheid van gemeenschappen en netwerken *50*
3.3 Verweven- en verbondenheid van vrije tijd en landschap *54*

4. Uitwerking **61**
4.1 Bodem en water gezond (sturend) *61*
4.2 Overgangen natuur en agrarisch gebied verzachten *62*
4.3 Versterken groenblauwe dooradering *64*
4.4 Kringlopen zoveel mogelijk sluiten *67*
4.5 Uitstoot stikstof en broeikasgassen beperken en inzetten voor het gebied *67*
4.6 Duurzaam perspectief voor de kalversector *68*
4.7 Vergroten leefbaarheid: meer wonen *68*
4.8 Vergroten leefbaarheid: ondernemerschap faciliteren *71*
4.9 Vergroten leefbaarheid: behoud en versterking voorzieningen *74*
4.10 Vergroten leefbaarheid, mobiliteit *75*
4.11 Dorpsommetjes en klompenpaden *76*
4.12 Energie netwerk verbonden of “status aparte” *76*
4.13 Defensie in GEUS *77*

4.14 Verhalend GEUS en recreatief ontwikkelen van agrarisch gebied *77*
4.15 Vitale vakantieparken *79*
4.16 Versterken van de routestructuren *80*
4.17 Het ontwikkelen van een fijne entree voor het GEUS (o.a. TOP) *82*

5. Ontwikkelstrategie **87**
perspectief voor de verbonden en verweven enclave *87*
5.1 Regievoering *88*
5.2 Uitvoeringsprogramma *92*
5.3 Financiering en direct te starten projecten *110*

6. Tot slot **115**
Hoe verder naar realisatie

BIJLAGE 1: Landbouwmaatregelen GEUS voor stikstofberekening *118*
BIJLAGE 2: Samenvatting herstelprogramma natuurgebieden *120*
BIJLAGE 3: wensen vanuit het gebied aangaande leefbaarheid *124*

1. Inleiding

Begrenzing projectgebied

1. Inleiding

De afgelopen jaren is hard gewerkt aan een gebiedsplan op hoofdlijnen met ontwikkelstrategie voor het gebied van GEUS (Garderen, Elspeet, Uddel en Speuld). Dit gebiedsplan heeft het gebied samen met de overheden en Veluwe op 1 opgesteld middels een intensief participatieproces. Waarbij leefbaarheid en de kracht van de dorpen een belangrijke pijlers onder het plan zijn. De betrokken overheden zijn de gemeenten Apeldoorn, Barneveld, Ermelo en Nunspeet, het waterschap Vallei en Veluwe en de provincie Gelderland. Het rapport is in de “wij” vorm geschreven, dus als u “wij” leest dan zijn dat de betrokken bewoners, ondernemers en de gezamenlijke overheden. Dit plan ligt straks voor bij bestuurders van de verschillende overheden. Zij moeten uiteindelijk dit plan accorderen en mandaat geven voor uitvoering. Daar waar bestuurders onderdelen van het plan niet accoderen, zullen zij terugkomen in het gebied om dit uit te leggen.

IDENTITEIT VAN GEUS

Wij zijn trots op GEUS, het is mooi, fijn wonen en werken en we willen hier niet weg. We zijn trots op de landbouw als vormgever en beheerder van het landschap. Dit heeft een gemengd, kleinschalig landschap opgeleverd dat zeer gewaardeerd wordt. Het landschap en de verhalen uit het verleden vormen samen een belangrijke bouwsteen voor de identiteit van het gebied. De natuur is alom aanwezig en een belangrijke kernwaarde voor GEUS. De inwoners van GEUS willen in zekere zin autonomie en niet alles van bovenaf opgelegd krijgen. Het ondernemerschap is groot, de bewoners en ondernemers zijn innovatief en hebben een groot aanpassingsvermogen. In GEUS is er grote gemeenschapszin, er is oog voor elkaar, met sterke sociale banden en zorg voor elkaar. De christelijke identiteit speelt hierbij een belangrijke rol. De inwoners zijn gastvrij, dat zich ook vertaalt in het recreatieve gebruik in het gebied. Recreatie en toerisme geven economische en maatschappelijke meerwaarde aan het gebied. De dorpen zijn belangrijke pleisterplaatsen in GEUS, voldoende voorzieningen zijn hierbij essentieel en kunen ook in stand blijven door de recreatie.

We hebben met vier werkgroepen de thema’s: natuur&water, landbouw, leefbaarheid en recreatie verdiept. Vervolgens zijn in de integratiewerkgroep de verschillende thema’s bijeengebracht in dit gebiedsplan. In een apart verantwoordingsdocument is het totstandkomen van het gebiedsplan GEUS nader beschreven.

Gebiedsplan geeft richting en is bedoeld voor lobby

Dit gebiedsplan is een plan op hoofdlijnen en is een plan voor de langere termijn, tot 2050. Het gebiedsplan inspireert en is gericht op de uitvoering en samen doen! Het gebiedsplan stuurt op een goede balans tussen ja en nee, geven en nemen. Het geeft aan wat wel en wat niet zou moeten in het gebied. Het gebiedsplan geeft invulling aan de behoeftes en wensen van mensen in het gebied en geeft invulling aan beleidsopgaven. Nieuwe

ontwikkelingen in de maatschappij en beleid zullen op ons blijven afkomen. Daarom is het plan flexibel van karakter zodat we met dergelijke onzekerheden kunnen omgaan. Waar er nog teveel onzekerheden of meningsverschillen zijn, geeft dit plan aan hoe we hiermee om willen gaan en het beheersbaar willen houden. Dit gebiedsplan is een middel om lobby richting overheden te voeren om beleid en regels aan te passen en geld voor de plannen naar het gebied te krijgen.

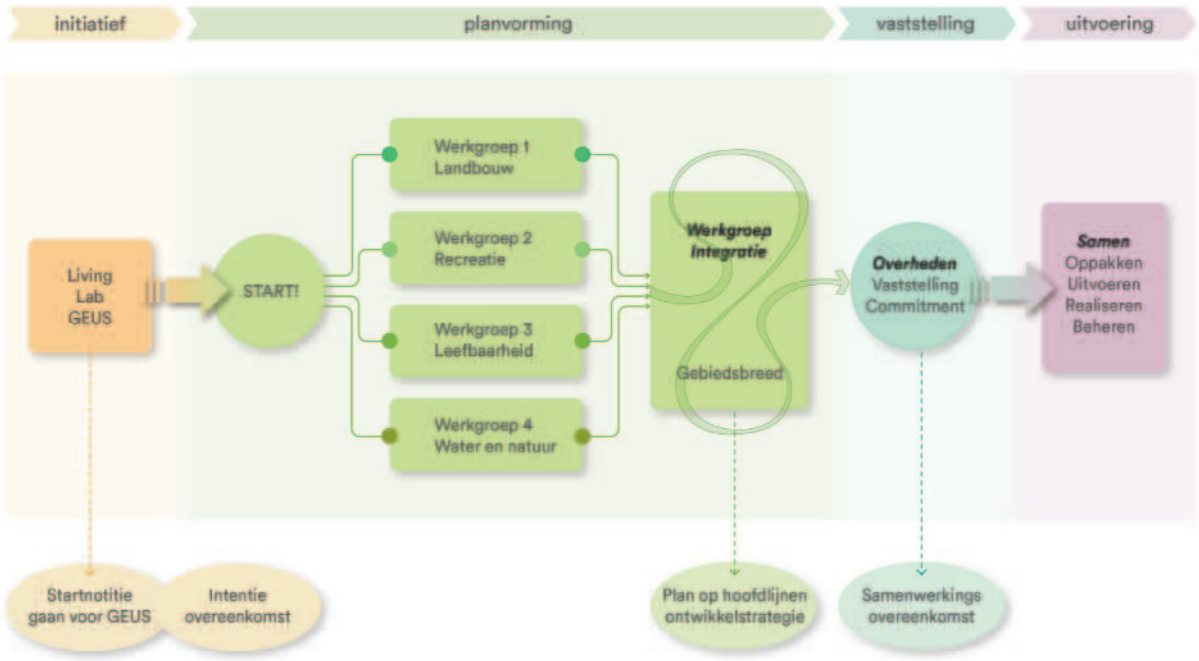
Tussen de twee stuwwallen deden de agrariers van oudsher hun uiterste best om granen te verbouwen op de enken. Daar hoorde een uitgekiend landbouwsysteem bij met schapen op de grote heidevelden die mest produceerden. Die heidevelden waren in collectief bezit bij de agrariërs. Uit de cultuurhistorische verkenning blijkt dat het ooit samenhangende cultuurlandschap, met weides en enken en gemeenschappelijke heides, met de Markenwet uit 1886 moest worden opgedeeld. Veel dorpelingen hadden niet het kapitaal om gronden te kopen en veel van deze gronden zijn gekocht door rijke particulieren, Koningshuis en NV'S. Niet langer leefden de gemeenschappen met het héle cultuurlandschap, nee, grote delen waren nu privébezit geworden, werden bebost en door de tijd heen van landgoed tot natuurgebied. Hierdoor is in het gebied een oud gevoel van verlies. Landbouw en natuur werden meer en meer twee beleidsdomeinen, die gericht waren op uitbreiding van areaal met wetten en regels. Landbouw en natuur werden zo meer en meer twee aparte eilanden. Terwijl juist het kijken naar het cultuurlandschap als één samenhangend geheel, ongeacht de eigenaar, bijdraagt aan het versterken van de kwaliteit van het gebied. Dat vergt: elkaar wat gunnen en oog en oor hebben voor elkaars belangen. En denken in zachte overgangen in plaats van harde scheidslijnen.

In het gebiedsplan doen we uitspraken op verschillende schaalniveaus en snelheden. Bijvoorbeeld ingrepen voor de natuur neem je op de grotere schaal (voor het hele gebied) en duren lang voor ze resultaat laten zien. Terwijl het bouwen van woningen gebeurt op lokaal schaalniveau en snel resultaat laat zien. Dat maakt het opstellen van dit soort plannen complex.

Aanleiding en ambitie

In de startnotitie 'Gaan voor GEUS' zijn de uitdagingen waar dit gebied voor staat beschreven. In de werkgroepen zijn deze nog verder aangescherpt en uitgewerkt. Zo zijn er zorgen over de leefbaarheid in het gebied, woningtekorten, toename van verkeer, verandering van het klimaat, de afname van de biodiversiteit, toename van recreatie en toenemende onzekerheden voor mensen (qua inkomen, veiligheid, etc). De belangrijkste aanleiding voor het gebiedsplan is de ongunstige staat van de natuur in het gebied. De vraag hierbij is hoe de natuur te herstellen en versterken en tegelijkertijd een duurzaam toekomstperspectief te bieden aan de landbouw. Bij dit alles willen we ons mooie landschap behouden en waar mogelijk versterken, met cultuurhistorie als wezenlijk onderdeel daarvan.

De wolf heeft zich permanent gevestigd in het gebied van GEUS. Dit leidt tot gemengde reacties, sommige vinden het heel natuurlijk en andere hebben er grote moeite mee. Dat de landbouwsector zich zorgen maakt over het (jong)vee dat we juist ook meer buiten willen laten grazen. Wat als er een incident met een wolf plaats vindt in het gebied? Wat is bijvoorbeeld het effect van op de recreatiesector? Deze zorgen laten zich niet oplossen met dit gebiedsplan, maar we vragen ambtenaren en bestuurders, samen met de eigen verantwoordelijkheid bij de eigenaren van dieren om ze te beschermen, dit mee te nemen in de positie van de wolf in dit gebied.

Processchema

Ontwikkelstrategie
Onderdeel van het gebiedsplan is een ontwikkelstrategie waarin de te nemen stappen en acties beschreven staan. Hierin staat benoemd wie er aan zet is en wanneer en wat de doorlooptijd is.
De kosten en wie deze kosten draagt is vastgelegd tussen de overheden in een samenwerkingsovereenkomst. Bij de samenwerking tussen inwoners, ondernemers en overheden is vertrouwen belangrijk en dat vraagt continu aandacht. Met een intensief proces is gewerkt aan dit vertrouwen. Met dit gebiedsproces is een nieuwe start gemaakt om de vertrouwensband tussen inwoners en overheden te versterken. Na het opleveren van dit gebiedsplan begint het pas echt, inwoners en overheden zullen zich blijvend moeten inspannen.

Leeswijzer
Het tweede hoofdstuk start met een kenschets van het gebied en de beleidsopgaven, om vervolgens de verschillende thema's te beschrijven vanuit uitdagingen & kansen en ambities & doelen.
In hoofdstuk 3 wordt het gebiedsplan op hoofdlijnen geschetst en vervolgens in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt.
In hoofdstuk 5 wordt de ontwikkelstrategie beschreven, in dit hoofdstuk wordt beschreven hoe we het gebiedplan willen realiseren.

Landgoed Staverden

Minicamping de Solse Berg

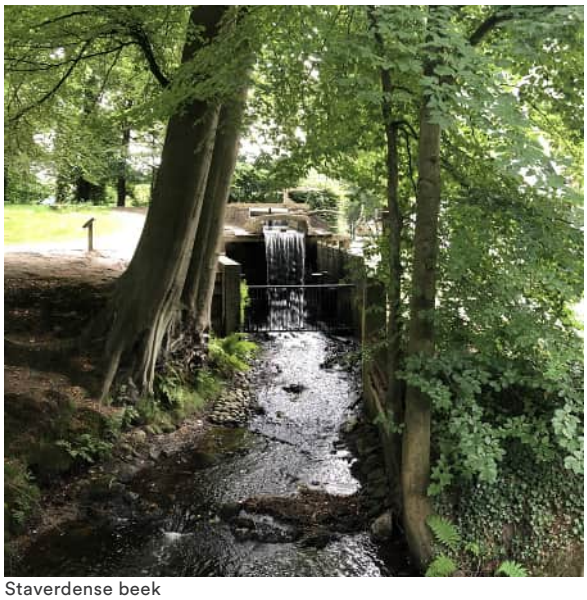

Veevervoer

Akkerbouw met strokenteelt

Heideveld met schotse hooglanders

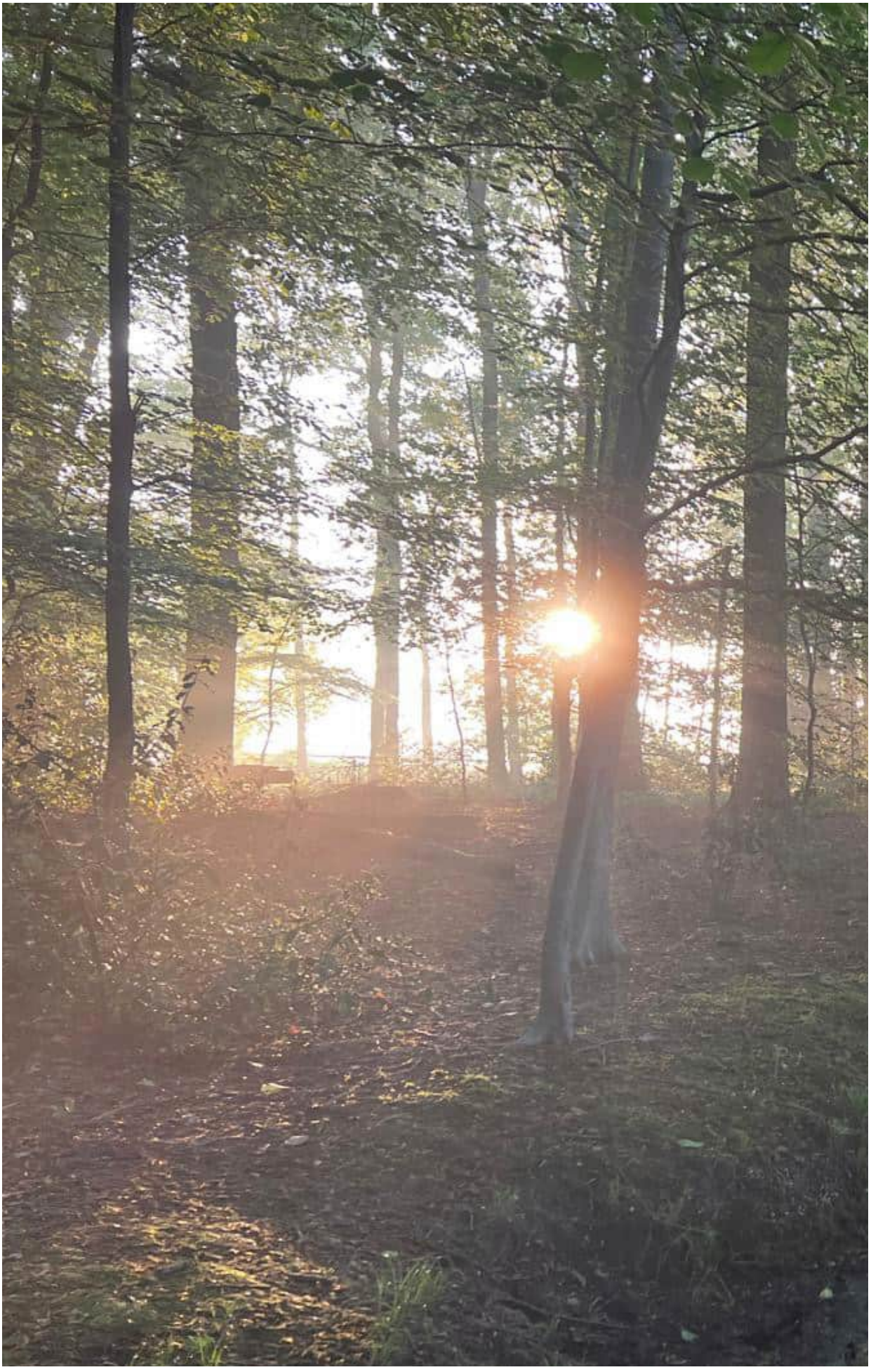
Staverdense beek

Agrarisch gebied in het Uddelerveen

Hersteld Hervormde Kerk Garderen

2. Waar komen we vandaan en waar willen we naartoe

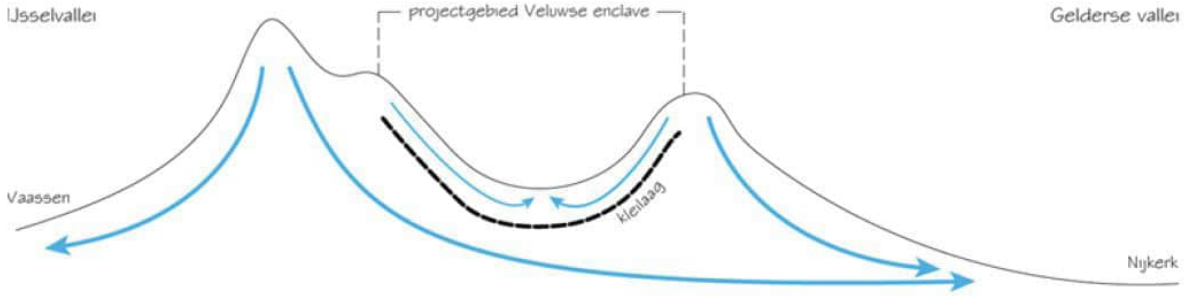
2. Waar komen we vandaan en waar willen we naartoe

Dit hoofdstuk begint met een korte introductie van het landschap van GEUS. Vervolgens een duiding van het beleid dat van invloed is op het gebiedsplan. Vanaf 2.3 worden de verschillende thema's nader toegelicht en uitgewerkt in ambities en doelen. Deze zijn afkomstig van de verschillende werkgroepen per thema en komen uit het beleid. In de formulering is hier geen onderscheid in gemaakt, omdat het gezamenlijke ambities en doelen zijn.

2.1 KENSCHETS CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE LANDSCHAP

GEUS is een Veluwse agrarische enclave. SteenhuisMeurs heeft een prachtige cultuurhistorische verkenning van het gebied gemaakt. Informatie hiervan is verwerkt in het gebiedsplan. GEUS is een uniek gebied met bijna on-Nederlandse landschappen. Het gebied is gevormd in de ijstijd. Op het Veluwemassief wordt de "vlakte" waar GEUS op ligt begrensd door twee stuwwallen. Deze vlakte heeft een kleilaag in de ondergrond waardoor het water niet kan inzijgen naar diepere lagen. In deze vlakte ligt het beekdal van de Hierdense Beek (Leuvenumsebeek, Staverdensebeek): een robuust beeksysteem dat zijn oorsprong heeft bij Uddel en uitstroomt in de voormalige Zuiderzee ten oosten van Harderwijk. Garderen en omgeving liggen naast dit beeksysteem, hier zijgt het water in tot grote diepte.

Op de basislaag van het natuurlijke systeem van bodem en water is het gebied sterk bepaald door menselijke activiteiten. In het gebied van GEUS is al heel lang menselijke activiteit: van jagers en verzamelaars, Romeinen, landheren en horigen, tot marken en kleinschalige boerenbedrijven. Het van oorsprong beboste gebied is ontbost voor hout(s-kool)- en landbouwactiviteiten. De arme gronden verwerden tot heidevelden, al is een (klein) deel van de oorspronkelijke bossen gebleven. Ook deze bossen werden ingezet voor het economische systeem. De heidevelden waren voor het potstalsysteem essentieel. De heideplaggen werden in de stallen gebruikt om het vee op te laten lopen, de plaggen doordrenkt met mest werden gebruikt op de akkers (enken) om de grond vruchtbaarder te maken. Naast heidevelden speelden enken

Schematisch hoogteprofiel oost -> west

Kaartvergelijk: de enclave omstreeks 1900

Kaartvergelijk: de enclave anno nu

(akkers), weidegronden en de beek een belangrijke rol in het agrarische systeem. Als een 'spin in haar web' liggen de verschillende enkdorpen met hun uitwaaierende wegenpatroon in het landschap. Met de komst van kunstmest is het agrarisch systeem veranderd en was de heide niet langer meer een noodzakelijk onderdeel van de bedrijfsvoering. Vanaf dat moment zijn rondom de (es)dorpen van GEUS veel heidegebieden omgevormd naar landbouwgebieden (heideontginningsgronden) en naaldbossen. Met de omzetting naar landbouwgronden zijn er diverse plekken ontstaan waar ruimte geboden is voor kleine boeren bedrijven, zoals bijvoorbeeld de koloniën bij Elspeet. Soms zijn er hele stukken heide 'vergeven' (soms zelf voor niets) aan mensen die de heide in cultuur wilden brengen. Dit zijn relatief klein verkavelde gebieden met een hoge dichtheid aan erven.

Uiteindelijk waren het de grootgrondbezitters, deels adel, die de heidevelden wilden behouden. Enerzijds voor de jacht en anderzijds omdat men ook de schoonheid van de heide inzag. Later is dat door beleid geborgd als natuurgebieden. In en net na de oorlog heeft Defensie zich definitief gevestigd in dit gebied met meerdere terreinen. In de naoorlogse jaren zijn intensieve vormen van landbouw opgekomen. De overheid heeft sterk beleid gevoerd om de productie van de landbouw te vergroten, hetgeen met de ruilverkaveling nog extra onderstreept is. Met name de kalverhouderij heeft zich vanaf de jaren zestig in dit gebied gevestigd, dit kwam enerzijds door ondernemerschap dat groot is in het gebied en anderzijds door ruimtegebrek. De laatste decennia is er ook een sterke verkleuring van het landelijke gebied gaande. Vele kleine boerderijen worden opgekocht (of vererfd) om ingericht te gaan worden als woonerven, puur landelijk wonen met bos en heide op een steenworp afstand. Ook zijn er diverse woonplekken in het landelijk gebied ontstaan vanuit het rood voor rood beleid.

Er zijn in het gebied diverse bijzondere plekken met hoge cultuurhistorische waarden, zoals kasteel Staverden en Uddelermeer. Het beschermde dorpsgezicht van Staverden is gesitueerd rondom het kasteel Staverden, de bijgebouwen en watermolen. De oorsprong van het kasteel ligt rond 1300 en de huidige vorm is gebouwd in 1853 en deels 1905. Het Uddelermeer is een prachtig meer met hoge natuurwaarde dat zijn oorsprong kent als een pingoruine uit het Saalien. Aan de oostzijde van het meer ligt een Hunneschans uit de 10e eeuw.

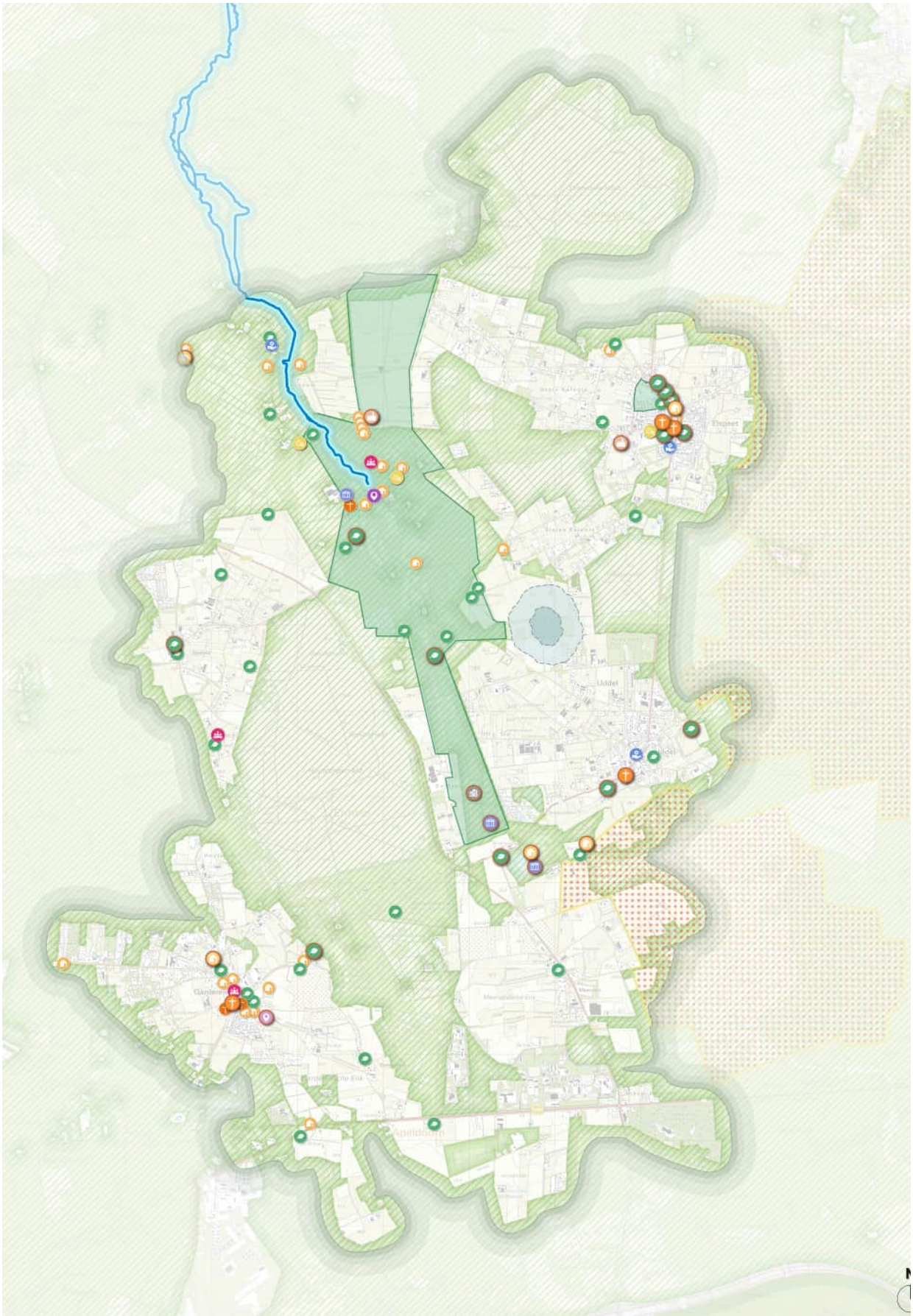
Door de eeuwen heen is het gebied gekenmerkt door armoede en het christelijke geloof. Het natuurlijke systeem en de economische activiteiten hebben beperkt rijkdom naar het gebied gebracht. In het huidige tijdsgewricht is er wel degelijk rijkdom in het gebied geland door grondbezit, moderne agrarische bedrijven, recreatieterreinen en een hoog aantal ondernemers in het gebied. Wat kenmerkend is, is dat men door de jaren heen steeds nieuwe kansen op diverse economische activiteiten heeft gevonden. De ondernemersgeest is hier groot, gecombineerd met een christelijke inborst.

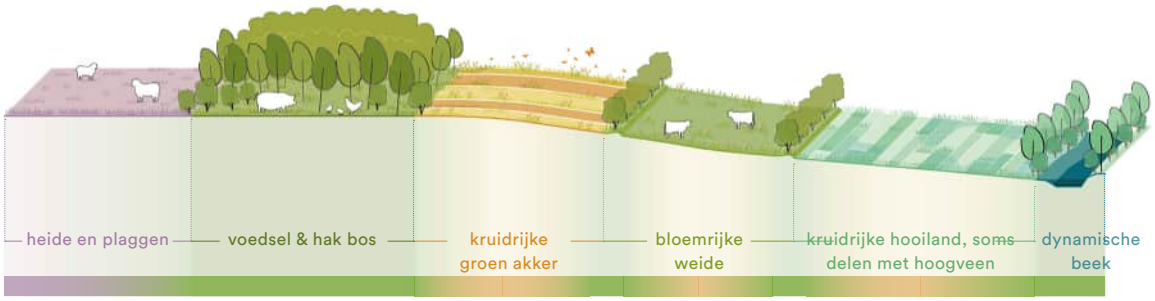
2.2 BELEIDSOPGAVEN

Een deel van de ambities en doelen van de thema's komen voort uit beleid en zijn ook juridisch vastgelegd, zoals de Kader Richtlijn Water (KRW), de Omgevingswet (waarin de vroegere Wet natuurbescherming (WNB) is opgenomen), Natura 2000 inclusief het aanwijsbesluit N2000 en het natura 2000 beheerplan voor de Veluwe en de omgevingsvisies, -plannen, BOVI's en bestemmingsplannen van gemeenten. De niet juridisch vastgelegde doelen zijn verwoord als beleidsambities. Deze zijn terug te vinden in het Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) en het rijksprogramma Mooi Nederland. Voorbeelden van dergelijke beleidsambities zijn bijvoorbeeld het realiseren van groen-blauwe dooradering van het landelijk gebied (10% van het areaal) en versterking van ruimtelijke kwaliteit.

Kaart met beschermde gebieden en objecten in GEUS

Oorspronkelijk agrarisch systeem

2.3 NATUUR EN WATER

Korte kenschets:

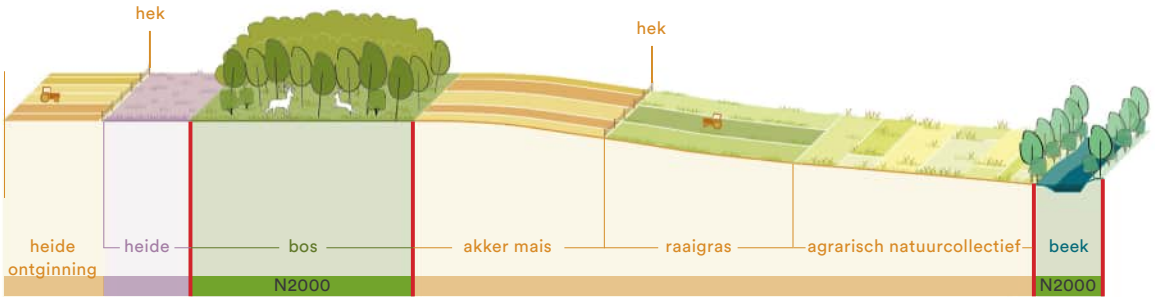
De natuur die in het gebied aanwezig is, is in belangrijke mate ontstaan door de invloed van de mens. Juist de interactie tussen landbouw en aanwezige condities, maakte de bijzondere natuur in dit gebied. Langs de beek heeft zich door de eeuwen heen een uniek natuursysteem ontwikkeld van vochtige weilanden, beekbegeleidende bossen, landgoederen en landschapselementen. Op de hogere gronden zijn uitgebreide heidevelden (potstalsysteem) en bossen (hout) die nu een belangrijke natuurwaarde vertegenwoordigen. Veel van de aanwezige natuur is onderdeel van het Gelderse NatuurNetwerk (GNN) en Natura 2000-gebied.

Het watersysteem en de natuur hebben in GEUS een sterke verwantschap met elkaar. Het watersysteem is, naast de inmiddels tot cultuurhistorie verworden elementen als opleidingskanalen voor watermolens, de laatste eeuw meer en meer ingericht om de landbouw te kunnen ontwikkelen. Watergangen zijn vergraven om water versneld af te voeren uit het gebied en gekanaliseerde (verdiepte) delen van de beek laten dit zien.

Uitdagingen en kansen:

Ondanks recente maatregelen is het watersysteem hoofdzakelijke nog steeds ingericht op het zo snel mogelijk water afvoeren uit het gebied. Dat maakt dat gebieden in tijden van droogte verdrogen en dat de unieke natte natuur onder druk komt te staan. Een hoge afvoersnelheid heeft ook een negatieve invloed op de omstandigheden voor soorten in het beekdal, aangezien dit van nature een traag afvoerend systeem is. Verder staat de waterkwaliteit van het oppervlaktewater en van het grondwater onder druk. Op enkele plekken worden te hoge waarden nitraat in het water gemeten en de hoge waardes van diverse chemische stoffen (arseen, kobalt, sereen, zink en ubiquitaire stoffen (giftige stoffen die vroeger gebruikt/ geloosd werden)). De waterkwaliteitsdoelen zijn daarnaast voor Natura 2000 nog anders dan voor KRW. Om Natura 2000 doelen te halen, het dus geschikt te maken voor specifieke soorten en habitats, kunnen er aanvullende eisen aan de waterkwaliteit gesteld worden.

In het gebied hoor je vaak dat het goed gaat met het landschap en de natuur. Er is groei, het is groen en staat er fleurig bij. In het gebied hoor je ook vaak dat de wijze van natuurbeheer niet aansluit op de manier hoe mensen in het gebied het liefste de natuur beheren. Dode bomen worden niet opgeruimd en heidevelden worden overwoekerd door grassen en bos. Aan de andere kant is de regelgeving rondom Natura 2000, beschermde soorten en habitats en bijbehorende regels. Daarmee wordt de staat van de natuur gemeten (in biodiversiteit en kwaliteit). Er leven verschillende perspectieven op natuur en daarmee op de opgave voor natuurbehoud en -herstel. Voor dit gebiedsplan is het kader de juridische verplichtingen vanuit Europese habitat- en vogelrichtlijn, Natura 2000 gebieden en de Omgevingswet, met de bijbehorende wetenschappelijke onderbouwing.

Huidig systeem

Door de jaren heen is er meer scheiding ontstaan tussen landbouw en natuur. Dat is ook in dit gebied aan de hand, zij het in veel mindere mate dan in andere delen van het land. De landbouw heeft zijn productie geoptimaliseerd en het natuurbeheer is meer en meer op habitat- en soortenbescherming gaan sturen. Dit heeft tot een hardere scheiding in het landschap geleid tussen beide functies. Hierdoor verdwijnen ook overgangen (gradienten) van voedselarm naar voedselrijk en van droge naar natte gebieden. Juist de overgangen zijn voor bijzondere soorten heel waardevol.

In de manier van beheren is nog veel winst te halen. In de huidige situatie worden bijvoorbeeld watergangen nu te diep geschoond, er wordt te veel weggehaald. Dit heeft vaak te maken met de aanbestedingsregels van overheden, waardoor goede bedrijven die bekend zijn in het gebied en zorgvuldig beheren niet concurrend genoeg zijn. Geldersch Landschap en Kastelen (GLK) heeft niet met dergelijke aanbestedingsregels te maken en kan dus gebruik maken van vaste aannemers.

De natuurwaarden staan onder druk en daarmee de biodiversiteit. De natuur heeft naast de bovengenoemde verdroging last van vermesting, verzuring, verstoring en versnippering. De klimaatverandering versterkt de verdrogingseffecten door de langere droge en hete periodes in de zomer. Ook zorgt klimaatverandering voor grote pieken in regenval en zeer natte winters, dit vraagt om een robuuster watersysteem dat ingericht is op extreme situaties. Recreatie en toerisme zorgen voor verstoring van de natuur. Wegen doorsnijden op enkele plekken natuurgebieden.

Ambities en doelen voor natuur en water zijn:

- **robuust natuurlijk systeem:** Het natuur- en watersysteem weer bodem- en watergestuurd inrichten, passend bij terreinvorm, grondsoort en natuurlijk waterpeil.
- **natuurkwaliteit**: Verbeteren en versterken van de algemene natuurkwaliteit (natuurdoelen en instandhoudingsdoelen). Beschermde soorten behouden, ook door hun leefgebied in stand te houden. Hiervoor is het nodig op sommige plekken de natuur te herstellen door bepaalde maatregelen te treffen. Deze staan in het Natura 2000 beheerplan Veluwe waar de herstelprogramma's integraal onderdeel van zijn. De natuurherstelplannen zijn er voor de natuurgebieden: heide en stuifzanden, bossen, vennen en venen en beken (zie ook bijlage 2 of https://www.gelderland.nl/themas/natuur/gelderse-natuurgebieden/veluwe/herstelprogrammasveluwe). Een deel van deze herstelmaatregelen liggen op landbouwgronden. De herstelplannen zijn juridisch hard, maar de wijze van realisatie (hoe) is vrij. Betere manier van beheren die meer gericht is op behoud en versterken van natuurkwaliteit is hierbij essentieel. Daarnaast is vermindering van stikstofdepositie één van de belangrijkste voorwaarde. Beperking van doorsnijding en verstoring van wegen, paden en recreatieve gebruik op van natuurgebieden.
- **natuurkwantiteit**: meer natuur is geen doel op zich, maar wel het halen van de gestelde doelen (zie hierboven). Het realiseren van een groen-blauwe dooradering in grotere landbouwarealen en het verzachten van de

scherpe scheiding tussen landbouw en natuur door meer vloeiende overgangsgebieden te maken waar beide functies elkaar beïnvloeden is bedoeld om robuustere natuur met meer verbindingen te realiseren in het al relatief kleinschalige landschap. Onderdeel daarvan is ook het herstellen van overgangen nat-droog en voedselrijk-voedselarm.

- **waterkwantiteit**: Water vasthouden in het gebied om verdroging tegen te gaan en om de afvoersnelheid af te remmen. Bovenstrooms door verondieping of stuwtjes te plaatsen, bodemmaatregelen te treffen (organische stof toevoegen voor water vasthouden en ontwikkelen van bodemleven), langs de beek door hermeanderen en benedenstrooms door lokaal te vernatten.
- **waterkwaliteit**: Verbetering van de (chemische) waterkwaliteit door beperking invloed overstorten, uitspoeling mest, gewasbeschermingsmiddelen en overige chemische verontreiniging (bv lozing zwembadwater, restafval van klussen, drugsafval, etc).

Duiding van het beeksysteem

2.4 LANDBOUW

Korte kenschets:
De landbouw heeft het gebied gevormd door de eeuwen heen en bepaalt in sterke mate het karakter van het gebied. De grondgebonden landbouw is hier relatief kleinschalig en extensief vergeleken met andere plekken in Nederland. Deels zijn het grondgebonden bedrijven met akkerbouw, boomteelt en melkvee. Daarnaast zijn er in het gebied veel kalverhouderijen (voornamelijk bij Uddel, Elspeet en Speuld). Uiteraard zijn er ook mengvormen van bedrijven in het gebied aanwezig.

De landbouw heeft de laatste jaren al op verschillende plekken geïnvesteerd in: nieuwe, emissiearme stallen, langjarig beheerde graslanden, onderhoud landschapselementen, agrarisch natuurbeheer, samenwerking om kringlopen meer te sluiten, lagere bemestingsdruk met vermindering van uitspoeling, mestverwerking (Stichting Mestverwerking Gelderland aan de Schaarweg) sinds 1974 en diverse innovatieve trajecten. Door deze investeringen, door stoppers en verplaatsers en door aanpassing in het voerspoor is de trend van de afgelopen jaren een dalende stikstofuitstoot in het gebied.

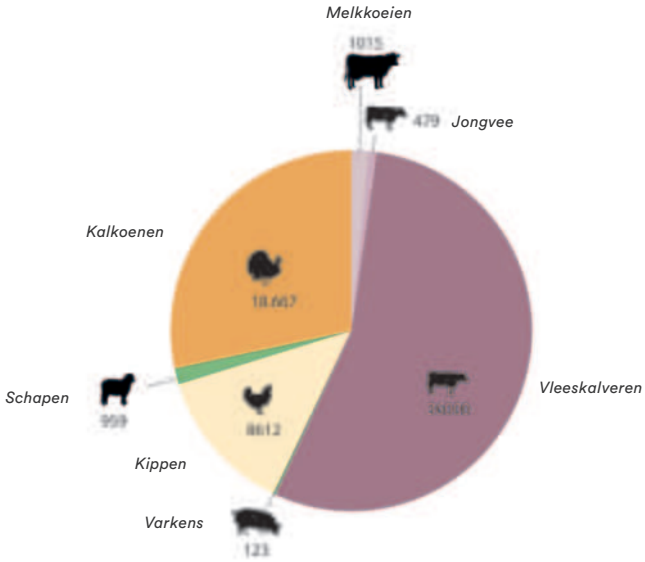
Uitdagingen en kansen:
Een deel van de agrariërs in het gebied heeft het moeilijk, bij hen dalen de inkomsten. Uitgaven nemen toe door veranderende wet- en regelgeving, bijvoorbeeld door de afschaffing van de derogatie. Daarbij zorgt de huidige bedrijfsvoering van de landbouw nog steeds voor een te grote uitstoot van stikstof, ondanks inspanningen van de

afgelopen jaren. Naast de reductie van de uitstoot van stikstof is in de komende tijd ook een sterke reductie nodig van broeikasgassen, zoals methaan, lachgas en CO2. De intensieve vormen van landbouw (bv kalverhouderij) halen nutriënten met dierenvoeding het gebied in. Deze komen deels in het systeem terecht.

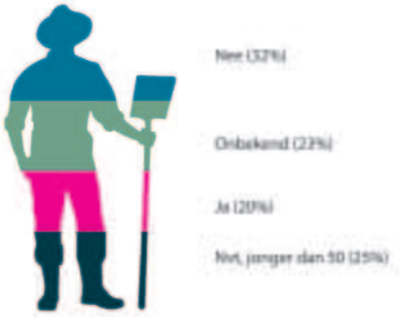
Een deel van de agrarische bedrijfsvoering is niet meer één op één gekoppeld aan de logica van het landschappelijke systeem. Dit brengt een waterhuishouding met zich mee die negatieve invloed heeft op de natuurkwaliteit van de Natura 2000-gebieden. Het watersysteem is ingericht om in het voorjaar vroeg het land te kunnen bewerken, het watersysteem volgt de functie van het landgebruik. Dit geeft bijvoorbeeld extra verdroging op de hogere gronden.

Ambities en doelen voor landbouw zijn:

- transitie naar een duurzaam landbouwsysteem.
- behoud van agrarisch areaal.
- streven naar sluiten van kringlopen in het gebied (mest, diervoeder).
- financieel gezonde bedrijfsvoering.
- het gebruik van de gronden afstemmen op water- en bodemgezond/-sturend.
- bovenstaande ambities en doelen vormgegeven in proeftuin GEUS, een pilot.

Verhouding aantallen dieren op basis van de voorlopige cijfers van 2024 (WUR rapportage

Opvolging agrarische bedrijven

Overige opgave voor landbouw:

- verlagen van de uitstoot van stikstof. Voor Gelderland is de afspraak gemaakt dat de stikstofreductie 42% moet zijn t.o.v. 2018. De verklaring voor die 42% is: landelijk is de wettelijk vastgelegde doelstelling een reductie van 39 kiloton NH3 vanuit de landbouw in 2035 ten opzichte van peiljaar 2018. Van de landelijke 39 kiloton emissiereductie in de landbouw moet 7,511 kiloton vanuit de provincie Gelderland komen. Dit betekent voor Gelderse agrarische bedrijven een emissie-reductie van gemiddeld 42% in 2035 ten opzichte van 2018. Meer reductie benutten om de agrarische sector perspectief te bieden op lange termijn. Zie ook de tabel met mogelijke maatregelen (op basis waarvan de WUR berekeningen heeft gemaakt).
- de klimaatdoelen voor de landbouw is een reductie van methaan-, lachgas- en CO2 emissie van 33%.
- werken aan de wateropgave (KRW voor 2027), verminderen van de afstroming van nutriënten richting oppervlakte- en grondwater.
- de scherpe scheiding tussenlandbouw en natuur verzachten door meer vloeiende overgangsgebieden te maken waar beide functies elkaar beïnvloeden, zonder dat dit verlies aan agrarisch areaal oplevert.

1	Verduurzaming stallen vleeskalveren
2	Verduurzaming stallen melkvee
3	Eiwitarmer rantsoen
4	Omvang veestapel
5	Derogatiebeschikking
6	Kruidenrijk grasland
7	Landbouwareaal, extensivering

Tabel mogelijke maatregelen in bijlage 1 is de hele tabel opgenomen

2.5 LEEFBAARHEID

Korte kenschets:
In GEUS zijn vier kernen aanwezig die innig verweven zijn met het landschap (esdorpenlandschap). De dorpen hebben een groen karakter door bomen langs wegen en vaak relatief grote tuinen. De dorpen worden omgeven met groen agrarisch landschap en natuur. De dorpen hebben een sterk eigen karakter (zie hieronder en volgende pagina).

Diverse buurtschappen in het gebied kleuren het landschap. De buurtschappen zijn sterk verweven met het landschap en kennen een grote landschappelijke waarde. Leuvenum en Staverden zijn oorspronkelijk onderdeel van de landgoederen die hier liggen, terwijl andere buurtschappen meer bepaald worden door het agrarisch verleden en gebruik.

Het gebied en de mensen zijn grotendeels christelijk, er staan 12 kerken in het gebied. Garderen, Uddel en Elspeet hebben diverse winkels en restaurants. Ook heeft elk dorp een dorpshuis waar activiteiten georganiseerd kunnen worden. Het zijn stuk voor stuk sterke gemeenschappen, georganiseerd rond kerk, school, verenigingen en veel vrijwilligersorganisaties. De voorzieningen voor ouderen in de dorpen zijn essentieel om mensen in 'hun' dorp te kunnen laten wonen. Mensen helpen elkaar, de recreant is te gast. In het gebied zijn diverse sportverenigingen actief. Het gebied kent een grote ondernemersgeest.

De hoofdstructuur van het verkeerssysteem vormt een kruis van de N302 en de N310. De hoofdontsluiting in het gebied is de N302 (Flevoweg) die een verbinding vormt tussen A28 bij Harderwijk en de A1 bij (afrit) Kootwijk. Deze ligt nagenoeg vrij in het landschap en doorsnijdt geen dorpen. De N310 kruist deze weg en sluit aan op de A1 bij (afrit) Stroe en doorkruist Garderen, Uddel en Elspeet en sluit aan op de A28 bij Nunspeet. Hierbij is in de dorpskern van Garderen de doorgaande weg (inclusief de N797 richting Putten) ingericht als een 30 km/uur gebied met klinkers, plateaus en een vrachtwagenverbod. In Uddel is de weg door het dorp 50 km/uur weg in asfalt en in Elspeet is de weg opgesplitst in twee keer eenrichtingsverkeer met 30 km/uur regime zodat er meer ruimte is voor dorpse inrichting. In het centrum is de weg ingericht als een dorpsplein met verlaagde banden en klinkers. De Garderenseweg ontsluit Speuld vanaf Garderen en sluit aan op de N302 en verbindt met de Staverdenseweg ook Elspeet aan de N302. De verkeersstromen op deze wegen zijn bekend bij de overheden en worden jaarlijks bijgehouden. De overige wegen zijn voornamelijk landelijke wegen die buurtschappen en het landschap ontsluiten, bijvoorbeeld de Sandbergweg die intensief gebruikt wordt voor woon- en werkverkeer en fietsverkeer. Er zijn veel onverharde wegen met een hoge recreatieve belevingswaarde.
Qua OV rijden in het gebied diverse lijnbussen en een buurtbus. Er wordt veel gefietst en gewandeld in het gebied, zowel door recreanten als door woon-, werk- en schoolverkeer. De belangrijke doorgaande routes hebben veilige vrijliggende fietspaden. Maar op diverse routes vanuit de dorpen richting de provinciale wegen ontbreken deze, dit zijn vaak landelijke wegen met gemengd

Garderen - centrum

Elspeet - historisch museum

Garderen - molen

Elspeet - schaapskooi

Garderen heeft een dorps karakter met gekromde wegen en gedraaide gebouwen, een afwisseling tussen open doorkijken op brinken en kleinschalige bebouwing. Het dorp is gericht op recreatie, heeft een goed algemeen voorzieningenniveau en staat bekend als mooie uitvalsbasis om de Veluwe te verkennen. Het Veluwse landschap en de natuur wordt sterk gewaardeerd en Garderen is goed bereikbaar. Garderen heeft 913 woningen in de kern.

Elspeet is het grootste dorp van GEUS. Het heeft een prachtige oude esdorpstructuur met gekromde wegen en een gezellig dorpsplein waar horeca, kerk, winkels en museum staan. Ook heeft Elspeet een VVV met een winkel. Elspeet is een prachtige uitvalbasis voor een tochtje door de bossen en heide van het kroondomein. Elspeet heeft 1722 woningen.

Uddel - ‘t Blanke Schot

Speuld - ‘t Speuldje

Uddel - Elspeterweg

Speuld - Garderenseweg

U*ddel is een echt ondernemersdorp. Hier is de mentaliteit gestoeld op gemeenschapszin, omzien naar elkaar en hard werken. Uddel heeft een prachtige landschappelijke bedding met het Uddelermeer, het Bleeke meer en de Kroondomeinen. Uddel heeft goede voorzieningen met o.a. het Blanke Schot. Uddel heeft 1106 woningen in de kern.*

S*peuld is een echt buurtschap. Agrarisch in oorsprong en door de jaren heen meer en meer ook een prachtige woonplek geworden, maar nog steeds zijn de agrarische wortels goed zichtbaar. De Garderenseweg vormt de doorgaande weg in Speuld waar ook de meeste woningen aan staan. De school met buurthuis is een belangrijke voorziening in Speuld. En snackbar ‘t Speuldje is bekend in heel de streek.*

verkeer.
In het gebied en de diverse dorpen zijn wandelmogelijkheden aanwezig, zo hebben Speuld en Uddel al een klompenpad (Speulderpad en Uddelmeersepad welke ook verbonden zijn met elkaar), Elspeet het kuierpoadje en liggen er bij Leuvenum en Staverden diverse wandelroutes en een klompenpad.

Uitdagingen en kansen:
De leefbaarheid in de dorpen staat onder druk. De voorzieningen behouden in de dorpen is een moeilijke opgave. Jongeren en ouderen die dat zouden willen kunnen niet in alle dorpen blijven wonen door gebrek aan passende woningen in de eigen kern, denk bv aan ouderen in een kleinere grondgebonden woning. De vele start ups en bedrijvigheid laat zien dat een groot ondernemerschap aanwezig is, dat heeft ruimte nodig om te kunnen ondernemen. Hierbij kunnen opgekochte locaties door provincie ook een rol in spelen, bv Uddelermeer 91 (locatie Kroes).
Het behoud van OV in het gebied is een blijvende uitdaging. Het OV is beperkt in het gebied, doordat er vooral in de spits gereden wordt, het deels ook belbussen zijn en de buurtbus niet op zondag rijdt. Lijn 104 rijdt ook niet in het weekend. Mede daardoor zijn bewoners en toeristen weinig gericht op het gebruik maken van het OV. Terwijl een groep inwoners, werknemers, recreanten, soldaten, scholieren en studenten wel afhankelijk is van het OV. Voor een duurzame toekomst voor het gebied en voor de recreatie is een goed functionerend OV systeem belangrijk. Ook het beschikbaar zijn van OV fietsen is hierbij belangrijk.

De doorgaande wegen in het gebied leveren in de dorpen problemen op met de leefbaarheid, met name de verkeersintensiteit en verkeersveiligheid is een probleem. In Uddel heeft de provinciale weg dan ook meer een uitstraling van een doorgaande verkeersweg dan van een dorpsweg. De landelijke wegen leveren nogal eens verkeersonveilige situaties op door hard rijdend gemotoriseerd verkeer in combinatie met fietsverkeer. Ook is de oversteekbaarheid van de N302 op sommige plekken slecht. De mogelijkheden om wandelingen rondom het dorp te maken zijn aanwezig maar vaak beperkt.

Het huidige energienetwerk in GEUS heeft bijna zijn maximale capaciteit bereikt. Dit levert nu al beperkingen op in de aanvragen voor aansluitingen, maar zal in de toekomst waarschijnlijk zorgen voor meer beperkingen.
Defensie is altijd een onderdeel geweest van de enclave GEUS. De grondhouding ten opzichte van Defensie is positief in het gebied.

Ambities en doelen voor leefbaarheid:
- ruimte maken voor aanvullende woningbouw, met speciale aandacht voor de doelgroepen jongeren en ouderen. Meer bewoners in de dorpen helpt de voorzieningen op peil te houden (naast recreanten in het gebied).
- ruimte maken voor bedrijvigheid. De ondernemersgeest is groot en de arbeidsethos hoog. Werkgelegenheid in het gebied houden helpt de zelfredzaamheid van het gebied. Hierbij is het parkeren van vrachtwagens voor Uddel en Elspeet een aandachtspunt.
- behoud en versterken van OV in het gebied,

incl OV fiets. En station Stroe in de toekomst ondersteunen we.

- het uitbreiden van dorpsommetjes, om in en rond het dorp te kunnen wandelen.
- drukke doorgaande wegen moeten meer ingericht worden met oog voor dorpse kwaliteit. Deze wegen horen niet in de dorpen te liggen. De N310 in Uddel 30 km/uur maken.
- de fietsroutes in het gebied moeten veiliger en comfortabeler worden.
- het energienetwerk heeft vergroting van de capaciteit of een alternatieve vorm nodig om de groei en transitie te kunnen faciliteren. Bij de vernieuwing van Kamp Nieuw Milligen (KNM) komt een grote aansluiting beschikbaar, deze willen we behouden voor het gebied.
- Defensie ontwikkelt zich verder in het gebied. GEUS wil hier invloed op hebben, een gesprekspartner voor Defensie zijn en er van meeprofiteren en de overlast beperken.
- recreatie in het algemeen en verblijfsrecreatie in het bijzonder blijvend faciliteren in het gebied als motor voor de leefbaarheid.

2.6 RECREATIE

Korte kenschets:

De Veluwe is sinds jaar en dag een populaire bestemming voor recreatief gebruik. Het bos, de hei en het bijbehorende wild zijn daarbij de grote trekkers. Verspreid door het gebied zijn er ruim 40 terreinen met verblijfsaccommodaties, met een concentratie rondom Garderen. Daarnaast zijn er enkele hotels en mogelijkheden om te kamperen bij de boer en zijn er diverse B&B's. Het gebied heeft een routenetwerk voor fietsers en wandelaars, maar is op onderdelen kwalitief beperkt, bijvoorbeeld door fietspaden die langs drukke wegen liggen. Voor dagrecreatie zijn er diverse voorzieningen als Staverden, het Uddelermeer, het Historische museum Elspeet, het klimbos Garderen, etc. De paardensport concentreert zich voornamelijk rondom het Nationaal Hippisch Centrum. De huidige recreatie richt zich veelal op de natuurgebieden en minder op het agrarische landschap van de enclave. Een belangrijk deel van het recreatieve gebruik is door inwoners van GEUS of mensen vanuit de directe omgeving. Hiermee levert recreatie een belangrijke meerwaarde in het gebied voor de leefbaarheid en economie.

Uitdagingen en kansen:

De uitdagingen voor recreatie zijn deels kwantitatief en deels kwalitatief. De aantallen recreanten en toeristen zullen de komende jaren blijven toenemen door de verstedelijkingsopgave, vergrijzing en bevolkingsgroei. Dit maakt dat de druk op kwetsbare natuurgebieden, ook in GEUS, toeneemt. Om de natuur te ontzien is door de provincie de recreatiezonering opgesteld, die ervoor zorgt dat in delen van de natuur intensieve recreatie is toegestaan en in andere delen de flora en fauna meer rust krijgen en daardoor minder of geheel niet meer toegankelijk zijn. Dit is belangrijk vast uitgangspunt in het zoeken naar een goede balans tussen recreatief gebruik en behoud en versterking van de natuur in het gebied. Het agrarisch landschap in GEUS biedt recreatief veel kansen juist omdat het agrarisch verleden onlosmakelijk verbonden is met de ontwikkeling van het gebied en de natuur. Daarnaast is er een zelfstandig verhaal over de agrarische sector te vertellen, zowel over het verleden als over heden en toekomst. Er zijn dan ook tal van gebiedsspecifieke verhalen die (beter) verteld kunnen worden. Met mogelijke ontwikkeling van verbrede landbouw ontstaan er ook kansen voor verblijfsrecreatie.

Het huidige routesysteem (fietsen, wandelen, paardrijden, mtb, etc) willen we versteken. Sommige routes liggen bijvoorbeeld langs doorgaande provinciale wegen en de beleving en informatievoorziening laat te wensen over. Het routenetwerk is nu vooral opgebouwd vanuit de knooppuntengedachte. De plekken waar de recreant het gebied binnenkomt en ontvangen wordt, zijn niet altijd van het gewenste niveau. Hier is verbetering noodzakelijk, ook voor het reguleren van bezoekersstromen in het gebied.

Op dit moment zijn de meeste vakantieparken in GEUS vitaal. De uitdaging ligt erin om dat ook in de toekomst zo te houden. Een deel van de parken houdt in de toekomst hetzelfde verdienmodel en blijft voorzien in een behoefte. We voorzien

daarbij dat er meer aandacht uitgaat naar ontwikkelingen als klimaatadaptatie, (duurzame) energievoorziening, biodiversiteit en circulariteit. Daarbij zijn er kansen om duidelijker de relatie te leggen met cultuurhistorie en belevingsgebieden. Een deel van de parken is verouderd en hebben minder toekomstperspectief als toeristische bestemming. In het huidige beleid van de gemeenten is er verschil, bijvoorbeeld in bebouwingsmogelijkheden, de hoogte en het systeem van de toeristen- en forensenbelasting. Dit leidt tot ongelijkheid in het gebied.

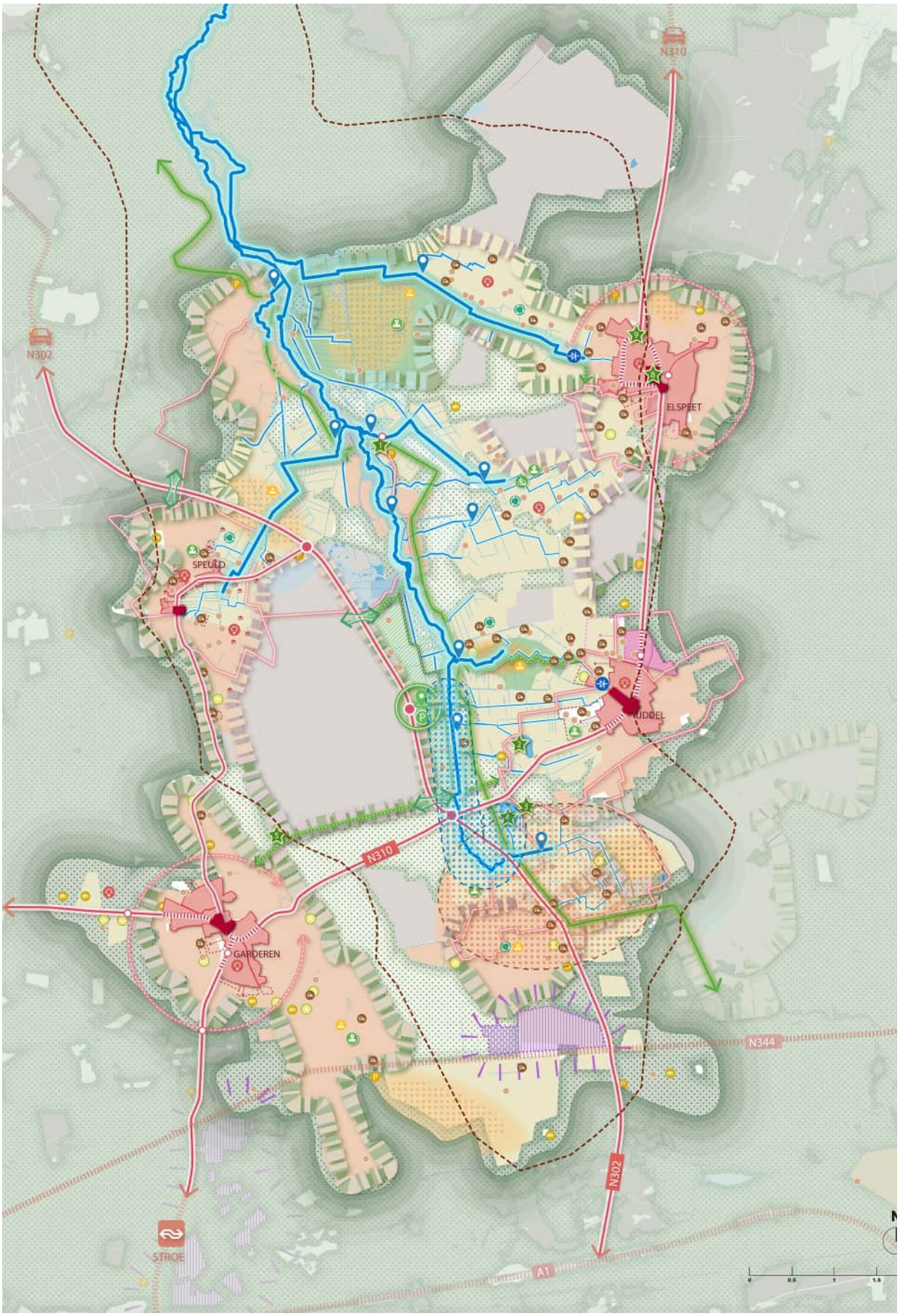
Ambities en doelen voor recreatie:

- het ontsluiten van het agrarisch gebied voor recreatie maakt het recreatief netwerk robuuster en biedt kans om de recreatieve druk in natuurgebieden beter te reguleren.
- versterken van de routestructuren door kwalitatieve verbeteringen zoals het loskoppelen van recreatieve routes van druk bereden autowegen en het meer betrekken van recreatieve mogelijkheden in het gebied en de aanwezige horeca. Daarbij ook specifiek aandacht geven aan het recreatief gebruik van de zandpaden als identiteitsdrager van het gebied.
- de verhalen van het gebied beter vertellen en meer beleefbaar maken door verbindingen te maken met de routestructuren (onder andere cultuurhistorie en lokale voedselproductie). Bijvoorbeeld verdwenen kerkenpaden, schapendriften, molens als dragers van routes en ommetjes.
- versterken van dagrecreatie in het gebied.
- versterken van de mogelijkheden van jaarrond toerisme, denk hierbij ook aan herbestemming van (agrarische)objecten.
- de vakantieparken vitaal houden, duurzamer, natuurinclusief en toekomstbestendig.
- ontwikkelen van kleinschalige verblijfsrecreatie, in relatie met multifunctionele landbouw met gelijke regels voor alle nieuwe initiatieven en een goede landschappelijke inpassing.
- onderzoeken van mogelijkheden voor nieuwe en innovatieve concepten en perspectieven met bijbehorende eigendomsvormen (bijvoorbeeld coöperaties) en verdienmodellen. De uitdaging daarbij is om de winst in het gebied te houden en bij te dragen aan de brede welvaart in en rond GEUS.
- eenduidigheid in planologische regelingen binnen GEUS en het opheffen van verschillen tussen de gemeenten van mogelijkheden bij herinrichting van multifunctionele erven tot gelijkheid van toeristen- en forensenbelasting.
- ontwikkelingen binnen de recreatie zijn zoveel mogelijk stikstofneutraal.
- heldere en aantrekkelijke ontvangstlocaties in het gebied maken van waaruit het agrarisch gebied goed beleefbaar en betreedbaar is.

3. Gebieds-plan op hoofdlijnen

Kaart gebiedsplan op hoofdlijnen, legenda staat in de themakaarten verderop in dit hoofdstuk

3. Gebiedsplan op hoofdlijnen

Wij zijn trots op het gebied. Het kleinschalige gebied met zijn pittoreske uitstraling is aantrekkelijk voor ons, maar ook voor onze gasten. Enerzijds willen we het zoveel mogelijk houden zoals het is, maar anderzijds willen we het gebied niet op slot zetten! We willen inzetten op ruimte voor ondernemerschap en ontwikkelingen. We willen dat landbouw duurzaam in GEUS blijft en voor ons landschap kan blijven zorgen. Wij weten dat het roer deels om moet, daar zijn we volop mee bezig en gaan we mee door. Wij willen de natuur behouden en versterken waar het kan, in de goede verhouding tot andere functies in het gebied.

De kracht van de mensen in het gebied willen we inzetten om een duurzaam perpectief voor het gebied te realiseren. Als motto kiezen we voor verwevenheid en verbondenheid. Verwevenheid duidt op de verwevenheid van mens, gebruik en landschap. De verbondenheid gaat over de mensen onderling, maar ook over de verbondenheid tussen gebruik en landschap. De verwevenheid gaat ook over de samenwerking tussen overheden onderling, zodat zij als één overheid kunnen acteren en daarmee de verschillen in beleid kunnen overbruggen. Deze verwevenheid en verbondenheid werken we uit in drie onderdelen.

1. Verwevenheid en verbondenheid tussen inwoners, recreanten, landbouw en natuur
2. Verweven- en verbondenheid van gemeenschappen en netwerken
3. Verweven- en verbondenheid met vrije tijd en landschap

De verwijzingen duiden de paragraaf aan waar dit onderdeel verder uitgewerkt wordt. Hierbij zijn verwijzingen naar hoofdstuk 4 verdieping van de inhoud en verwijzingen naar hoofdstuk 5 naar het proces om doelen te realiseren.

3.1 VERWEVENHEID EN VERBONDENHEID TUSSEN INWONERS, RECREANTEN, LANDBOUW EN NATUUR

De natuur en de landbouw willen we meer verweven met elkaar en baseren op het watersysteem en de bodem, met andere woorden: bodem en watersturend/gezond (zie ook 4.1). Het landschap is straks zo ingericht dat het de logica van het watersysteem volgt, functies volgen grondsoort en waterpeil. Dit geldt voor alle vormen van grondgebruik: landbouw, en ook andere functies zoals woningbouw, recreatie of bedrijvigheid. Het grondgebruik put de bodem niet uit, maar voedt deze (gezond houden) met organische stoffen. Het oppervlaktewater en grondwater is in GEUS straks schoon en voldoet de wettelijke vereiste (Kader Richtlijn Water). Hierbij richten we het beeksysteem meer natuurlijk en toekomstbestendig in. Daarmee wordt het systeem robuuster, zodat landbouw en natuur beter bestand zijn tegen de toenemende weersextremen met piekbuien en langere perioden van droogte. Voor het hele gebied GEUS herstellen en versterken we de natuur en werken daarmee aan de natuurherstelmaatregelen voor bos, heide en stuifzanden, beken en vennen en venen.

De landbouw heeft mede het landschap gevormd en is een belangrijke beheerder van het landschap. De landbouw blijft op een duurzame wijze in het gebied, een duurzaam landbouwsysteem. Onderdelen daarvan zijn extensivering, meer natuurinclusief produceren (bijvoorbeeld kringlooplandbouw), verminderen van (kunst)mestgebruik en gewasbeschermingsmiddelen, zodat negatieve impact op het natuurlijk systeem en de leefomgeving zoveel mogelijk beperkt wordt. Het krijgt hiervoor een eerlijke en langdurig gegarandeerde beloning. Hier hoort voor de grondgebonden landbouw een zoveel mogelijk sluitende kringloop in het gebied bij (zie ook 4.4). Het geproduceerde voedsel (vee, melkproducten, gewassen) zijn in evenwicht op de schaal van GEUS. De (vaste) mest van de grondgeboden landbouw voedt de akkerbouw in het gebied. Hiermee halen we zo min mogelijk nutriënten van buiten het gebied, het gebied in. Om deze doelen voor de landbouw te behalen voeren we de pilot landbouw uit (zie ook 5.2.1.3) Ook kan er een gebiedscollectief opgericht worden (zie ook 5.2.2.2) waarin de agrariërs samen de doelen verder uitwerken en concrete afspraken kunnen maken. De kalversector is een wezenlijk onderdeel van de identiteit van GEUS (zie ook 4.6). De sector gaat duurzamer en met een hoge standaard voor dierenwelzijn produceren en krijgt een beperktere omvang.

De harde overgangen tussen landbouw en natuur willen we minder hard maken en zorgen voor verweving. We introduceren bufferzones die een zachte overgang maken tussen landbouw- en natuurgronden (zie ook 4.2). Deze liggen deels op natuur- en deels op landbouwgronden. Dit zijn gronden die beide functies dienen, dus ze hebben nut voor het agrarisch gebruik en voegen extra natuurwaarde toe. In de uitwerking moeten we goed kijken wat mogelijk is op de natuurbestemde gronden. Dit levert een fraaier landschap op waar inwoners en recreanten van kunnen genieten. Aanvullend daarop realiseren wij groenblauwe

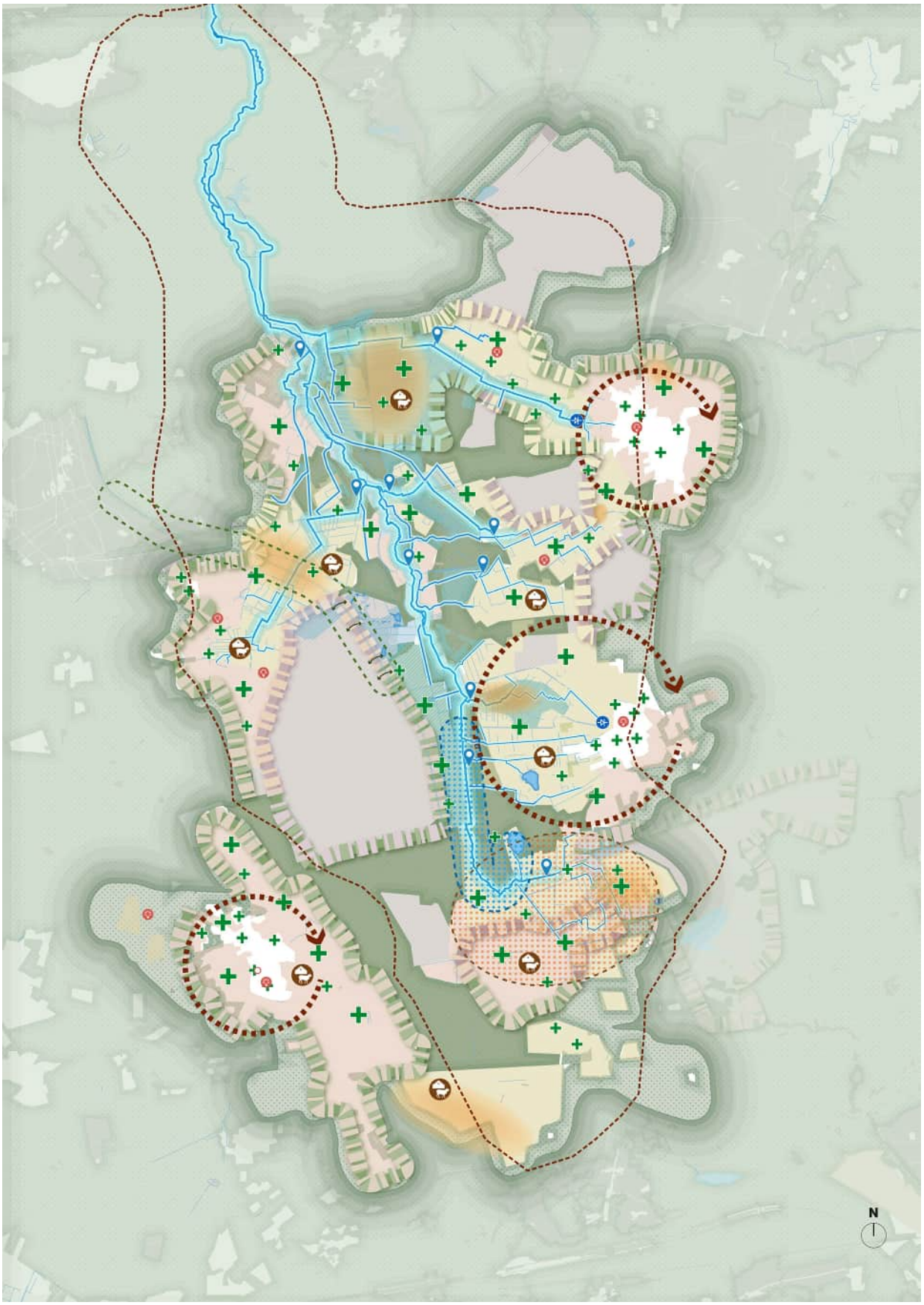
stroken (dooradering) door het agrarische land die afgestemd zijn op de historische, landschappelijke kenmerken van het gebied (zie ook 4.3). Deze structuren zetten we in als meekoppelkans zodat ze meerdere doelen bedienen zoals waterberging, natuurverbindingen, recreatie medegebruik (klompenpaden), voeding en beschutting voor vee, oogsten van geriefhout, etc.

Al deze maatregelen treffen we, naast andere maatregelen, om de natuurherstelmaatregelen in de Natura 2000 gebieden gestalte te geven. Deze maatregelen zijn bepaald, maar waar en hoe nog niet. De bovenstaande aspecten vragen om maatwerk. Hoe dit in zijn werk gaat wordt verder uitgewerkt in paragraaf 5.2.1.1. Op de volgende pagina staat een verkenning van maatwerk voor Uddelerveen uitgevoerd tijdens het opstellen van het gebiedsplan.

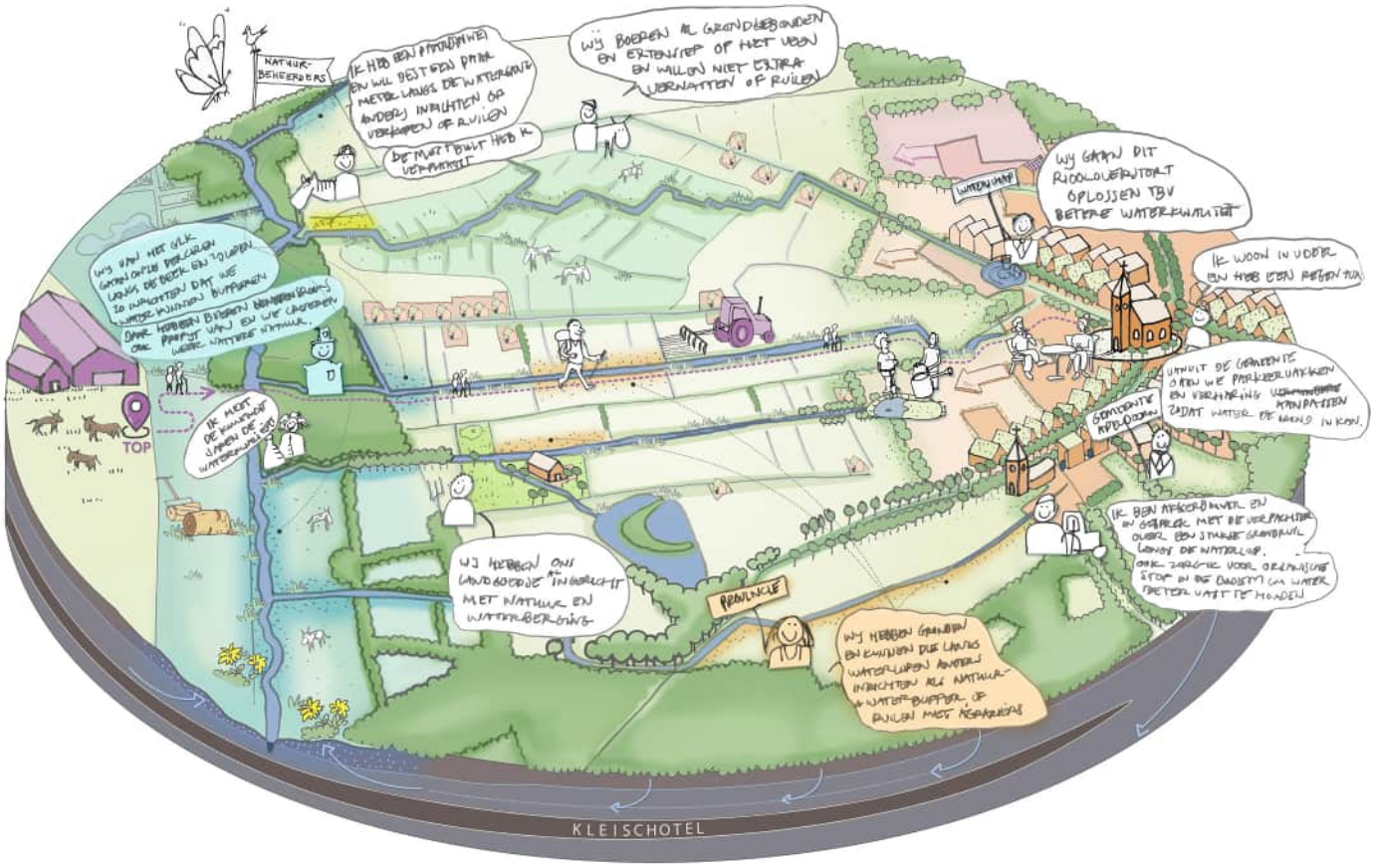
In GEUS werken wij aan reductie van de negatieve impact van functies (bedrijvigheid, mobiliteit, wonen, landbouw, recreatie, etc) op de natuur en het klimaat (zie ook 4.5). Alle bestaande functies dragen bij aan reductie van de stikstofuitstoot, bv door elektrificering van vervoer, gasloos bouwen, etc. Volgens WUR onderzoek leveren de nieuw te realiseren woningen en bedrijven nagenoeg geen extra stikstof uitstoot. Dat zelfde onderzoek laat zien dat wij in GEUS nu al nagenoeg 42% minder stikstof uitstoten dan in 2018 hiermee voldoen we aan de algemene reductie voor stikstofuitstoot in Gelderland. De stikstof die we aanvullend reduceren, wordt binnen GEUS benut voor agrariers die willen uitbreiden,om woningbouw te realiseren en bedrijvigheid te ontwikkelen.

We zien de laatste jaren dat het proces van klimaatverandering snel gaat. Dit heeft ook impact op GEUS. Met maatregelen zoals hiervoor beschreven beperken we de gevolgen al fors. Een belangrijke bron voor klimaatverandering zijn broeikasgassen (CO2, methaan en lachgas), deze reduceren wij met 33%. Dit zal grotendeels samengaan met de reductie van stikstof. Ook landelijke maatregelen en regels bij woningen, bedrijven en mobiliteit dragen bij aan deze doelen. Veel van de maatregelen zijn gebaat bij een helder uitgangspunt en goede monitoring van de gehaalde resultaten, met andere woorden een meet- en leernetwerk. (zie ook 5.2.2.1)

In het gebiedsplan willen wij inzetten op een verbondenheid met de natuur voor iedereen. Dat betekent dat iedereen zich bewust is van de gevolgen van zijn of haar activiteiten voor de natuur en daarmee voor het watersysteem. Dat betekent dat je niet zomaar je zwembad met chloorwater laat leeglopen en dat paardeneigenaren ook bewust met paardenmest omgaan. Hierbij zetten wij ons ook in voor thema's als afvalbeperking en –scheiding en circulariteit (zie ook 5.2.2.5).

Themakaart Natuur en Water

Eerste aanzet voorbeeldUitwerking maatwerk voor Uddelerveen

Natuur en Water

- Meten is weten
- Overstorten afsluiten
- Beekdal met waterlopen
- Beken gebieden
- Bos
- Heide
- Zoekgebied bufferzone (50% natuur / 50% landbouw)
- Kleilaag
- Natuurherstelmaatregelen: Intrekgebied Hierdense beek & Uddelermeer beschermen tegen nitraatuitspoeling
- Natuurherstelmaatregelen: Herstel bovenloop beek met natte bufferzone aan weerszijden (zoekgebied)
- Natuurherstelmaatregelen: Lokale extensiviering landbouwgrond en/of vernatting veengrond t.b.v. bestaande natuur
- Natuurherstelmaatregelen: Ecoverbinding kleine fauna (zoekgebied)
- Iedereen Natuurinclusief in de enclave:
  agrariers, paardenhouders, tuineigenaren, woningen, etc.
- We denken in kringlopen (nutriënten, producten, afval, ...)
- Integratie natuursysteem en agrarsche bedrijfsvoering
- Iedereen natuur- en waterbewust

3.2 VERWEVEN- EN VERBONDENHEID VAN GEMEENSCHAPPEN EN NETWERKEN

GEUS zet in op leefbare kernen die de onderlinge gemeenschap en saamhorigheid koesteren en versterken. We realiseren nieuwe woningen, waarbij bijzondere aandacht is voor starters (jongeren) en ouderen (zie ook 4.7). Zo kunnen eigen kinderen en ouderen in de gemeenschap blijven wonen. Dit zorgt ook voor voldoende bewoners om samen met recreanten de voorzieningen op peil te houden (zie ook 4.9). De basisvoorzieningen die thans aanwezig zijn behouden we. In elk dorp handhaven we een duidelijke kern en waar deze ontbreekt realiseren we deze. Een mooie, dorpse plek waar de voorzieningen en terrassen zich rondom concentreren. Deze plek is per dorp anders en bepaalt mede de identiteit van het dorp. Zorg, sport en spel zijn basisvoorzieningen die behouden en versterkt moeten worden (zie ook 4.9).

Naast voorzieningen versterken wij de economische vitaliteit in het gebied. Doordat wij zorgen voor voldoende ruimte voor werklocaties zodat huidige ondernemers kunnen uitbreiden en jonge ondernemers kunnen starten (zie ook 4.8). Hierbij zetten nadrukkelijk in op plaatselijke ondernemers. Deze werklocaties zijn grotere locaties (Uddel, Elspeet) maar ook kleinere locaties voor ZZP-ers. De vrijkomende agrarische bebouwing vormt al jaren de kraamkamer voor ondernemerschap. Dat ondernemerschap willen we behouden en faciliteren. Dit willen we goed regelen zodat er geen overlast in het gebied ontstaat en bedrijven als ze groeien op het juiste moment verplaatsen naar een bedrijventerrein om de synergie tussen bedrijven te stimuleren. GEUS investeert in een duurzame toekomst met een robuuste energie- en warmtevoorziening (zie ook 4.12).

Defensie gebruik veel grond in het gebied en is daarmee een wezenlijk onderdeel van het gebied en blijft dat. Defensie is onderdeel van de identiteit van GEUS. GEUS wil profiteren, meedenken en meewerken aan de ontwikkelingen bij Defensie en daar zo min mogelijk hinder van ondervinden. Ook willen wij blijvend op de hoogte zijn van de ontwikkelingen van Defensie (zie ook 4.13).

GEUS moet bereikbaar zijn voor alle gebruikers (OV, auto, fiets, wandel, paard) op een veilige en aantrekkelijke manier (zie ook 4.10). Het OV willen we behouden en waar mogelijk uitbreiden. Station Stroe is echt een aanvullling op de bereikbaarheid van het gebied. Voor Uddel en Elspeet hebben de inwoners de nadrukkelijke wens voor een rondweg. In de huidige situatie vragen alle dorpen en met name Uddel, om een verkeersveilige en dorpse inrichting van de provinciale wegen die ook recreatieve meerwaarde brengt. De oversteekbaarheid van de N302 is op diverse plekken slecht en vraagt om veilige oversteekplekken voor schoolgaande jeugd en recreanten. Door dorpsommetjes toe te voegen en uit te breiden aan het landschap, verweven we dorpen optimaal met het landschap. Ommetjes zijn goed voor de gezondheid en vergroten de kans op ontmoetingen (verbondenheid) en versterken de recreatieve mogelijkheden rondom de dorpen (zie ook 4.11).

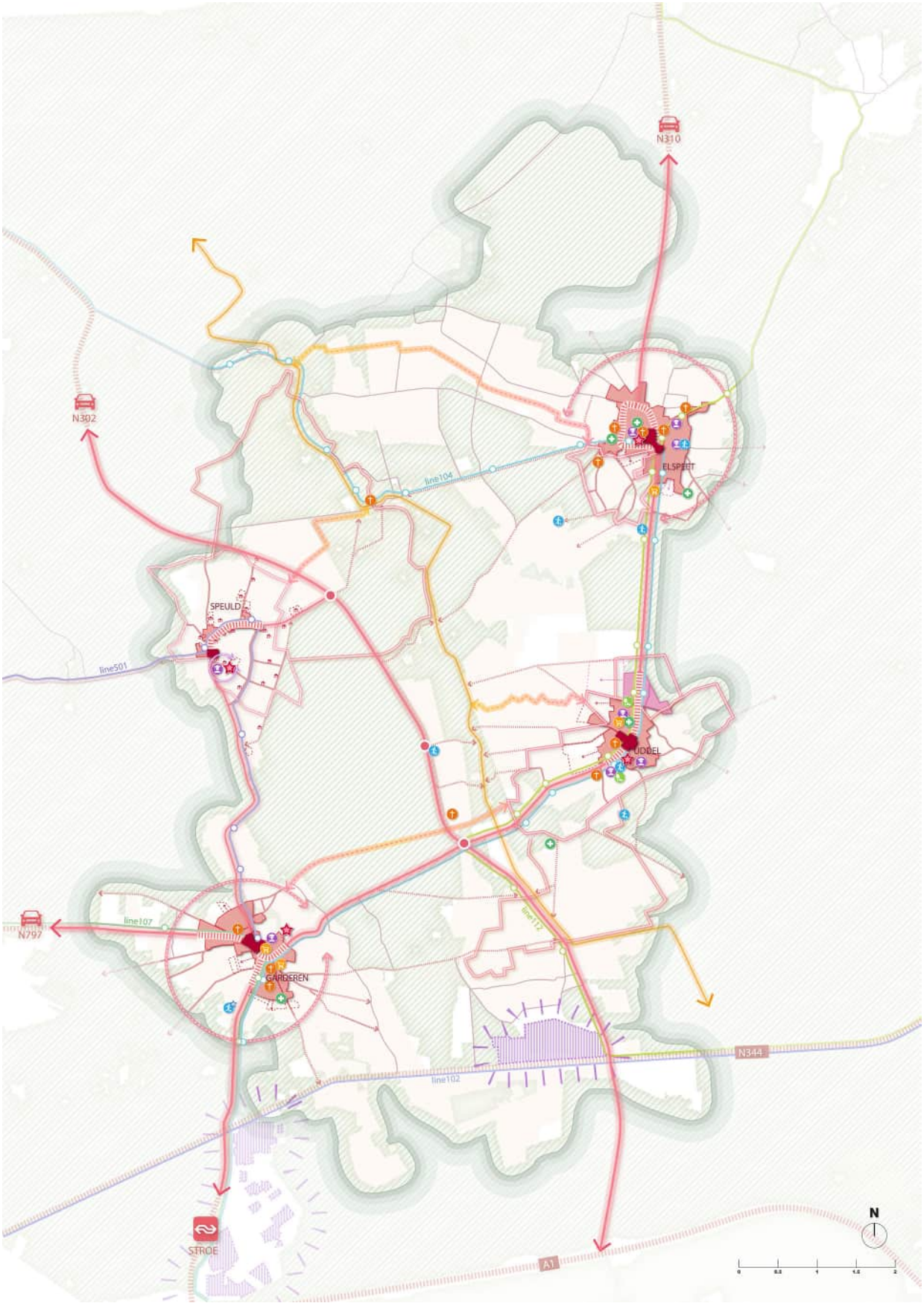
Referentie fietsstraat in landelijk gebied: Stenenkamerseweg te Putten

Referentie woonerf: knooperf de lange boer te Langeveen

Referentie uitbreiding wonen: Nelson Mandelahof te Ermelo

Referentie dorpsplein: Bunckmanplein te Voorthuizen

Themakaart Leefbaarheid

Leefbaarheid(Mobiliteit)

3.3 VERWEVEN- EN VERBONDENHEID VAN VRIJE TIJD EN LANDSCHAP

Wij zetten in op versterking van de beleving van het agrarisch platteland om de groeiende aantallen recreanten, toeristen en eigen bewoners van dit mooie gebied te laten genieten. Samen met de recreatiezonering vanuit de provincie verminderen we zo de druk op de natuur waar nodig. Dit doen wij door aantrekkelijke routes (zie ook 4.16) te realiseren die de verhalen van het gebied vertellen en laten beleven (zie ook 4.14). Daarnaast zetten wij in op verbreding van het boerenerf, dit kan een verdienmodel zijn voor agrariërs. Door hoogwaardige lokale producten in het gebied te vermarkten ontstaat er meer binding met het gebied en het is een goede gebiedsmarketing. Dit werkt positief uit op de bekendheid van het gebied. Voor de vergroting van de bekendheid van het gebied zetten we in op twee bijzondere aspecten, het realiseren van een icoon zoals bijvoorbeeld een bijzondere uitkijktoren die je letterlijk overzicht geeft over het landschap van GEUS en een nieuwe innovatieve 'gravelbike' route. Die route kent uitdagende ligging en laat je op een verrassende en unieke wijze alle aspecten van het landschap beleven en doet op verschillende plekken bestaande voorzieningen aan.

We maken de verblijfsrecreatie in GEUS toekomstbestendig, dus duurzaam, circulair en natuurinclusief (zie ook 4.15). De verblijfsrecreatie past qua omvang bij het karakter van dit gebied en is bereikbaar voor een divers publiek waarbij kwaliteit hoog in het vaandel staat. Ook willen we benadrukken dat mensen die hier voor hun rust komen, ook weten dat het een levendig gebied is met reuring en vermaak. Ook willen we waar gewenst vormen van kleinschalige verblijfsrecreatie toestaan op boerenerven in het kader van functieverbreding of functieverandering, met de opmerking dat we moeten voorkomen dat we teveel locaties in het gebied krijgen.

Centraal in het gebied realiseren wij op het KNHS terrein een comfortabele ontvangstlocatie (TOP's, toeristisch overstap punt) waar recreanten kunnen parkeren en het gebied in kunnen gaan te voet, te fiets of te paard (zie ook 4.17). Deze plek markeren we met de eerder genoemde iconische uitkijktoren. Deze plek ontwikkelen we in goede afstemming met de kwetsbare natuur langs het beekdal die hier relatief smal is.

Wij zetten in op routes die een mooiere ligging kennen en die meer gestoeld zijn op verhalen van het gebied (zie ook 4.16). Deze routes realiseren we als onderdeel van het bestaande Veluwse routenetwerk (knooppuntensysteem blijft in stand) en sluiten we waar mogelijk aan op Lange Afstand Wandelingen (LAW) in het gebied. Voor paardrijden voegen we nieuwe routes toe in het gebied die aansluiten op de Veluwe Trail en maken we het mogelijk om van het west naar oost door het gebied te gaan. Voor alle routes geldt dat we rekening houden met de kwetsbare natuur, door positionering, vormgeving, educatie, op de paden blijven en omgang met honden.

Verbeelding van verhalen zichtbaar maken Romeins Marskamp, bron Veluws Verleden Verdiept - april 2024

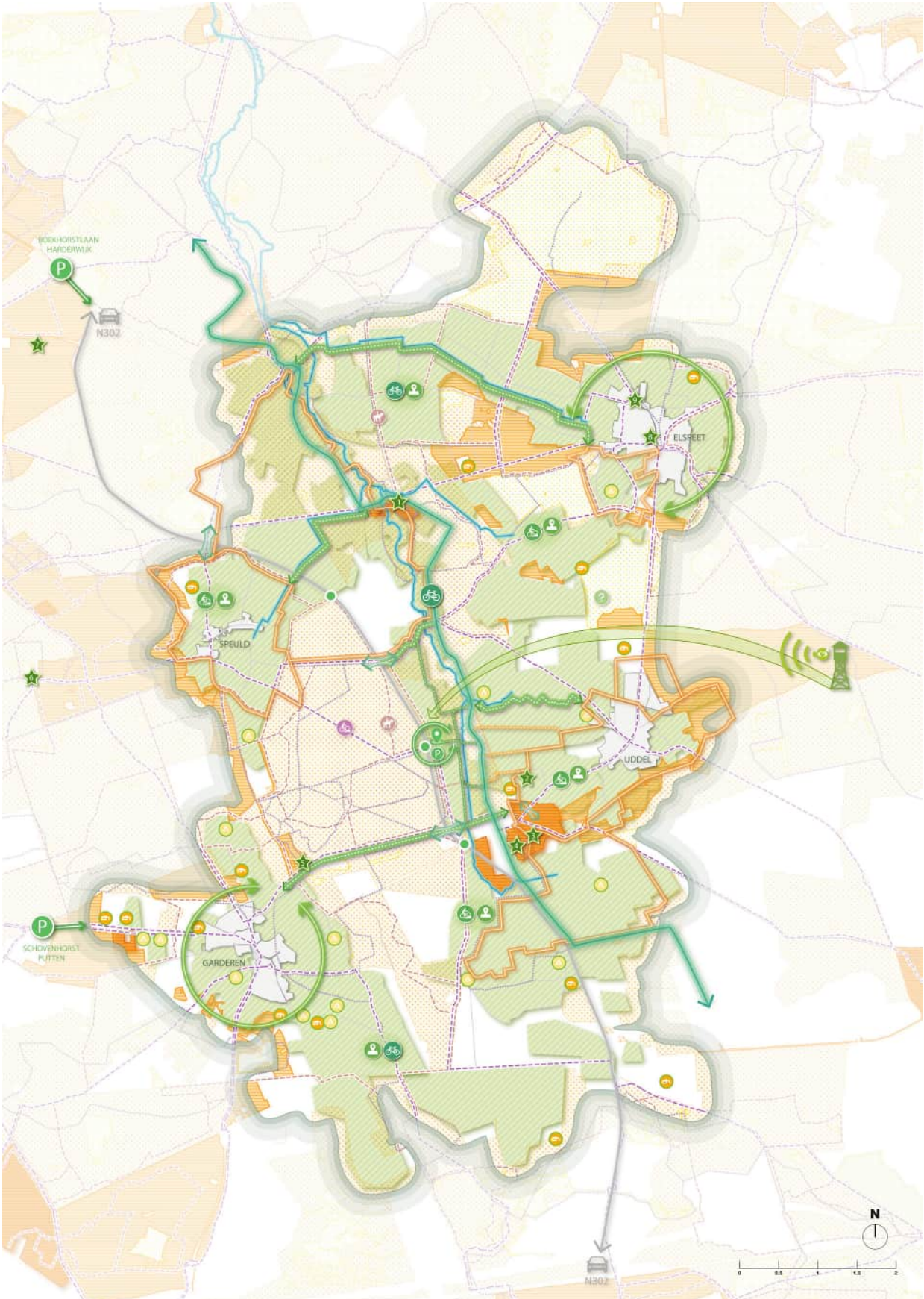
Referentie recreatieve ontwikkelingen op een boerenerf

Referentie vitale vakantieparken

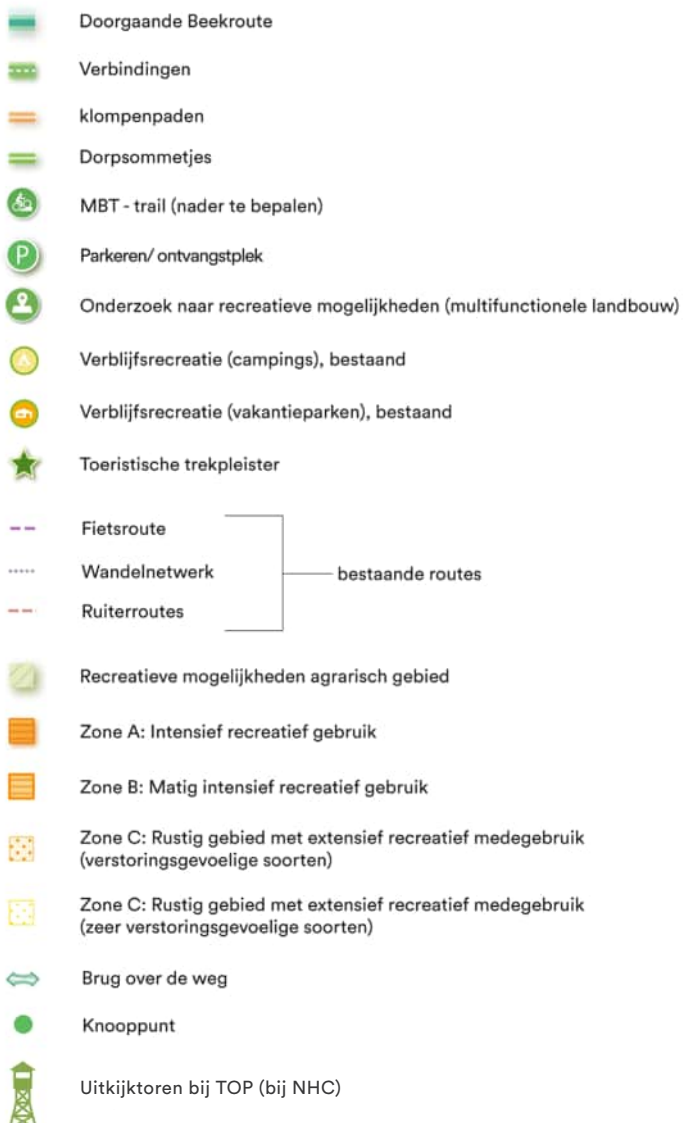

Referentie uitkijktoren: Kalmthoutse heide (Nohnik)

Themakaart Recreatie

Recreatie

Doorgaande Beekroute
Verbindingen
klompenpaden
Dorpsommetjes
MBT - trail (nader te bepalen)
Parkeren/ ontvangstplek
Onderzoek naar recreatieve mogelijkheden (multifunctionele landbouw)
Verblijfsrecreatie (campings), bestaand
Verblijfsrecreatie (vakantieparken), bestaand
Toeristische trekpleister
Fietsroute
Wandelnetwerk
Ruiterroutes
bestaande routes
Recreatieve mogelijkheden agrarisch gebied
Zone A: Intensief recreatief gebruik
Zone B: Matig intensief recreatief gebruik
Zone C: Rustig gebied met extensief recreatief medegebruik (verstoringsgevoelige soorten)
Zone C: Rustig gebied met extensief recreatief medegebruik (zeer verstoringsgevoelige soorten)
Brug over de weg
Knooppunt
Uitkijktoren bij TOP (bij NHC)

4. Uitwerking

4. Uitwerking

In dit hoofdstuk volgt de verdere uitwerking van hoofdstuk 3. Dit is beschreven per onderdeel zodat er makkelijker een koppeling richting ontwikkelstrategie gemaakt kan worden, deze koppeling is aangegeven met het paragraafnummer van het volgende hoofdstuk. Voor de eerste 4 paragrafen (bodem en water gezond, groenblauwe dooradering, zachte overgangen, sluiten van kringlopen) geldt dat deze werken aan versterking en herstel van natuur en landschap. Hiervoor zijn de wettelijk verplichte natuurherstelprogramma's voor de Veluwe (zie bijlage 2) richtinggevend. De uitvoering hiervan is wettelijk verplicht, maar de realisatie is op basis van vrijwilligheid. Hierbij staat het wat dus vast, maar het hoe en waar is nadere uitwerking.

4.1 BODEM EN WATER GEZOND (STUREND)

(zie ook 5.2.1.1 uitwerking in deelgebieden)

In het beeksysteem herstellen we de natuurwaarden en maken we het toekomstbestendig door:

- verondieping van de beek en de haarvaten van de beek;
- afvoer vertragen: herstel en hermeandering van de bovenloop en locaties zo inrichten dat die zo nodig periodiek natter kunnen worden zodat het niet direct afgevoerd wordt;
- herstel en hermeandering van de bovenloop waar historisch verantwoord met aan weerszijden bufferzones als overgangen tussen droog versus nat en rijk versus arm. Op deze manier verminderen we uit- en afspoeling van nutrienten en is het gebied beter bestand tegen klimaatveranderingen (droogte en hitte);
- aanleg bufferzones: als overgangen tussen landbouw en natuur;
- waterkwaliteit op orde: riooloverstorten Uddel en Elspeet aanpakken en waterkwaliteit gebiedsbreed monitoren en in afstemming brengen met de natuurdoelen.

Voor landbouwkundig gebruik betekent dat voor de verschillende type gebieden (buiten N2000 gebieden) het volgende:

- enken => het logisch is om hier meer akkerbouw te plegen. Dit zijn de voedzame en relatief stabiele gronden (qua waterhuishouding);
- heideontginning => dit is erg afhankelijk of het natte of droge heidevelden waren, maar de gronden zijn sowieso relatief voedselarm en bevatten weinig organisch materiaal. Dat maakt de gronden wel geschikt voor graslanden en minder voor veel nutriënten vragende gewassen.
- veengronden => deze gronden zijn vooral geschikt voor graslanden. Deze gronden zullen in de natte periodes zeer vochtig zijn en maken dat er niet met groot materieel gewerkt kan worden.
- Bodemmaatregelen op perceelsniveau uitvoeren; met een betere bodemkwaliteit is minder bemesting nodig en verbetert het watervasthoudend vermogen. Het gebruik van mest, nutriënten stemmen we af op de opname van gewas en bodem.
- Bemesting en gewasbeschermingsmiddelen afstemmen op de doelstellingen voor oppervlaktewater en grondwater, concreet betekent dat o.a. afstand houden van sloten en greppels om uitspoeling te voorkomen.

Mogelijk knelpunt:

- Dit kan voor sommige agrarische ondernemingen betekenen dat er een verandering noodzakelijk is van de huidige bedrijfsvoering op de plek waar ze nu zitten.

4.2 OVERGANGEN NATUUR EN AGRARISCH GEBIED VERZACHTEN

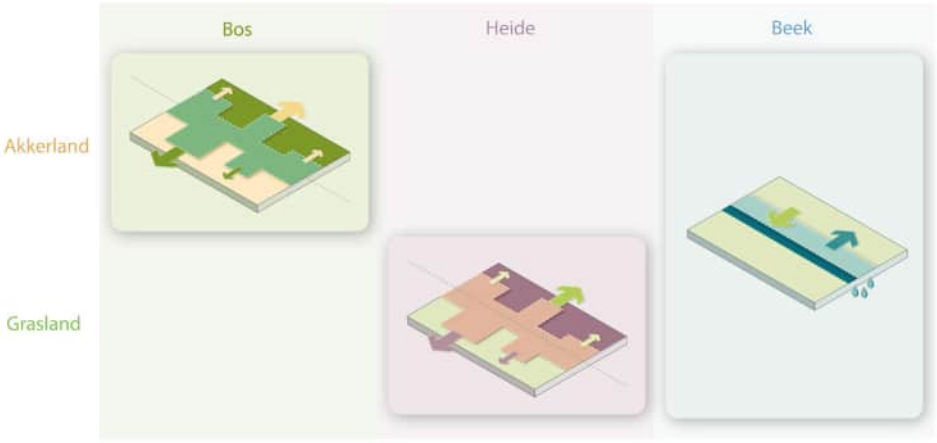
(zie ook 5.2.1.1 uitwerking in deelgebieden)

De maat van de overgangen hangt af van de situatie, de wensen voor dat gebied en de bereidheid van de deelnemers. Altijd vindt deze overgang plaats in gelijke verhoudingen op natuurgrond en agrarische grond. In gebieden waar de harde overgangen een belangrijke cultuurhistorische waarde hebben, moeten we deze behouden. Denk hierbij aan de randen langs enkcomplexen of monumentale lanen in het landschap. Uitwerking zachte overgangen:

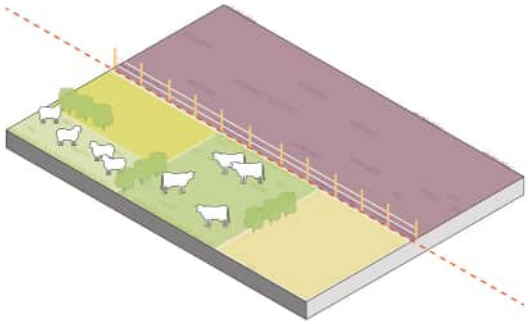
- bos-agrarisch => geleidelijke overgang met bomen, heesters, kruiden (mantelzoomvegetatie). Dit gebied is ook geschikt voor vee om te grazen en beschutting te zoeken. Voor akkerbouw leveren dergelijke zones broedkamers voor natuurlijke predatoren voor plaagdieren.
- heide-agrarisch => geleidelijke overgang in een verloop van grasland naar heide. Hier kan vee ook op een deel van de heide grazen, de zone die minder intensief is op de weidegrond bevat meer kruiden en bloemen.
- beeklandschap-agrarisch => geleidelijke overgangen zijn weidegronden, hooilandjes vloeivelden.

Mogelijke knelpunten:

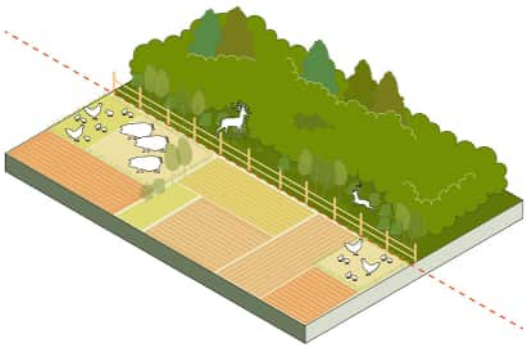
- Dit kan delen van het agrarisch perceel minder productief maken, daar staat tegenover dat er ook areaal bij komt vanuit de natuur percelen.
- De overgangszone worden zo ingericht en beheerd dat er ook meerwaarde voor de natuur ontstaat, het kan dat dat niet past bij de bedrijfsdoelstelling van de agrariër of de terreinbeherende organisatie.
- Wie draagt de aanleg- en onderhoudskosten.
- Langdurige afspraken over beheer.
- Financiële afspraken over herwaardering of afwaardering van agrarische grond.

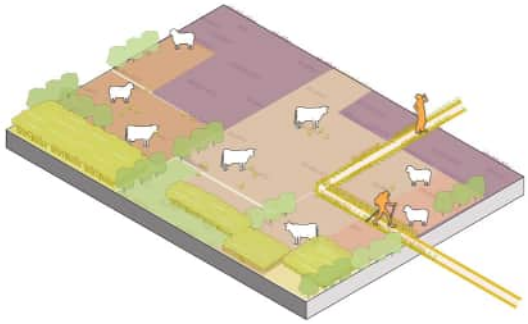
Mogelijkheden om overgangen te verzachten

Huidige situatie heide - harde overgang met afrastering

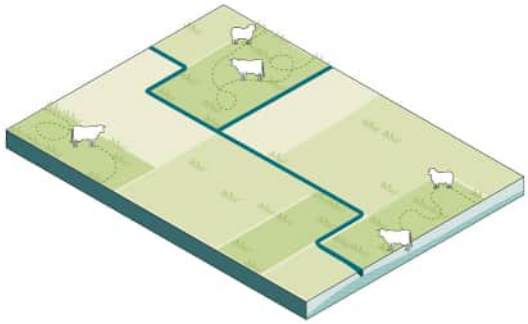
Huidige situatie bosrand - harde overgang met afrastering

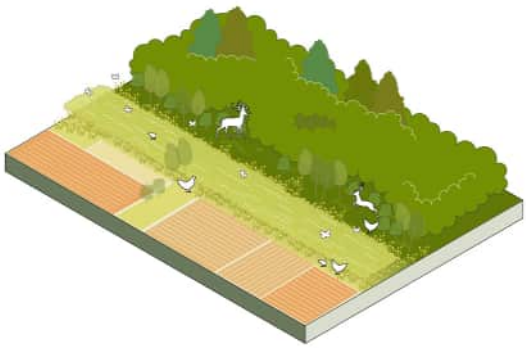
Mogelijke situatie - verweving met recreatieve ontsluiting

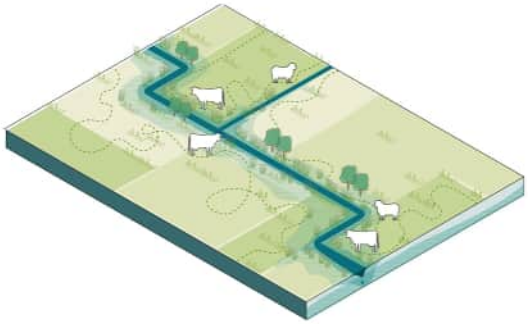
Mogelijke situatie bosrand - verweving van bos en akkers

Huidige situatie beeklandschap - harde oevers

Mogelijke situatie bosrand - natuurlijke akkerranden (bv bij cultuurhistorisch waardevolle overgangen)

Mogelijke situatie - zachte oevers (kan eventueel ook gekoppeld worden aan recreatief medegebruik)

4.3 VERSTERKEN GROENBLAUWE DOORADERING

(zie ook 5.2.1.1 uitwerking in deelgebieden)

Het gebied van GEUS heeft een prachtig en afwisselend landschap. Dit landschap is ontstaan in de loop van honderden jaren door onze voorouders die nederzettingen hebben gesticht, woeste gronden hebben ontgonnen om te boeren en daarna in de loop der tijd het landschap hebben gevormd. Het huidige landschap is een belangrijke drager van de identiteit van het GEUS gebied. Het landschap vormt het decor van waar we wonen, werken en recreëren en geeft ons een gevoel van thuiskomen. Het is landelijk beleid om in 2050 10% groenblauwe dooradering (hierna te lezen als GBDA) te hebben gerealiseerd. Dit draagt bij aan de doelstellingen m.b.t. klimaat, water (KRW) en biodiversiteit. Er is in de maatschappij breed draagvlak voor het herstel van 10% groenblauwe dooradering. In het Aanvalsplan Landschap heeft een brede coalitie van partijen (o.a. provincies, waterschappen, LTO, TBO's zich gecommitteerd) aan het doel om 10% GBDA van het landelijk gebied te realiseren. Het aanvalsplan verbindt maatschappelijke opgaven zoals CO2 vastlegging en biodiversiteit aan het toekomstperspectief voor de landbouw en het landelijk gebied als geheel. Boerennatuur is een organisatie die veel ervaring en kennis heeft, het is waardevol om hen te betrekken. Waarom GBDA in GEUS?

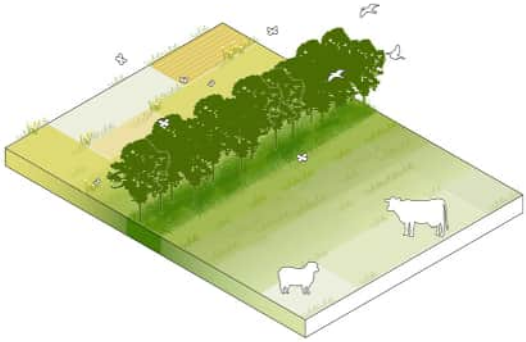
- Biodiversiteit: Landschapselementen vormen de GBDA van het landschap. Houtwallen, singels, heggen, akkerranden, sloten en poelen verbinden natuurgebieden en bieden schuilplaats aan vogels, insecten en zoogdieren. Bijvoorbeeld het verbinden van bosgebieden met houtwallen met inlandse eiken voor migratie van het Vliegend hert.
- Verdienmodel boeren: Het bieden van een duurzaam toekomstperspectief voor de agrarische sector is één van de centrale doelen van GEUS. Aanleg en beheer van landschapselementen kan een onderdeel zijn van een duurzaam verdienmodel. Agrariërs en grondeigenaren die uitvoering geven aan de GBDA moeten hiervoor een goede beloning krijgen met langjarige zekerheid. Aan de voorkant gaat het om de aanleg van de GBDA en, indien van toepassing, de afwaardering van de ondergrond. Vervolgens gaat het om jarenlange zekerheid van een goede vergoeding voor het beheer. De realisatie van de GBDA als betaalde ecosysteemdienst draagt bij aan een duurzaam toekomstperspectief voor de agrariërs. De realisatie van groenblauwe dooradering in het landelijk gebied is gebaseerd op vrijwilligheid van de grondeigenaar en gebruiker van de grond.
- Landschapselementen en stikstofdepositie: Landschapselementen in staat stikstof in te vangen waardoor het niet verder verspreid wordt naar de omgeving. In 2015 is een studie door Alterra Wageningen UR uitgevoerd (https://edepot.wur.nl/368151). Hieruit blijkt dat, bij een slimme positionering, landschapselementen een positief effect hebben op de vermindering van ammoniakdepositie in natuurgebieden. Ook recente nieuwsberichten wijzen op het stikstof-aanzuigende effect dat kleine bosjes kunnen hebben. (Nieuwe metin-

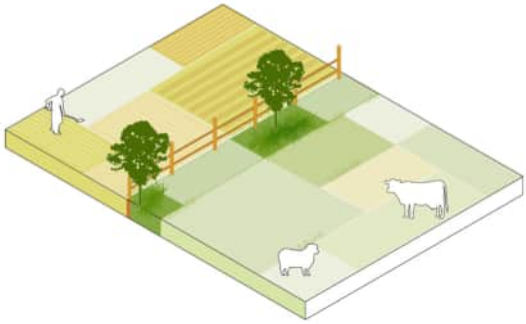
Groenblauwe dooradering - huidige situatie

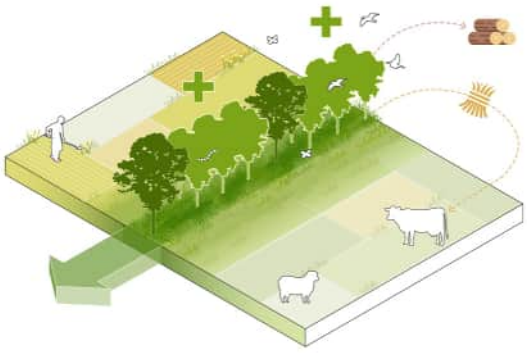
Groenblauwe dooradering - mogelijke situatie

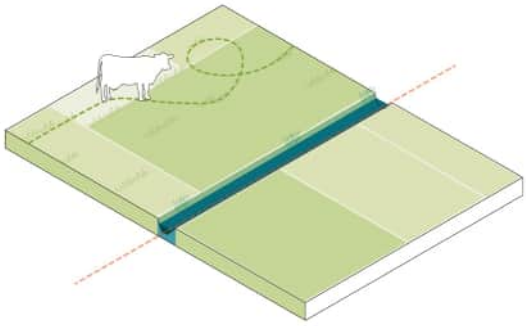
Houtwallen - oorspronkelijke situatie

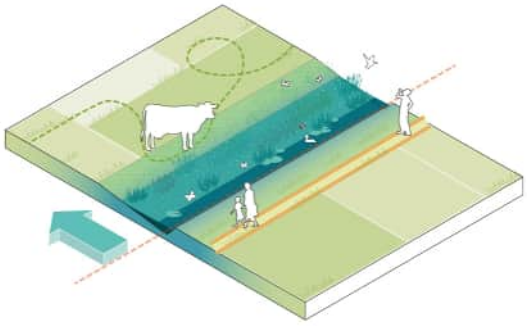
Houtwallen - huidige situatie

Houtwallen - toekomstbeeld: biodivers met agrarisch en mogelijk recreatief gebruik

Watergangen - huidige situatie

Watergangen - toekomstbeeld: biodivers met agrarisch en mogelijk recreatief gebruik

gen: juist in de bossen komt veel meer stikstof terecht dan we dachten | Trouw)
- Bomen op het melkveebedrijf: Bomen en koeien zijn een goede combinatie. In een publicatie van CLM en Probos wordt aangegeven dat bomen een direct voordeel geven voor de koeien. De bomen en struiken geven bijvoorbeeld schaduw in de wei, waardoor de koeien minder last van hittestress hebben en hun welzijn verbetert. Ook knabbelhagen, twijgen voor rusvoer, fruit en noten kunnen een bijdrage leveren aan het agrarisch bedrijf. De publicatie is te vinden op: https://probos.nl/images/pdf/rapporten/Rap2022-Flyer-Bomen-in-de-Melkveehouderij.pdf
- Klimaatadaptatie en waterkwaliteit: Een andere positieve invloed is het effect op droogtebestrijding (klimaatadaptatie) en waterkwaliteit. Gronden met landschapselementen houden beter vocht vast dan gronden zonder deze landschapselementen. Die regulerende werking is bijvoorbeeld nuttig in tijden van droogte. Dat geldt met name voor sloten en natuurvriendelijke oevers, mits op de goede wijze aangelegd en beheerd. Juist in gebieden waar het belangrijk is om water vast te houden, zoals de relatief hoge zandgebieden, is dit van belang.
- CO2: Houtige landschapselementen leveren een bijdrage in het vastleggen van koolstof. Zo bedraagt de CO2-vastlegging van een houtwal in de vorm van biomassa gedurende de eerste 10 jaar na aanplant gemiddeld 4,6 ton/ha/ jaar en de jaren daarna 9,1 ton/ha/ jaar (VBNE factsheet, 2020). Goed beheer van landschapselementen kan ook zorgen voor een verantwoorde biomassastroom. Dit blijkt onder andere uit het project ‘Klimaatslim bos- en landschapsbeheer’. Zie voor meer informatie: Klimaatslim bos- en landschapsbeheer - Wegwijzer Biomassa (kenniswijzerbiomassa.nl)
- Leefbaarheid: Het behouden én versterken van de schoonheid van het landschap draagt bij aan de lokale identiteit. Hierdoor kan het versterken van het landschap helpen om de leefbaarheid van het landelijk gebied te versterken.

Mogelijke knelpunten:
- Dit kan delen van het agrarisch perceel minder productief maken, bijvoorbeeld door schaduwwerking en het kan ook areaal kosten. Hier moeten goede afspraken over gemaakt worden.
- Bij combinatie met recreatie (klompenpaden) kan verstoring van vee optreden en overdracht van ziektes bevorderen.
- Wie draagt de aanleg- en onderhoudskosten en langdurige afspraken over beheer.

4.4 KRINGLOPEN ZOVEEL MOGELIJK SLUITEN

(zie ook 5.2.1.2 & 5.2.1.3 & 5.2.2.2))

Om de kringlopen meer te sluiten willen we onderzoeken over welke kringlopen we het precies hebben en welke er nog meer zijn. Dit kan onderdeel van de pilot zijn (zie ook 5.2.1.3). De kringlopen volledig sluiten met intensieve veehouderijen in het gebied is niet realistisch, dus zal er een nutrienten-/mestoverschot in het gebied aanwezig blijven. Gezegd moet worden dat dit deels ook al gebeurt en deels zullen agrariërs dit verder met elkaar moeten oppakken.

Mogelijke knelpunten:

- Agrariers weten elkaar nog niet te vinden en werken niet samen om kringlopen meer te sluiten.
- Meststoffen, teelten en veevoer sluiten niet op elkaar aan.

4.5 UITSTOOT STIKSTOF EN BROEIKASGASSEN BEPERKEN EN INZETTEN VOOR HET GEBIED

(zie ook 5.1)

Om de stikstofuitstoot te kunnen berekenen heeft de agrarische sector zelf een inventarisatie gedaan van de huidige situatie van de agrarische sector in het gebied. Deze zijn doorgerekend door de WUR en hieruit blijkt dat de huidige reductie al boven de 40% ligt. Daarbij is bekend dat enkele stoppende intensieve veehouderijen nog niet zijn meegenomen.

Ook Defensie heeft stikstofruimte nodig die uit het gebied komt. De stikstofruimte die Defensie over heeft na realisatie van KNM (Kamp Nieuw Milligen) wil zij terug laten komen in het gebied. Uit berekeningen van de WUR blijkt dat met de reductie van stikstof de reductie van 33% van de broeikasgassen ook gehaald wordt. Reductie van broeikasgassen wordt vanuit het gebiedsplan niet nader op ingegaan. Dit is gedekt met de inperking van reductie bij landbouw en met de landelijke wet- en regelgeving voor de overige functies.

Om het meerdere aan reductie van stikstofuitstoot voor het gebied te kunnen behouden is een instrument nodig, wij denken aan een stikstofbank GEUS.

Mogelijke knelpunten:

- Dat de huidige inschattingen van het gebied (wordt nog onderzocht) te optimistisch zijn en de stikstofdoelen worden niet behaald.
- Dat juridisch en bestuurlijk een instrument voor stikstof op gebiedsniveau niet realiseerbaar is.

4.6 DUURZAAM PERSPECTIEF VOOR DE KALVERSECTOR

(zie 5.2.1.2)

Met een duurzaam perspectief voor de kalversector blijft deze in afgeslankte vorm in het gebied aanwezig. Daarmee blijft ook de keten (mestverwerking, toelevering en afname van kalveren), met de bijbehorende werkgelegenheid in het gebied. Met aanvullende maatregelen (bv stalinnovaties) wordt de uitstoot van stikstof en andere broeikasgassen zoveel mogelijk beperkt. Om de kalverhouderij duurzaam perspectief te bieden hebben zij nodig:

- Een landelijke innovatieregeling voor luchtwassers.
- Uitbreiding RAV-lijst zodat meer mogelijkheden voor verduurzaming ontstaan naast de luchtwasser.
- Stabiliteit beleid dierenwelzijn en stikstof voor de komende 15 jaar.
- Medewerking gemeente bij verruiming bouwblok indien een toekomstbestendig bedrijf kan worden gerealiseerd dat voldoet aan de huidige milieu en dierenwelzijnseisen.
- Voor de eigenaren die door willen buiten GEUS helpt een gedegen verplaatsingsregeling.

Mogelijke knelpunten:

- Garanties over toepassing van stalinnovaties.
- Aanvullende regelgeving over dierenwelzijn (incl. transport van dieren) betekent iets voor het verdienmodel van de sector.

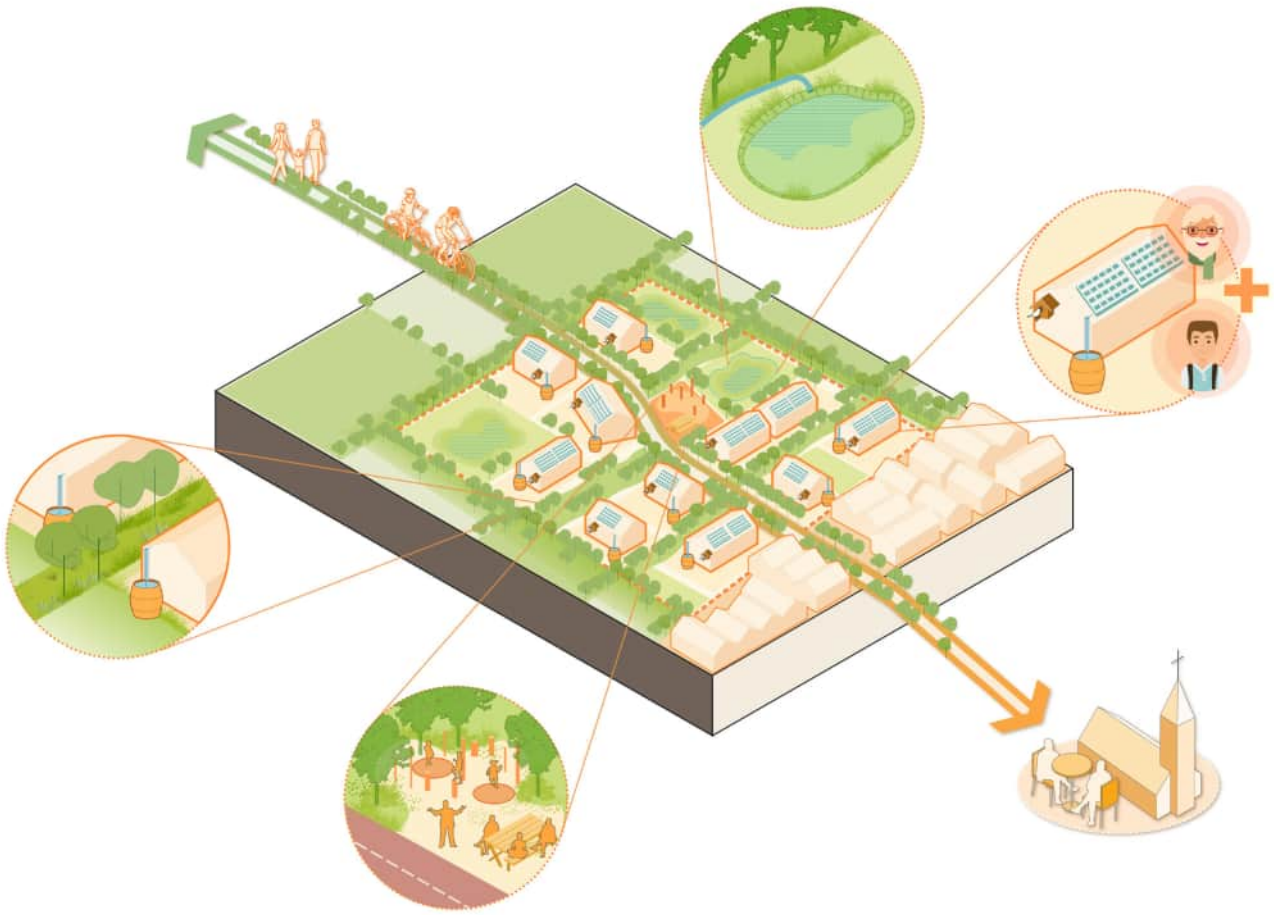
4.7 VERGROTEN LEEFBAARHEID: MEER WONEN

(zie 5.2.1.4)

Voor Uddel zijn twee uitleggebieden op kaart geduid voor de realisatie van totaal 100-250 woningen tot 2050. Voor Garderen gaat het om 300 woningen in meerdere zoekgebieden. In Elspeet gaat het om 250 woningen die in meerdere kleinere zoekgebieden rondom het dorp een plek kunnen krijgen. Speuld wil echt een buurtschap blijven, dus daar zullen de aantallen lager voor zijn, denk aan tientallen. Deze worden niet vormgegeven als een wijkje, maar als logische, losliggende bouwstenen in het buurtschap waar al sprake is van bebouwing.
Het programma voor de woningbouw volgt de woonvisies van de gemeenten. Er is vooral behoefte aan woningen voor de eigen aanwas in het gebied.

Voor de ruimtevraag voor woningen vanuit leefbaarheid is vanuit de andere ruimtevragers in het gebied begrip. De aanvliegroute rondom uitbreiding van het aantal woningen voor GEUS is als volgt:

- Zo min mogelijk nieuwe burgerwoningen in het buitengebied (agrarisch houden) bij Uddel, Elspeet en Garderen, nieuwe woningen juist in en bij het dorp. Speuld wil inzetten op verspreide boerenerven om het buurtschap open te houden. Speuld zet in op omvorming van vrijkomende agrarische erven tot woningen, woningsplitsing en verdichting van erven.

verbeelding uitbreiding kernen

- Plekken in het dorp benutten, bijvoorbeeld door middel van bedrijfsverplaatsing, hierbij wordt ook nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de 'gedooglocaties', plekken waar bedrijven gedoogd worden zonder een vergunning of bestemming. Plekken in het dorp zijn bij uitstek geschikt voor de doelgroep ouderen en senioren;
- Aan de randen van de dorpen eerst de mindere (inefficiënte) landbouwgrond gebruiken en de goede landbouwgronden zoveel mogelijk ongemoeid laten;
- Ga op geschikte locaties voor woningbouw het gesprek aan met ex-agrariërs en landeigenaren die hun land "vasthouden" (b.v. voor hobby of speculatie) om deze beschikbaar te stellen voor woningbouw;
- De te bouwen buurten zijn gebiedseigen en pittoresk (geen saaie wijken!). Denk hierbij aan dorpse groene wijken met een relatief lage dichtheid, gekromde wegen, woningen die gedraaid staan t.o.v. de weg, robuuste groenstructuren die landschap met de nieuwe buurt verbinden en een robuuste landschappelijke inpassing rondom;
- De ontwikkelingen spelen in op en versterken het natuurlijk systeem, bijvoorbeeld door het gebruik maken van wadi's die water laten infilteren.
- Overwegen of vrijkomende vakantieparken niet aan de woningbehoefte bij jongeren kunnen bijdragen, bijvoorbeeld door een leeftijdsgrens te hanteren.

Dit gebiedsplan is niet een eindstation. Wij wensen nadrukkelijk de 'vinger aan de pols' te houden om mogelijke toekomstige behoefte aan woningen te onderzoeken en hierop te kunnen anticiperen.

Mogelijke knelpunten:

- Beschikbaarheid van gronden.
- Beperkingen vanuit de hinderwetgeving, bv geurhinder.
- Stikstof.

4.8 VERGROTEN LEEFBAARHEID: ONDERNEMERSCHAP FACILITEREN

(zie 5.2.1.4)

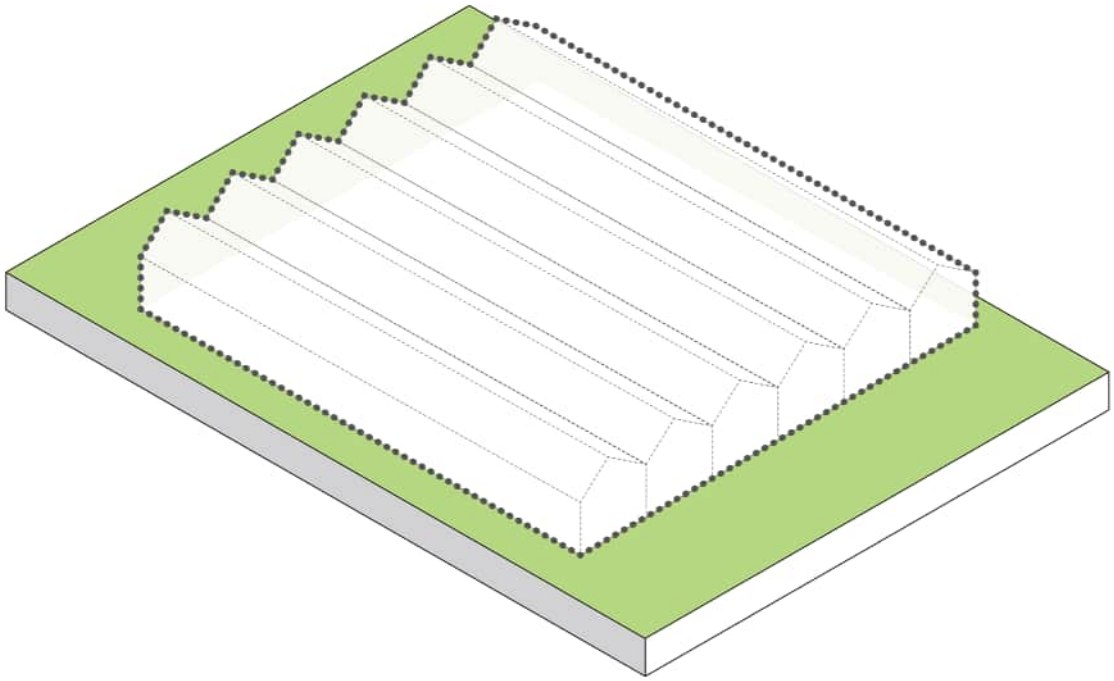
Ondernemerschap in vrijkomende agrarische bebouwing willen we mogelijk blijven maken en planologisch beter gaan regelen. Dit kan bijvoorbeeld door tijdelijke bestemmingen op een locatie te leggen. Hierbij moeten duidelijke grenzen aangegeven worden, bv verkeerintensiteit, geluid, geur, etc. Hierbij willen wij ook meer flexibiliteit in de LBV+ (Landelijke Beëindigingsregeling veehouderijlocaties) regeling of andere toekomstige regelingen en de verplichte sloop van de opstallen bijvoorbeeld niet verplicht maken. Wij willen deze laten afhangen van de plannen van de eigenaar voor herontwikkeling.

Voor werken heeft elk dorp zijn behoefte kenbaar gemaakt. Voor Garderen is dat een voorziening voor kleinschalige bedrijvigheid, ten dienste van kleine ondernemers. Ook wil Garderen onderzoeken hoe ondernemerschap in het dorp versterkt kan worden (leegstand horeca, etc). Voor Elspeet wordt er voorzien in een bedrijventerrein aan de zuidzijde. Dit bedrijventerrein biedt ruimte voor bedrijven in de dorpskern om te kunnen verplaatsen en ruimte te maken voor andere functies. Verder is in Elspeet behoefte aan kleinschalige bedrijvigheid voor bijvoorbeeld kleine ondernemers. Voor Uddel is recent een Voorkeursrecht Gemeente gevestigd, om speculatie te voorkomen, op een gebied aan de noordkant van Uddel voor een nieuw bedrijventerrein. Dit bedrijventerrein faciliteert ook ruimte om bestaande bedrijven in de dorpkern te kunnen verplaatsen, zodat de vrijgekomen plekken benut kunnen worden voor woningbouw. Voor Speuld is er een initiatief voor kleinschalige bedrijvigheid (bedrijfsverzamelgebouw op voormalig agrarisch erf), maar dit is planologisch nog niet mogelijk gemaakt, maar wel wenselijk.

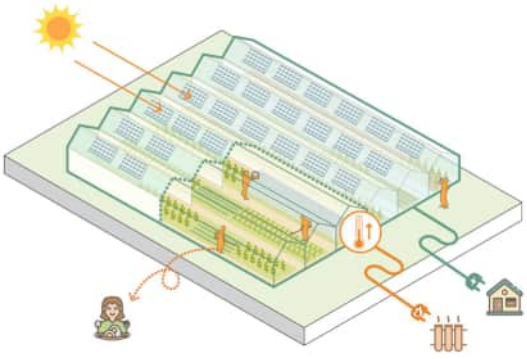
In Uddel en Elspeet zijn veel bedrijfskavels te krap waardoor er vrachtwagens geparkeerd worden langs wegen, dit levert gevaarlijke situaties op. Hiervoor zetten we in op één of twee voorzieningen om vrachtwagens te kunnen parkeren voor lokaal gebruik. Deze liggen langs of dichtbij de N-wegen en op fietsafstand van Uddel of Elspeet. Belangrijk aandachtspunt hierbij is een gedegen landschappelijke inpassing. Op deze plekken willen we het mogelijk maken om een laadstation en wasvoorzieningen te realiseren. Daarnaast is parkeren en laden & lossen in de kernen van de dorpen soms een uitdaging. Onderzocht kan worden hoe hiermee om te gaan, bv aan de randen van de dorpen.

Mogelijke knelpunten:

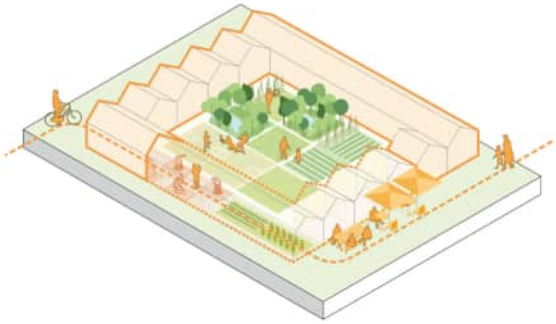
- Startende bedrijven in schuren leveren teveel overlast en landschappelijke schade op, waardoor verloedering van het landschap dreigt.
- Beschikbaarheid van gronden voor bedrijfslocaties en vrachtwagenparkeervoorziening.

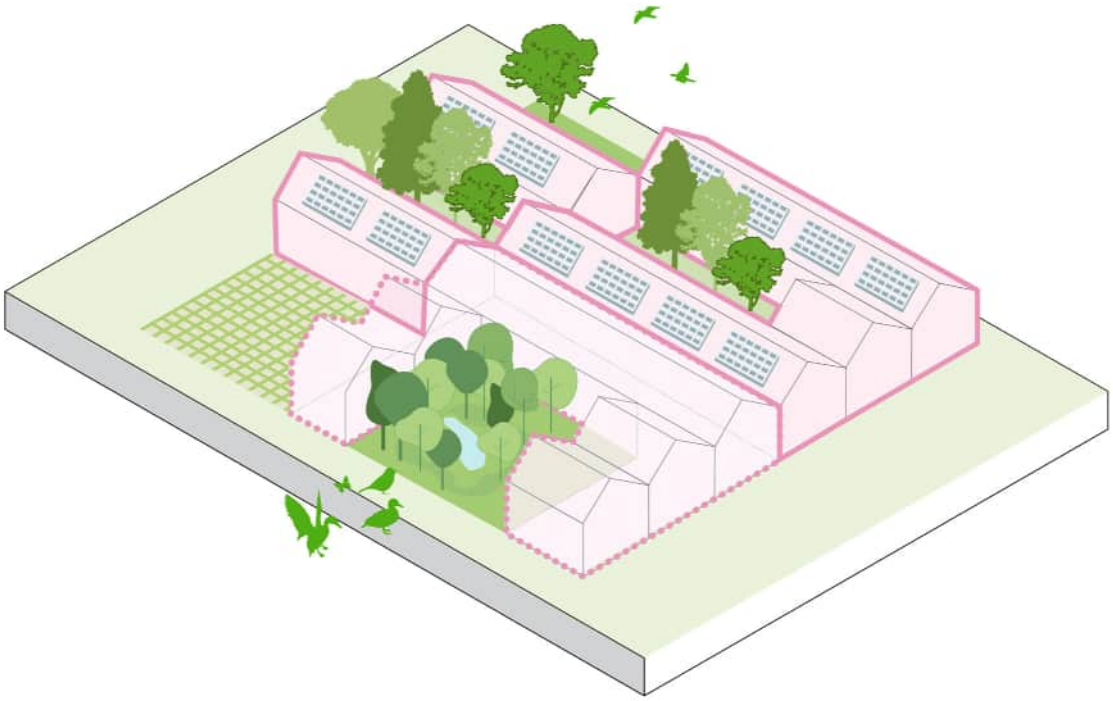
Stallen huidig

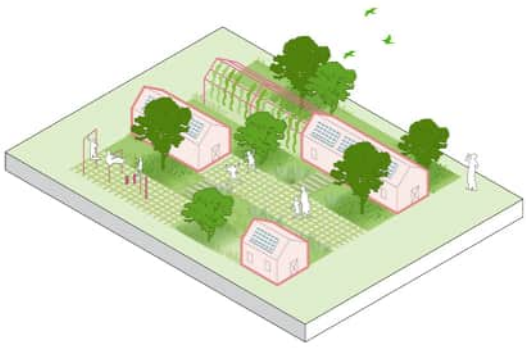
Stallen - agrarische functieverandering

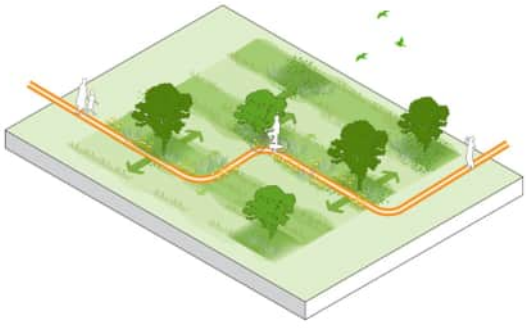
Stallen - recreatief gebruik

Stallen - combinatie van woon/werk landschap met gedeeltelijke sloop

Stallen - nieuwe woonlandschappen met gedeeltelijke sloop

Stallen - sloop met agrarisch gebruik of met natuurontwikkeling

4.9 VERGROTEN LEEFBAARHEID: BEHOUD EN VERSTERKING VOORZIENINGEN

(zie ook 5.2.1.5)

Elk dorp heeft een goede buurtvoorziening in de vorm van een Multifunctionele Accomodatie (MFA). Garderen pleit voor een gemeentelijk loket en ontmoetingsplek in het dorpshuis de Wardborg. Speuld heeft een buurthuis/-kamer bij de school die men graag wil behouden. Uddel en Elspeet willen hun MFA's Het Blanke Schot en het Kulturhus behouden.

Elk dorp wil een levendig hart waar de inrichting van de openbare ruimte ingericht is op verblijf en waar de voorzieningen zich concentreren. Voor Garderen is dat rond de kruising van de Putterweg, Dorpsstraat en Speulderweg. Voor Uddel is de kruising met de Aardhuisweg, Harderwijkerweg, Elspeterweg en Garderenseweg en een deel van de Harderwijkerweg een mooie centrale plek die een flinke herinrichting vergt om ook daadwerkelijk aantrekkelijk te worden. Voor Elspeet is er rondom de kruising tussen de Uddelerweg, Staverdenseweg en Nunspeterweg al een echt centrum. Voor Speuld vormt nu 't Speuldje en de school het hart van het buurtschap. Hier is nu beperkt parkeerruimte.

Verder hebben drie dorpen een eigen supermarkt. In Elspeet is een fullservice Plus aanwezig. In Uddel en Garderen zijn het kleinere supermarkten. In Garderen is de wens om de twee supermarkten samen te voegen tot één grotere supermarkt. Uiteraard is dit aan de ondernemers om hier vrijwillig mee aan de slag te gaan. Verder zijn er diverse winkels in de dorpen aanwezig die nog redelijk kunnen bestaan, hier is wel de wens de winkels meer te bundelen rond het centrum van de dorpen.

In alle dorpen is de wens de sportfacitliteiten te behouden. In Garderen is een nieuwe sportaccommodatie voor de Veluwse Boys nodig. Deze kan mogelijk gecombineerd worden met andere sportverenigingen en wellicht een kinderopvang. Daarnaast is er de wens in Uddel om extra ruimte voor spel en sport te faciliteren. De sport- en ontmoetingsplek naast het Blanke Schot blijft behouden en er wordt voorgesteld een plek toe te voegen nabij de Markveldweg. Ook is voor sommige plekken glasvezel een wens, bv voor het centrum van Garderen.

Mogelijke knelpunten:

- Ondernemers die niet de kansen zien of risico's durven nemen.
- Overheden die niet willen of kunnen investeren in het opknappen van dorpskernen.

4.10 VERGROTEN LEEFBAARHEID, MOBILITEIT

(zie ook 5.2.2.3)

De mobiliteit is een belangrijk aspect voor de leefbaarheid in GEUS. Voor fietsverkeer zijn over het algemeen goede voorzieningen, alleen laten de fietspaden voor het schoolgaande verkeer te wensen over (bijvoorbeeld de route naar Ermelo). Hier bieden verlichting en veilige oversteekplekken (vooral over de N302) en soms bredere paden uitkomst.

Voor het OV wil het gebied (in ieder geval Garderen) in gesprek met de Provincie om te onderzoeken of de buslijnen niet frequenter kunnen rijden. Speuld ziet graag de buurtbus doorgetrokken worden naar de Kruimelstaete in Garderen voor ouderen en de Wittenberg voor jongeren.

Op korte termijn zetten we in op een ander type weg voor de N310 in het dorp Uddel. Deze weg zou omgevormd moeten worden naar een veilige en goed oversteekbare weg die past bij de dorpse schaal en beleving van Uddel. De mogelijke middelen zijn 30 km/uur regime, meer groen in de straat, meer verkeersremmende maatregelen (o.a. bij de entree van het dorp komende vanuit Elspeet), ander materiaalgebruik, en dergelijke. Referenties voor Uddel zijn Elspeet en Garderen. Voor dit type inrichting maakt het in principe niet uit wie de eigenaar / beheerder is van de weg. Zowel provincie als gemeente kunnen een dergelijke inrichting realiseren en onderhouden. Aandachtspunt hierbij is de eventuele negatieve impact op geluid.

Voor de langere termijn streven we naar een oplossing die de dorpen werkelijk ontziet en de leefbaarheid maximaal ondersteunt. De wens en behoefte van de bewoners is om de N310 te verleggen buiten de dorpen (Uddel en Elspeet), bv met een rondweg. Zo worden de wegen in de dorpen ontlast en de leefbaarheid en veiligheid in de dorpen vergroot.

Garderen zet in op het weren van zwaar verkeer in het dorp, dat werkt thans goed en willen we zo houden. De handhaving is nog wel een aandachtspunt. Wel zien alle dorpen kansen om kruispunten te verbeteren en veiliger te maken voor alle weggebruikers. Dus blijvend werken aan verkeersveiligheid! Voor parkeren in de kernen van de dorpen is vaak een tekort, bv in Garderen.

Onverharde wegen zijn kenmerkend voor het gebied, waar het kan willen wij die zoveel mogelijk behouden.

Mogelijke knelpunten:

- Financierbaarheid van herinrichtingen van wegen.
- Financiele beperkingen en bezuinigingen in het OV.

4.11 DORPSOMMETJES EN KLOMPENPADEN

(zie ook 5.2.1.6)

Bij de dorpsometjes en klompenpaden is het belangrijk dat zowel kortere als langere rondjes mogelijk zijn. Deze routes zijn voor bewoners en recreatie erg belangrijk. Daarmee worden dorpen en het agrarisch ommeland beter ontsloten en biedt het een waardevolle aanvulling op de routes door bossen en over de heide. Ook worden de dorpskernen onderdeel van de routes en worden bewoners en recreanten verleid om in de kernen te verblijven. De verdere uitwerking van de dorpsommetjes en klompenpaden wordt integraal opgepakt met het ontwikkelen van routestructuren (5.2.1.6). Daarvoor is het ook van belang om aan de randen van dorpen voldoende parkeervoorzieningen te realiseren.

Mogelijke knelpunten:

- Medewerking van grondeigenaren.
- Realisatie en beheerkosten.

4.12 ENERGIE NETWERK VERBONDEN OF "STATUS APARTE"

(zie ook 5.2.2.4)

Uit nader onderzoek volgt welke manieren in GEUS het beste passen, hieronder zijn enkele mogelijkheden benoemd:

- Warmtenet gebiedsbreed (met opslag (pit), hierin wordt restwarmte (koeling supermarkten, schoorsteen Alpuro, etc) benut en kunnen op termijn alle woningen en bedrijven aangesloten worden.
- Lokaler en kleiner warmtenet tot individueel warmtenet (zonnethermie)
- All electric, dit vraagt een upgrade van het netwerk i.c.m. opslag waterstof/ batterijen. Deze opslag kan eerst als stand alone functioneren om later aan te sluiten op het netwerk. Dit kan eventueel in combinatie met inzet PVT (combinatie van zonnepanelen en zonneboiler) of zonneboiler Hybride warmtepompen i.c.m. groen gas (is met aardgas een tussenoplossing).

Aandachtspunten voor het gebied zijn de recreatiesector (vakantieparken) en de aansluitingen van grootgebruikers (agrarische bedrijven bijvoorbeeld) die nu het gebied uitgaan. Wij willen de capaciteit die nu in het gebied aanwezig is, behouden. Ook bij Defensie (KNM) komt een aansluiting per 2030 beschikbaar, deze wil GEUS inzetten voor het gebied.

4.13 DEFENSIE IN GEUS

De grondhouding in het gebied ten opzichte van Defensie is positief. Wel willen we graag dat defensie een goede buur is en dat wij een goede buur zijn. We willen graag op de hoogte zijn van de plannen en waar het kan een bijdrage leveren. Wij zetten in op de volgende punten:

- Voor de bouw van KNM zijn veel activiteiten, diensten en producten nodig. Het gebied wil daar graag een rol inspelen. Dit zullen wij zelfstandig moeten oppakken en onderzoeken of aangesloten kan worden bij consortia. Hetzelfde geldt voor mogelijkheden qua energie en warmte voorziening.
- Defensie heeft veel voorzieningen waar het dorp ook gebruik van zou kunnen maken, denk bv aan de sportvoorzieningen.
- Wij willen blijvend een gesprekspartner zijn voor Defensie. Dus wij streven naar een vast adres, loket of persoon als aanspreekpunt bij Defensie.
- De impact van de activiteiten op de leefomgeving wenst het gebied zo beperkt mogelijk te houden, in goed overleg dient dit afgestemd te worden. Denk hierbij aan verkeerstoename rondom de KNM, verkeerstoename tussen de verschillende terreinen, grootschalige oefeningen, etc.
- GEUS verwacht hier transparantie en openheid van Defensie en andere overheden. Door tijdig informatie te delen en transparant te zijn over aantallen en impact.

Hier is geen verdere uitwerking aangegeven in de ontwikkelstrategie, het zijn onderdelen die het gebied zelf kan oppakken.

4.14 VERHALEND GEUS EN RECREATIEF ONTWIKKELEN VAN AGRARISCH GEBIED

(zie ook 5.2.1.7)

De rijke historie en de daarbij behorende bijzondere verhalen van het gebied gaan we meer beleefbaar en tastbaar maken. De verhalen zijn gericht op verleden, heden en toekomst. Dit zijn verhalen van Romeinen tot kleinere boeren en van landgoederen en grootgrondbezitter, maar ook verhalen van nu en de toekomst van bijvoorbeeld innovatieve bedrijven in het gebied. Dit kan op vele manieren, bijvoorbeeld met verbeeldingen in het landschap, het koppelen aan routes en goede informatievoorziening. Naast fysieke bebording en belevingsobjecten is ook het gebruik en ontwikkelen van digitale media daarbij een belangrijk middel. We sluiten daarbij ook aan op intitiatieven die voor de hele Veluwe worden ontwikkeld (Veluwe Alliantie)

Het verhaal van de kalverhouderij in dit gebied is een goed voorbeeld. Door de eeuwen heen heeft men in GEUS altijd gezocht naar mogelijkheden om een boterham te kunnen verdienen. Door ruimtegebrek is men een intensievere manier van landbouw gaan bedrijven. De kalverhouderij is in de jaren '60 opgekomen. Met de groei van de veestapel nam het aantal kalveren toe. De opfok van kalveren bleek een goed verdienmodel en vergde relatief weinig ruimte. In GEUS heeft zich een sector ontwikkeld die de hele keten bediend. In de proefboerderij van Alpuro wordt onderzoek gedaan naar innovatie in de sector om een zo diervriendelijk, duurzaam, klimaatneutrale sector te worden.

De beleving van het platteland van GEUS levert een extra verdienmodel voor agrarische bedrijven die willen verbreden. Dit koppelen we aan korte ketens om zo lokale producten ook in het gebied aan te bieden (zie 5.1.1.10). Om de verbreding naar multifunctionele landbouw goed vorm te geven in GEUS, is het herbezien van planologische belemmeringen noodzakelijk waarbij eenheid in beleid tussen de verschillende gemeenten wenselijk is. Bijzondere initiatieven vanuit het gebied moeten daarbij gekoesterd worden. Denk hierbij aan kleinschalige thee- of pluktuinen. Essentieel daarbij is dat de ontwikkeling van nieuwe functies het agrarisch functioneren niet belemmert. Daarbij is multifunctionele landbouw gestoeld op vrijwilligheid.

Garderen zet in op een informatiecentrum/ bezoekerscentrum in de kern van het dorp. Dit centrum geeft informatie over het gebied en kan de start of een welkome tussenstop zijn. In elk dorp zou een dergelijke voorziening gekoppeld kunnen worden aan de kern van het dorp of het MFA. Dit zijn bij uitstek plekken om verhalen over het gebied te laten zien om ze vervolgens buiten te kunnen gaan ervaren. Een dergelijk centrum kan gecombineerd worden met kleinschalige horeca of ander soortige voorzieningen.
Een bijzondere wens om informatie te verschaffen en mensen naar het gebied te trekken is het realiseren van een uitkijktoren. Dit biedt de bezoeker in de meest letterlijke zin in- of overzicht in het gebied.

Mogelijke knelpunten:
- Medewerking van grondeigenaren.
- Realisatie en beheerkosten.

4.15 VITALE VAKANTIEPARKEN

(zie ook 5.2.1.8)

De vakantieparken moeten vitaal blijven in de toekomst. Hiervoor sluiten we aan bij het programma Vitale vakantieparken. Hiermee boeken we een flinke winst op het gebied van duurzaamheid in het algemeen en vergroten we de natuurkwaliteit van de vakantieparken. Denk hierbij aan een natuurinclusievere inrichting van de parken, actief schoon regenwater afkoppelen en laten infilteren in de bodem en het stimuleren van fietsen en wandelen. Dat laatste kan door op de parken de fiets makkelijker bereikbaar en bruikbaarder te maken dan de auto.

Tevens is het streven naar een meer gebiedseigen wijze van recreëren van belang waarbij vakantieparken zich verbinden aan de verhalen van dit gebied die we willen vertellen. Een ander mooi voorbeeld hiervan is het ontwikkelen van kleinschalige verblijfsrecreatie bij de boer. Vooral nieuwe concepten zijn daarbij nodig die zich onderscheiden van wat er al is en zodoende een bijdrage leveren aan een divers aanbod van dag- en verblijfsrecreatie. Dit is een waardevolle invulling voor het recreatieve product en voor multifunctionele landbouw.

Concepten die het verdienen om verder uit te werken zijn o.a. de toevoeging van kwalitatief hoogwaardige vakantiehuisjes aan landbouwgebieden. Dit mag de bedrijfsvoering van de agrarische sector niet schaden of in de weg zitten. Ook kan gedacht worden aan zorg. Parken kunnen zich ontwikkelen vanuit een zorgconcept voor bijvoorbeeld ouderen (of andere doelgroepen) in combinatie met bepaalde vormen van recreatie. Mogelijk kan dit samengaan met de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt uit de omgeving. Een ander nieuw concept betreft een combinatie van extensieve vorm van verblijfsrecreatie met ‘wilde’ natuur.

4.16 VERSTERKEN VAN DE ROUTESTRUCTUREN

(zie 5.2.1.6)

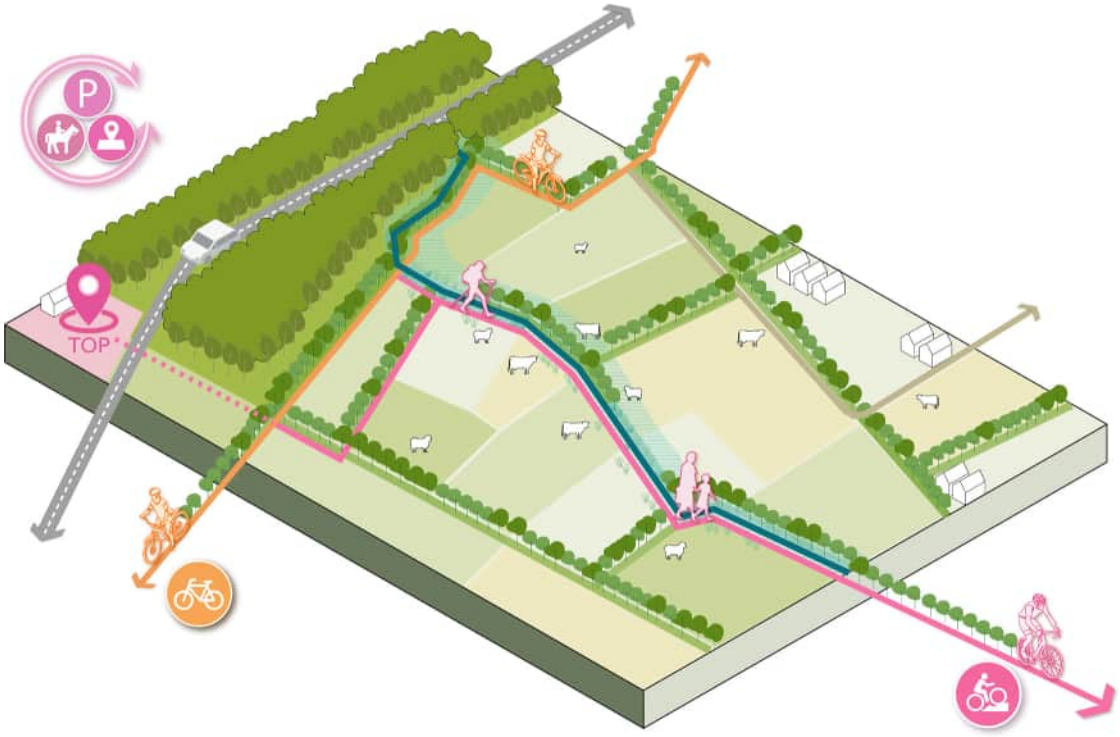
Naast het versterken van de bestaande routestructuren (bv de Groene Wissel) gaat het om een vernieuwende visie op het routenetwerk door routes voor wandelen en fietsen maar ook ruiters thematisch te ontwikkelen en te koppelen aan bijvoorbeeld de musea in dit gebied. Daardoor ontstaat een verhaalgedreven routenetwerk met zowel een buiten- als een binnenexpositie. Het knooppunten routesysteem blijft functioneren, maar we ontwikkelen dit verder gebaseerd op verhalen en meer gericht op de beleving van het agrarische landschap. Hierbij mijden we de fietsroutes langs drukke doorgaande wegen en realiseren we mooie routes door het landschap (hoofdzakelijk op bestaande wegen en paden) die tegelijkertijd ook bijdragen aan de economie door deze te verbinden aan de dorpskernen. Daarbij stellen we ook voor op goede plekken wildschermen te plaatsen om de zichtbaarheid en vindbaarheid van het wild te vergroten.

Langs de beek realiseren we een doorgaande recreatieve route, deze ligt vanwege de natuurkwaliteit voornamelijk op bestaande wegen en paden die in de uitstraling een recreatief karakter krijgen zonder daarmee het bestemmingsverkeer te hinderen (bv een fietsstraat maken van de Uddelermeerweg). We maken verbindingsroutes tussen dorpsommetjes en de doorgaande beekroute.

Een bijzondere route vormt de meest uitdagende MTB-route of gravel bike route van Nederland door het landelijke gebied van GEUS, dit gaat een visitekaartje vormen voor het gebied. Om bestaande voorzieningen zoals horeca, rustpunten en boerenerven te laten profiteren worden deze gekoppeld aan de route.

Mogelijke knelpunten:

- Medewerking van grondeigenaren.
- Realisatie en beheerkosten.

Nieuwe en aantrekkelijkere routestructuren

Huidige situatie

4.17 HET ONTWIKKELEN VAN EEN FIJNE ENTREE VOOR HET GEUS (O.A. TOP)

(zie ook 5.2.1.9)

GEUS heeft goede entrees en opstappunten nodig, plekken waar je kan parkeren om vervolgens te voet of met de fiets het gebied in te gaan. Langs de rijkswegen liggen de Poorten naar de Veluwe en langs de provinciale wegen de TOP's (Toeristische Overstap Punten). In GEUS ontwikkelen we een TOP op het bestaande parkeerterrein van het KNHS ook wel het Nationaal Hippisch Centrum (NHC). Hier gaan we slim gebruik maken van de bestaande faciliteiten d.m.v. dubbelgebruik. Dit is ook een geschikte locatie voor de eerder genoemde uitkijktoren. Hier vandaan ontwikkelen we het Uddelerveen als entreegebied, gaande over de beek kan je door het agrarische land richting Uddel en het kroondomein. Op deze locatie willen we ook een iconische uitkijktoren realiseren die letterlijk overzicht geeft over GEUS en een markante start vormt voor een dagje GEUS.

Naast het ontwikkelen van een nieuwe TOP willen we het gebied GEUS goed verbinden met de TOP's Schovenhorst in de gemeente Putten en Boekhorstlaan in de gemeente Harderwijk. Bestaande parkeerterreinen en entree's zullen we inventariseren en waar nodig sluiten of waar mogelijk herinrichten. Wij vinden het wel van belang dat voldoende kleinschalige parkeervoorzieningen in tact blijven, deze worden veelal gebruikt door meer lokale recreanten. Bij de te behouden en het in te richten parkeerplaatsen wordt informatievoorziening geplaatst om de gasten de omgeving te laten ontdekken. Daarbij sluiten we aan op de Veluwse huisstijl die al is ontwikkeld (herkenbaarheid en kwaliteit).

Mogelijk knelpunt:

- Het budget voor de uitkijktoren;
- Ontwikkelingen in relatie tot de kwetsbare natuur van het nabijgelegen beekdal.

Voorbeeld van een uitzichtstoren, Forest Tower (BIG)

5. Ontwikkel-strategie

5. Ontwikkelstrategie

PERSPECTIEF VOOR DE VERBONDEN EN VERWEVEN ENCLAVE

Het gebiedsplan op hoofdlijnen geeft zowel op kaart als in tekst weer welke ruimtelijke en functionele ontwikkelingen nodig en mogelijk zijn om perspectief te bieden aan de enclave. Het gebiedsplan is tot stand gekomen in een intensief proces met de samenleving van GEUS en is daarmee echt een plan van het gebied. Het vormt het kader voor verdere planvorming en uitwerking in GEUS. De kernpunten daarin zijn:

- Inzet op natuur en water is gericht op herstel en verbeteren van de kwaliteit, niet op uitbreiding van de kwantiteit
- Landbouw in het gebied is van belang en heeft perspectief: daarvoor is behoud van het areaal van belang. Agrariërs werken aan een duurzame landbouw
- Kernen kunnen vitaal blijven als zij op gepaste wijze kunnen groeien ten aanzien van wonen, werken en voorzieningen
- Versterking van de recreatie in GEUS kan het omliggende N2000 gebied ontlasten en de economie en leefbaarheid binnen GEUS versterken

Alles hierin is maatwerk en in nauw overleg met alle betrokkenen te realiseren. Het is een integraal plan waarvoor het belangrijk is dat de zes overheden (provincie, waterschap en de vier gemeenten) blijven samenwerken. Afspraken daarover leggen we vast in een samenwerkingsovereenkomst (SOK), waarin we ook afspraken maken over de wijze waarop de samenleving betrokken blijft en hoe we het gaan faseren en financieren. Deze ontwikkelstrategie beschrijft hoe we het gebiedsplan gaan realiseren.

5.1 REGIEVOERING

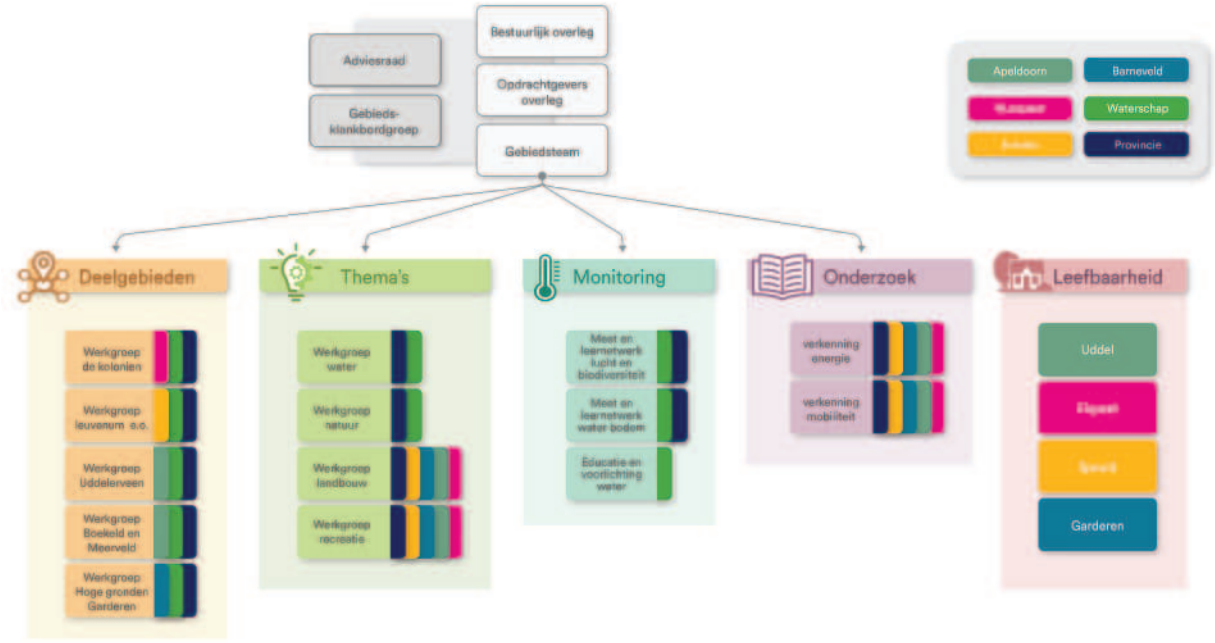
In het gebied spelen vele opgaven die onderling samenhangen. Dit vraagt om regie en onderlinge coördinatie en afstemming tussen de partijen op veel terreinen. Alleen daarmee is zicht op het bereiken van het gewenste perspectief voor GEUS. Als het gaat om regie onderscheiden we de volgende aspecten:

- Regie vraagt om organisatie;
- Regie op geld;
- Regie op grond;
- Regie op natuur en water;
- Regie op stikstof.

Regie vraagt om organisatie
In dit gebiedsplan zijn alle opgaven voor GEUS in beeld gebracht. De opgaven worden we in diverse projecten opgepakt. Het uitgangspunt voor ieder project is dat de overheid die voor dat project het meest logisch is, deze oppakt en uitvoert. Dit kan uiteraard ook een combinatie van overheden zijn. Ook kunnen direct belanghebbende organisaties zoals Geldersch Landschap en Kasteelen (GLK), Vereniging Agrarisch Natuurbeheer, BoerenNatuur, samenwerkende agrariërs, natuurorganisaties, Routebureau Veluwe , programma Vitale Vakantieparken en dergelijke de uitvoering oppakken. Om het gebiedsplan op hoofdlijnen te bewaken en de integraliteit te waarborgen is er regie en afstemming tussen de overheden. Dit doen we door de huidige organsatie door te zetten alleen nu meer gericht op realisatie en uitvoering.

Bestuurlijk overleg
We stellen voor om periodiek bestuurlijk overleg tussen de betrokken overheden door te zetten. Dat is van belang omdat het een gebiedsplan op hoofdlijnen betreft zonder formele juridische status. Afspraken over de samenwerking leggen we vast in de samenwerkingsovereenkomst. Er komen uitwerkingen en voorstellen vanuit het gebiedsteam die in samenspraak met de direct betrokkenen zijn opgesteld waarvoor bestuurlijke afstemming en dekking noodzakelijk zal zijn. Ook zal vanuit de rijksoverheid meer duidelijkheid komen over het te voeren rijksbeleid inzake de doorontwikkeling van het landelijk gebied en andere beleidsterreinen die van invloed zijn op de uitwerking van het gebiedsplan. De consequenties hiervan voor GEUS dienen de bestuurders met elkaar te bespreken. De frequentie van het bestuurlijk overleg is minimaal 2 maal per jaar of zoveel vaker als wenselijk is. Het bestuurlijk overleg laat zich ook adviseren door de adviesraad, zoals dat in het GEUS proces gebruikelijk is.

Adviesraad
In de adviesraad hebben zitting een aantal organisaties op regionaal en landelijk niveau die advies uitbrengen aan het Bestuurlijk overleg. Dit betreffen het LTO-Noord, Veluwe Alliantie, Natuur en Milieu Gelderland, Geldersch Landschap en Kasteelen, Agrarische Jongerenorganisatie. Zij brengen advies uit over het proces en over de resultaten.

Organogram organisatie

<u>Opdrachtgeversoverleg</u>
Het opdrachtgeversoverleg is bedoeld om echt samen het proces vorm te geven en waar nodig besluiten te nemen. Het overleg bestaat uit managers van de zes overheden. Zij verzorgen de randvoorwaarden voor de opdracht en voor het proces GEUS. Zij zijn o.a. verantwoordelijk voor de invulling en uitvoering van de Samenwerkingsovereenkomst die wordt gesloten en de voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming. Tevens zijn zij verantwoordelijk voor de integratie en afstemming met het beleid van de betreffende partij. Het opdrachtgeversoverleg bepaalt of voorstellen kunnen worden voorgelegd aan het bestuurlijk overleg.

<u>Gebiedsteam 2.0 voor coördinatie, afstemming en bewaking integraliteit</u>
Het gebiedsteam bestaat uit een vertegenwoordiger vanuit elke overheid en een programmamanager. Deze vertegenwoordigers kunnen ook projectleiders zijn van de projecten die uitgevoerd gaan worden. Het gebiedsteam bewaakt de integraliteit en het optreden naar het gebied toe en is als samenwerkende overheden zichtbaar binnen GEUS. De verantwoordelijke overheid voert de concrete projecten uit en stemt de projectopgave en aanpak af met het gebiedsteam. De projectleider betrekt daarbij altijd de belanghebbende organisaties.

Uiteraard kan het initiatief ook vanuit de samenleving of ondernemers komen. Het voorstel is dat dit gebiedsteam voor meerdere jaren actief is in het gebied, in ieder geval zolang er duidelijke meerwaarde is in de onderlinge coördinatie en afstemming. Het gebiedsteam houdt zicht op de geldende beleidsnota's en wet- en regelgeving die van toepassing zijn en onderneemt waar nodig actie om dit met de betrokken partijen binnen GEUS af te stemmen. Streven is dat de belangrijkste regelingen voor het gehele gebied gelijk zijn. Omdat de volgende fase meer op uitvoering en realisatie is gericht is het voorstel een gebiedsregisseur aan dit gebiedsteam toe te voegen. Deze is dagelijks in het gebied actief, staat in direct contact met mensen in het gebied en is op zoek naar kansen. Deze speelt tevens een belangrijke rol in onder meer de ondersteuning en begeleiding van de pilot inzake de verduurzaming van de landbouw in GEUS.

Regie op geld

Om gebiedsontwikkeling in gang te zetten zijn naast mensen ook middelen (geld) nodig. Om het proces door de zetten is voor de komende 3 jaar in beeld gebracht wat hiervoor nodig is. De investering in de realisatie willen we per project organiseren. Door per project financiering te zoeken en een verantwoordelijke overheid aan te wijzen vergroten we de slagkracht. Iedere partij blijft daarmee financieel autonoom. Voor een aantal projecten hebben we in de ontwikkelstrategie een raming en de mogelijke financieringsbronnen benoemd. In de SOK hebben we de financiële afspraken met de diverse overheden vastgelegd. Ook geven we aan waar er sprake is van private financiering en hoe we financiële bijdrages van particuliere initiatiefnemers kunnen vragen.

Regie op grond

Veel van de doelen en ambities zijn alleen realiseerbaar bij de beschikbaarheid van grond. Denk aan extensivering van de landbouw, systeemherstel van natuur en water, recreatieve routes, woningbouw, etc. Speculatie met gronden willen we voorkomen. Het is daarbij niet noodzakelijk dat de overheid over het eigendom beschikt. Regie vanuit de overheid voeren over de bestemming van gronden is echter wel nodig om de doelen uit dit gebiedsplan voor GEUS te realiseren. Hierbij willen we proactief gaan handelen. Hiervoor zetten we het beschikbare instrumentarium in dat de Omgevingswet ons biedt: omgevingsplanplannen, omgevingsvergunningen, WILG (Wet Inrichting Landelijk Gebied), vestigen van voorkeursrecht per casus te bepalen. Ook de uitkoopregelingen en andere regelingen geven de mogelijkheid regie op de gronden te voeren. Indien aankoop wenselijk is voor GEUS, vindt deze plaats via de betreffende gemeente of via de provincie of het waterschap op advies van het gebiedsteam. Afhankelijk van de ontwikkeling bepaalt elke gemeente haar rolneming als het gaat om de inzet van grond.

Regie op water en natuur
Voor het maken van keuzes in het gebied over water- en natuurmaatregelen benaderen we het gebied op het niveau van het stroomgebied. Vanuit dit systeemniveau sturen we op water- en natuurmaatregelen. Daarmee is de samenhang tussen deze maatregelen in het gebied als geheel geborgd. Zo kan bijvoorbeeld water vasthouden stroomopwaarts of in de haarvaten zorgen voor oplossen van wateroverlast stroomafwaarts. Naast bestaande kennis en de vastgestelde maatregelen uit het Natura 2000 beheerplan Veluwe zijn de uitkomsten van de landschapsecologische systeemanalyses (LESA's) daarvoor van belang. Op basis van deze analyses bepalen we welke maatregelen het beste genomen kunnen worden op welke plek, gezien de opbouw en werking van het water- en bodemsysteem als geheel.

Regie op stikstof
De landbouwsector heeft het perspectief geschetst voor blijvende en duurzame landbouw binnen GEUS. Het streven van de sector is met de doorvoering van de voorgestelde maatregelen en de autonome ontwikkeling een belangrijke bijdrage te leveren aan de reductie van stikstof. Daarmee lijkt het mogelijk de door de provincie gestelde 42% stikstofreductie ten opzichte van 2018 te realiseren voor 2035. Zolang deze reductie niet is bereikt, staat in feite de ontwikkeling van het gebied op slot. Het voorliggende gebiedsplan is doorgerekend door de WUR, waarbij de input is afgestemd met oa de landbouworganisaties. Hieruit komt naar voren dat ten opzichte van 2018 de productie van stikstof in 2024 al met ruim 40% is gedaald. Dit komt met name door een afname van het aantal mestkalveren in het gebied in deze periode. Indien we meer dan 42% reductie van stikstof realiseren dan zetten we deze extra stikstofruimte in voor ontwikkeling in het gebied. Dat betreft zowel agrarische als niet-agrarische ontwikkelingen. Om potentiële stikstofruimte die vrijkomt in GEUS in te kunnen zetten voor ontwikkelingen in het gebied verkent de provincie de mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld een aparte stikstofbank voor GEUS.

5.2 UITVOERINGSPROGRAMMA

In deze paragraaf beschrijven we de feitelijke uitvoering. De zaken waar we aan gaan werken zijn divers van karakter. Deze zijn te ordenen in twee categorieën:

1. Gebiedsontwikkeling: integrale aanpak en realisatie van natuur-, water- en klimaatdoelstellingen in samenhang met landbouwontwikkeling, leefbaarheid, woningbouw, ontwikkelingen voor recreatie en ontwikkeling van bedrijvigheid;
2. Onderzoek en ontwikkeling:
    a. Ondersteunen van leer- en ontwikkeltrajecten;
    b. Uitvoeren van verkenningen en onderzoeken die ondersteunend zijn aan de realisatie van doelen en opgaven + de keuzes en afwegingen die we daarin op een later moment kunnen maken.

5.2.1 Gebiedsontwikkeling

De in deze paragraaf beschreven zaken zijn projecten die helpen de gebiedsdoelen vorm te geven. Het gaat om:

- Integrale aanpak van een aantal deelgebieden;
- Toekomstbestendig maken van de landbouw inclusief de kalversector;
- Kringloop sluiting bij grondgebonden landbouw;
- Verbeteren bodemgezondheid en waterbeschikbaarheid;
- Leefbaarheid: bouwen woningen, ruimte voor bedrijven en voorzieningen;
- Leefbaarheid: realiseren van een duidelijke kern in de dorpen;
- Versterken routestructuren inclusief dorpsommetjes;
- Versterken beleving gebied;
- Vitale vakantieparken;
- Een entree voor het gebied (TOP);
- Multifunctionele landbouw en agrotoerisme inclusief korte ketens.

5.2.1.1 Integrale aanpak in deelgebieden

Veel opgaven in het gebied vragen om een integrale aanpak die alleen maar op te lossen zijn in kleinere deelgebieden waar je met alle actoren samen een plan kan maken tot op kavelniveau. Om dat te kunnen doen is het wel nodig de opgaven en doelen scherp in beeld te hebben met elkaar. Hieronder geven we meer uitleg en duiding aan de doelen voor natuurherstelmaatregelen, een klimaatrobuust water- en bodemsysteem en waterkwaliteitsmaatregelen.

<u>Natuurherstelmaatregelen treffen</u>

Binnen GEUS zijn er locaties waar maatregelen nodig zijn voor het herstel van de Natura 2000 vennen, beken, heidegebieden en de leefgebieden van plant- en diersoorten die daar leven. Deze locaties komen voort uit de vastgestelde natuurherstelprogramma's die als uitwerking van het Natura 2000-beheerplan zijn opgesteld. Sommige van deze locaties zijn nu al bekend en staan al concreet beschreven in de herstelprogramma's en de natuurdoelanalyses van de provincie Gelderland. Met deze locaties zorgen we voor meer geleidelijke overgangen tussen landbouwgronden en natuurgebieden, zoals bijvoorbeeld de

heide. Hiervoor is op delen van landbouwgronden bijvoorbeeld extensivering van het gebruik nodig of bijvoorbeeld het aanleggen van specifieke wintervoedselakkers voor insecten en vogels. Dit in samenhang met agrarisch gebruik van de aanpalende natuurgebieden.

Op sommige plekken is het nodig om de werking van het systeem beter te begrijpen om te bepalen welke maatregelen het meest geschikt zijn om de Natura 2000-doelen te halen. In deze gebieden moet de provincie Landschaps Ecologische Systeemanalyses (LESA's) uitvoeren. In elk geval moet dat nog in de volgende gebieden gebeuren: op Landgoed Staverden, delen van Landgoed Leuvenum, het stroomgebied van de Hierdense beek en diverse vennen. De provincie bepaalt in de gesprekken die we per deelgebied gaan voeren met terreineigenaren, ondernemers, gemeenten en waterschap hoe de maatregelen daadwerkelijk uitgevoerd moeten worden.

Naast de maatregelen uit het Natura 2000-beheerplan zijn ook generieke maatregelen nodig voor het doelbereik van de Vogel- en Habitat Richtlijn. Dan gaat het om het verbeteren van de groen blauwe dooradering, extensivering van de landbouw en het verzachten van de overgangen tussen landbouw en natuur. Deze zijn onderdeel van de gesprekken die in de deelgebieden gaan plaats vinden.

Klimaatrobuust water- en bodemsysteem inrichten
Een belangrijke maatregel voor het klimaatrobuust maken van het watersysteem is water vasthouden in de haarvaten van de beek en bovenstrooms. Dit draagt bij aan het tegengaan van verdroging, het aanvullen van de grondwatervoorraad en het ondersteunen van de biodiversiteit. Daarnaast helpt het om ongewenste overstroming vanuit watergangen (meer benedenstrooms) te voorkomen. Bovenstrooms water vasthouden levert ook een voordeel op voor de natuur in het beekdal. Een lagere stroomsnelheid zorgt voor minder erosie van de beekbodem, wat gunstig is voor het in stand houden van zowel het watersysteem als voor landbouw en natuur. Het Waterschap voert hiervoor in GEUS het project 'Watersparen' uit. Dit houdt in dat ze met grondeigenaren watermaatregelen treft zoals stuwen plaatsen of watergangen ophogen/dempen op locaties die daar geschikt voor zijn. Dit vindt uiteraard plaats in overleg met de grondeigenaren die grenzen aan de kansrijke locaties. Daar waar ingrijpender aanpassing van de inrichting van het watersysteem nodig is, bijvoorbeeld met een waterberging of verlegging van de beek, zal het Waterschap hierover met meer partijen op deelgebiedniveau in gesprek gaan. Verder werken we aan duurzaam bodembeheer met agrariërs in het gebied. Dit draagt ook bij aan water vasthouden en een gezonde bodem. Binnen de pilot GEUS (zie 5.2.1.3) doen we hierover kennis en ervaringen op. Onderdeel hiervan zijn ook de DAW veldexperimenten en leertrajecten, begeleid door BoerenNatuur en het Waterschap.

Waterkwaliteitsmaatregelen
Het Waterschap pakt de riooloverstorten in Elspeet en Uddel aan ten behoeve van de waterkwaliteit in het oppervlaktewater. Het

Waterschap ondersteunt gemeenten in het afkoppelen en programmeren van de maatregelen die nodig zijn om het overstorten tegen te gaan. Verder bepalen we op basis van de resultaten uit het meetnetwerk (zie 5.2.2.1) maatregelen die nodig zijn om de waterkwaliteit te verbeteren. Het gaat om bronanalyses en ook het optimaliseren van het bestaande meetnetwerk in het gebied om de waterkwaliteit te meten. Een meetpunt voor het meten van bestrijdingsmiddelen op een locatie waar meerdere teelten samenkomen (b.v. brongebied Hierdensebeek) kan informatie opleveren over de waterkwaliteit. Met deze informatie kunnen we met de aangrenzende ondernemers onderzoeken welke maatregelen zij op bedrijfsniveau kunnen nemen om te hoge concentraties van bestrijdingsmiddelen in het water te voorkomen. Tot slot is het werken aan beplanting naast watergangen een manier om afspoeling van nutriënten tegen te gaan. Daarnaast levert het schaduw op wat een positief effect heeft op de temperatuur en daarmee zuurstofgraad van het water. Het Waterschap onderschrijft voor deze reden het belang in het versterken van de groenblauwe dooradering binnen GEUS. Concreet betekent dit het stimuleren en faciliteren van de aanplant en onderhoud van bomen en bosjes langs watergangen.

Naast de hierboven genoemde opgaven spelen er ook nog meer lokale opgaven. Per deelgebied zijn deze nauw verweven met elkaar. Dit vergt maatwerk per deelgebied. Voor GEUS hebben we daarom vijf deelgebieden onderscheiden op basis van het water- en bodemsysteem. Ieder deelgebied heeft specifieke opgaven en diverse belanghebbenden. Om hier tot concrete maatregelen te komen voor natuur, water, landbouw, recreatie en ondernemerschap voeren we in elk deelgebied verdiepende gesprekken. Dat moet leiden tot een lijst met projecten die we gaan uitvoeren. De onderlinge samenhang tussen de deelgebieden en de maatregelen die we hierin ontwikkelen, borgen we in het gebiedsteam GEUS. Daarbij ontwikkelen we het thema recreatie juist ook vanuit de grotere context van de Veluwe. Het betreffen de volgende deelgebieden. (zie afbeelding: Locaties deelgebieden)

1. Omgeving Uddelerveen;
2. De koloniën;
3. Landgoed Leuvenum en omgeving;
4. Omgeving Broekeld en Meerveld;
5. Hoge gronden bij Garderen.

Deze deelgebieden zijn gebaseerd op het watersysteem en logische landschappelijke begrenzingen. De begrenzing is niet strak gedefinieerd. In de uitwerking per deelgebied zullen we de grenzen nader bepalen. Per deelgebied maken we een ontwikkelplan met conrete maatregelen. Het gaat daarbij om oplossingen voor water-bodem-vraagstukken, toekomstbestendige landbouw, natuurherstel, wonen, werken en recreëren. Ieder ontwikkelplan realiseren we met de direct betrokkenen in het gebied.

Locaties deelgebieden

Deelgebied Uddelerveen (1):

Aspecten die spelen:
- Herstellen systeem: uitwerking water- en bodemsturend (waterkwantiteit): tegengaan verdroging én vernatting.
- Onderzoek naar de waterkwaliteit (hoge nitraatwaardes, overstort Uddel beperken/ sluiten).
- Verweving van landbouw, natuur, recreatie en water.
- Uitwerking groenblauwe dooradering (potentie recreatief medegebruik; natuurherstel en herstel van landschappelijke elementen).
- Beleefbaar maken van het gebiedsverhaal van toen tot nu.
- Verder ontwikkelen dag- & verblijfsrecreatie als economische drager.
- Locatie Uddelermeer 91 als integraal onderdeel (areaal en gebouwen).
- Waterkwantiteit (water vasthouden tbv van beekdal, overbruggen droge zomers).
- Recreatieve routes door het (agrarisch) gebied, multifunctionele landbouw (MFL).
- Natuurdoelen N2000 beek.
- Realiseren TOP (incl uitkijktoren).

Waar kan het schuren:
- Waterberging irt vernatting en agrarische bedrijfsvoering.
- Opgekochte locatie Locatie Uddelerveen 91 die ongebruikt ligt te verpauperen.

Trekker:
- Gemeente Apeldoorn

Deelgebied Koloniën (2):

Aspecten die spelen:
- Wateroverlast langs grote koloniebeek en in Elspeet zelf. Dus extra berging of het voorkomen van afstromen (vasthouden) in het systeem is gewenst.
- De overstort vanuit Elspeet stort regelmatig over, waardoor verdund afvalwater in de beek komt. Afkoppelen door de gemeente is daarom gewenst. Een andere optie zou het vergroten van de Groen Berging aan de Merelweg zijn.
- Kansen voor water vasthouden en om de afvoerdynamiek verder te proberen te dempen. Dit is nuttig voor zowel waterkwantiteit (droogte en overlast) als waterkwaliteit en ecologie. Afvoer dempen doe je door zoveel mogelijk te infiltreren of te bergen. Zorgen dat water vertraagd afstroomt.
- Berperken van de negatieve impact op de waterkwaliteit van veel kleinschalige activiteiten (paarden, etc), recreatieve routes door het gebied, doorwaadbaarheid van het gebied en ontwikkeling van multifunctionele landbouw (MFL).
- Economische vitaliteit van het gebied.

Waar kan het schuren:
- Medewerking van landeigenaren en gebruikers in het gebied.
- Beschikbare ruimte om wensen robuust te kunnen inpassen.

Trekker:
- Gemeente Nunspeet

Deelgebied Landgoed Leuvenum en omgeving (3):

Aspecten die spelen:
- Op de percelen langs de beek zijn hydrologische natuurherstelmaatregelen vastgesteld voor waterkwaliteit en waterkwantiteit. Dit betekent het verbeteren van het nitraatgehalte in water en het langer vasthouden van water in het systeem van de Hierdense beek.
- Op de huispercelen zijn natuurherstelmaatregelen vastgesteld voor schraalland, mits het een oud cultuurdek betreft.
- De functionaliteit van landbouw volgt al voor een groot deel het natuurlijk systeem, uitgaand van water-bodem sturend. In gezamenlijkheid onderzoeken en bepalen we hoe we de functionaliteit voor zowel landbouw, natuur als water kunnen verbeteren en optimaliseren.
- Waterkwantiteit, ruimte voor de beek, kan meer fluctuaties geven en invloed hebben op het gebruik van de gronden;
- Speulderpad verbinden met Uddelermeerpad via beek;
- Recreatieve mogelijkheden (routes, verhalen en MFL).
- Mogelijkheden verkennen voor groenblauwe dooradering

Waar kan het schuren:
- Eventuele vernatting in relatie tot agrarische bedrijfsvoering.
- Verbeteren waterkwaliteit in relatie tot bufferstroken N2000 landbouwgrond.
- Compensatie mogelijkheden als het voorgaande zich afspeelt.

Trekker:
- Gemeente Ermelo

Deelgebied Hoge gronden bij Garderen (4):

Aspecten die spelen:
- Droogtegevoelig gebied, hoe kan je hier watervasthouden?
- Bodemgezond, meer organische stof toevoegen aan bodem.
- Landgebruik irt kwaliteit van het grondwater (gewasbeschermingsmiddelen).
- Recreatieve mogelijkheden (routes en verhalen).
- Verblijfsrecreatie en multifunctionele landbouw.

Waar kan het schuren:
- ruimtegebruik, beschikbaarheid van gronden.
- conflicterende belangen.

Trekker:
- Gemeente Barneveld

Deelgebied Broekeld en Meerveld (5):

Aspecten die spelen:
- Landgebruik in relatie tot waterkwaliteit (gewasbescherming, mestgebruik).
- Recreatieve mogelijkheden (routes, verhalen en MFL).
- Water vasthouden in de haarvaten voor klimaatadaptatie en om waterpieken in beek te verminderen.

Waar kan het schuren:
- Vrijheid in landgebruik (gewasbescherming en bemesting) irt waterdoelen.

Trekker:
- Gemeente Apeldoorn

Aanpak deelgebieden

De aanpak is erop gericht om gezamenlijk (grondgebruikers, grondeigenaren en overheden) de situatie op deelgebiedsniveau te analyseren, om ieders doelstelling, ambitie en behoefte bijeen te brengen, maar ook de kansen en opgaven die in het gebied landen te inventariseren. Concreet betekent dit dat er in samenhang gekeken wordt naar:

- het huidige grondgebruik;
- de werking van het watersysteem;
- de huidige waterkwaliteit;
- de beoogde natuurherstelmaatregelen van de provincie;
- de toekomstplannen van grondeigenaren, pachters en bedrijven;
- recreatieve ambities en kansen;
- ruimtelijke ambities gemeenten bv t.a.v. woningbouw en bedrijfsterreinen;
- kansen voor versterken groen-blauwe dooradering/ verweving van het landschap.

Het hoofddoel van de gesprekken is om tot oplossingsrichtingen te komen voor meerdere doelen. Daarnaast zorgen de gesprekken voor een uitwisseling van kennis over ecologie, hydrologie, bodem, recreatieve mogelijkheden, bedrijfsvoering en beleidsdoelen. De opgaven in GEUS zijn complex, dus de aanpak per deelgebied biedt de mogelijkheid om op een integrale manier kansen, doelstellingen, ambities en wensen bij elkaar te brengen, integraal af te wegen om vervolgens op basis van maatwerk te komen tot een plan voor realisatie dat bijdraagt aan de gestelde doelen.

Hiermee zijn eerste ervaringen opgedaan tijdens verkennende gesprekken voor het brongebied van het Uddelerveen. In de reeks van gesprekken zetten we de oplossingsrichtingen ook in de tijd: we kijken wat op de korte termijn uitgevoerd kan worden en benoemen ontwikkelingen die meer tijd vragen. Hierbij speelt beschikbaarheid van gegevens een rol, bijvoorbeeld uit de LESA (Landschappelijke Ecologische Systeem Analyse) en metingen van bijvoorbeeld waterkwaliteit. Daarbij maken we ook de (financiële) afspraken die nodig zijn voor het realiseren van maatregelen.

5.2.1.2 Toekomstbestendig maken van de kalversector in GEUS (zie ook 4.6)

De kalverhouderij is van oudsher van groot belang en grote waarde in het gebied. Tegelijkertijd kent de sector kalverhouderij een aantal fikse uitdagingen. Denk aan invulling dierwaardige veehouderij, de reductie van stikstofemissie, de beperkte opties voor stalinnovatie en de financiering hiervan. Het sectorplan Veal Forward schets een beeld hoe een duurzame kalverhouderij eruit kan zien. In dit plan geeft de kalverhouderij aan dat het streeft naar een sector die is geïntegreerd in een kringlooplandbouw met directe koppeling aan de Noordwest-Europese melkveehouderij.

De infrastructuur voor kalverhouderij zoals mestverwerking, toeleveranciers en afname is in het gebied aanwezig. Daarnaast is de kalverhouderij van economisch belang en onderdeel van de Veluwse identiteit. Om die reden wil GEUS een voortrekkersrol spelen in realisatie van het sectorplan gericht op verduurzaming. Ze wil perspectief geven aan blijvende kalverhouders in het gebied. Basisvisie daarbij is dat een toekomstbestendige kalverhouderij minimaal 1200 dierplaatsen per locatie omvat.

Perspectief is dat GEUS zich ontwikkelt tot duurzame koploper van de kalverhouderij in Nederland – inclusief de introductie van het GEUS kalf. De hoofdverantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de ketenpartners. Zij gaan aan de slag met een actieplan kalverhouderij GEUS. Hierin wordt uitwerking gegeven aan:

- Samenwerking in de keten;
- Goede zorg voor het kalf;
- Dierwaardige houderij;
- Goede balans met natuur en omgeving.

Samenwerking met het gebiedsproces GEUS is gericht op het realiseren van de innovatie hotspot voor kalverhouderij in GEUS die goed is voor de lokale economie, voor inwoners en natuur in het gebied en voor de kalverhouder. Daarvoor wordt een actieplan opgezet.

Trekker: provincie Gelderland in nauwe samenwerking met vertegenwoordigers van de sector in het gebied.

5.2.1.3 Opzetten en uitvoeren van de pilot landbouw GEUS

De landbouw geeft van oudsher invulling aan de ontwikkeling, de welvaart en het landschap van GEUS. In de pilot landbouw GEUS trekken we deze lijn door en maken we ruimte (in geld, kennis en beleid) om als landbouw door te ontwikkelen naar een verdere toekomstbestendige invulling, die past bij wat het gebied vraagt. Met de pilotstatus erkennen en ondersteunen de overheden de positie van de landbouw in GEUS. Dat geldt voor zowel de grondgebonden landbouw als de niet-grondgebonden landbouw. Beiden werken in de pilot aan doorontwikkeling van een duurzaam landbouwsysteem met langjarig perspectief voor de toekomst. Deze transitie gaat geleidelijk, heeft tijd nodig, maar vraagt vooral om vertrouwen dat er ruimte is om nieuwe wegen te verkennen, in de praktijk te brengen, bij succes juridisch te omarmen en zonder succes te kunnen loslaten. Dit vraagt om een langjarige gebiedspilot met praktische proefprojecten. Projecten waarin agrarische ondernemers praktisch en aantoonbaar invulling geven aan een gezonde bodem, schoon water en zorg voor dier en omgeving. En waarin ze zichtbaar maken welke steun dit vraagt van beleid en omgeving. Agrarische ondernemers geven hiermee zelf vorm aan het toekomstperspectief van hun onderneming. Verandering van de bedrijfsvoering schuwen zij niet, zij zetten in op behoud van een gezond verdienmodel. Daarbij verkennen zij kansen voor multifunctionele landbouw (MFL), onderzoeken we of agrariërs hiervoor open staan en delen we hierover ervaringen en kennis.

Met de pilot pakt de sector grip op thema's als:

- Op gebiedsniveau maximaal sluiten van voermest kringlopen;
- Optimaliseren van mestplaatsing binnen het gebied, met minimale inzet van meststoffen van buiten het gebied;
- Nieuwe mogelijkheden voor toegang tot grond;
- samenwerking met TBO's voor landbouwinclusieve natuur;
- het verder integreren van natuur inclusieve bedrijfsvoering;
- het experimenteren met nieuwe landbouwgewassen;
- verduurzaming van stallen;
- het verbeteren van dierenwelzijn;
- ontwikkeling en toepassing van nieuwe technieken/machines;
- leren over bodem, rantsoen en bemesting;
- renderende mogelijkheden voor extensivering van de bedrijfsvoering;
- kennisdeling, ondersteuning en begeleiding bij innovatie, verbreding, omvorming, verplaatsen of stoppen van de bedrijfsvoering;
- ondersteuning van agrariërs in de zoektocht naar verdere verduurzamingsmogelijkheden, bijvoorbeeld door financiering van het opstellen van bedrijfsplannen.

De doorontwikkeling naar een duurzame landbouwsector met toekomst is al gestart. Er zijn al innovaties en natuurinclusieve maatregelen toegepast. Maar de sector kan en wil nog veel meer in GEUS.

De pilot is van de boeren in GEUS en zij voeren deze ook uit. Daarbij werken zij natuurlijk samen met andere gebiedspartijen. De pilot vraagt om langjarige continuïteit. Dit borgen we door aanstelling van een agrarisch pilot-bestuur voor richtinggevende keuzes en een gebiedsregisseur voor het aanjagen en tot uitvoering brengen van concrete projecten.

De gebiedsregisseur inventariseert de behoefte aan experimenten, zet dat om in gezamenlijke pilotprojecten, betrekt agrariërs uit het gebied en andere gebiedspartijen en realiseert financiering en draagvlak voor de projecten. De gebiedsregisseur kent het gebied, heeft vertrouwen van agrariers in het gebied en weet hen ook uit te dagen. Bij voorkeur is het iemand uit het gebied zelf, bijvoorbeeld een betrokken agrariër.

De gebiedsregisseur werkt direct samen met het agrarisch pilot-bestuur. Dit bestuur maakt richtinggevende keuzes in prioritering van gewenste projecten, borgt draagvlak voor de pilot in politiek, keten en samenleving en draagt als ambassadeur van de pilot de wensen en resultaten van projecten mee uit naar derden. De gebiedsregisseur en het agrarisch bestuur geven samen invulling aan bovenstaande thema's en zetten dit om naar een pilot werkplan landbouw GEUS.

Trekker: de provincie in nauwe samenwerking met de sector

5.2.1.4 Leefbaarheid wonen, bedrijven en voorzieningen

De aspecten van leefbaarheid voor wonen, bedrijven en voorzieningen hebben een plaats in het beleid van elke gemeente. Hiervoor zijn de instrumenten onder andere gebiedsvisies, omgevingsvisies en –plannen en dorpsvisies.

Voor de diverse kernen zijn specifieke opgaven benoemd in hoofdstuk 2 t/m 4. De uitwerking van deze opgaven beleggen we als wensen bij de afzonderlijke gemeenten. In het bijzonder voor de kern Garderen (zie bijlage 3) zijn aantal specifieke projecten benoemd. Voor de andere kernen zijn opgaven gedefinieerd in andere beleidstukken, bv gebiedsvisie Speuld en vitaliteitsagenda Uddel.

De gewenste ontwikkelingen dienen binnen de komende drie jaar in elk geval planologisch vastgelegd te zijn om realisatie mogelijk te maken.

Trekkers: de betreffende gemeenten

5.2.1.5 Leefbaarheid: realiseren van een duidelijke kern in de dorpen
Voor meer levendigheid in dorpen, meer economische activiteiten en (nog) meer cohesie worden in de dorpen aantrekkelijke kernen gerealiseerd. Hiervoor wordt aangesloten op aanpalende opgaves zoals de op te stellen dorpsvisies. Aanvullende subsidies en middelen kunnen de mogelijkheden vergroten. In hoofdstuk 4 is aangegeven wat per kern de kansen zijn.

Trekkers: de betreffende gemeenten

5.2.1.6 Versterken routestructuren inclusief dorpsommetjes
Het creeren van nieuwe recreatieve routes en het doorontwikkelen van bestaande recreatieve routes is een belangrijk drager voorde versterking van de recreatiefunctie in het gebied. Hierbij speelt het Routebureau een belangrijke rol. Het huidige routenetwerk wordt geanalyseerd en onderzocht wordt waar dit beter kan en waar nieuwe routes een plek kunnen krijgen. Het gaat hierbij om zonering van recreatie en afstemming routestructuren (kaartmateriaal, app 's, informatievoorziening) om meer van het gebied te laten zien en de druk op de natuur te verminderen. Dit geldt voor fietsers, wandelaars, MTB-ers, ruiters en menners.

Trekker: gemeente Apeldoorn

5.2.1.7 Versterking beleving gebied
In samenhang met versterken routestructuren is het de ambitie de beleving van het gebied te versterken en binnen activiteiten en buiten activiteiten met elkaar te verbinden (verhalen vertellen en Veluws Verleden Verteld). Dit te doen door het verder uitwerken tot concrete plannen in overleg met gemeente, bewoners en ondernemers. Een belangrijke inspiratiebron voor verhalen is de cultuurhistorische bijdrage van het bureau Steenhuis Meurs. Het ontwikkelen van nieuwe concepten voor verblijfsrecreatie is hier ook onderdeel van.

Trekker: gemeente Apeldoorn

5.2.1.8 Vitale vakantieparken
De huidige vakantieparken zijn vitaal, maar moeten in de toekomst ook duurzaam vitaal blijven en aansluiten op de marktvraag. Hierbij zetten we in op bijvoorbeeld verduurzaming, natuurinclusiviteit, klimaatbestendig en belevingskwaliteit. Dat geldt ook bestaande vakantieparken en voorzieningen voor verblijfsrecreatie. Hierbij zijn de parken zelf aan zet met ondersteuning van de overheid.

Trekker: gemeente Apeldoorn

5.2.1.9 Een entree voor het gebied (TOP)
Midden in het gebied, bij de parkeerplaats van het KNHS willen we een entree voor GEUS maken. Deze plek biedt de mogelijkheid om zowel het agrarisch land als de natuur te ontdekken. Hiermee bundelen we het autoverkeer dat voor een dagje in het gebied komt en vermijden rondrijden van dagjesmensen. Dit initiatief koppelen we aan het ontwikkelplan voor Uddelerveen.

Trekker: gemeente Apeldoorn

5.2.1.10 Multifunctionele landbouw en agrotoerisme incl. kort ketens
Het agrarisch gebied zou zich breder kunnen ontwikkelen door zich ook te richten op andere functies dan alleen landbouw, bv recreatie of zorg. Ook biedt lokale afzet van producten een kans op een ander verdienmodel en dat biedt ook kansen voor extra marketing mogelijkheden voor het gebied.

Trekker: Gemeente Apeldoorn

5.2.2 Onderzoek en ontwikkeling

Om de verschillende projecten goed te kunnen uitvoeren of om de opgave echt scherp te krijgen is onderzoek nodig. Daarnaast willen we blijven leren en investeren in kennis in het gebied. Hiervoor is er een aantal onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten benoemd:

- Meet- en leernetwerk
- Collectief van agrariërs oprichten
- Leefbaarheid: mobiliteit
- Energienetwerk verbonden of “status apart”
- Iedereen water- en natuurbewust

5.2.2.1 Meet- en leernetwerk

Er is een meerjarig omgevingsmeet- en leernetwerk nodig om inzicht te krijgen in de huidige en toekomstige toestand van het gebied, met focus op kwaliteit van water, bodem, natuur en lucht. Wij zetten ons daarbij in om de benodigde meetgegevens te verzamelen. Deze gegevens worden ingezet in een leernetwerk om gezamenlijk de resultaten te duiden, hierover het gesprek te voeren, samen te leren en handelingsperspectief uit te halen. Het leernetwerk bestaat uit agrariërs, terreinbeheerders en andere belanghebbenden en geïnteresseerden uit het gebied. Ook vindt afstemming plaats met de pilot landbouw GEUS (zie 5.2.1.3) over de opgehaalde resultaten en duiding daarvan. Dit draagt bij aan het in kaart brengen van kansrijke maatregelen, monitoring van getroffen maatregelen en identificeren van gebieden waar extra inzet nodig is.

Er zijn al diverse meetnetwerken van de provincie en het waterschap om het natuur- en watersysteem te monitoren. Daarnaast zijn er sinds mei 2024 initiatieven gestart waarbij agrariërs de water- en bodemkwaliteit monitoren. Dit gebeurt vanuit het DAW (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer) door middel van zelf nitraatconcentraties in water te meten en pilots waarin bodemmonsters genomen worden om de bodemkwaliteit te monitoren onder verschillend beheer. De aanleiding voor het zelf willen meten in het gebied is dat de agrariërs de werkelijke situatie willen kennen. Het waterschap heeft vanaf deze periode ook aanvullende meetpunten ingericht.

Voor de meerjarige monitoring van water-, bodem- en luchtkwaliteit is er een participatief ontwerptraject doorlopen. Hierin is onderzocht welke informatiebehoefte er is en welke meetnetwerken geoptimaliseerd, verbeterd en ingericht moeten worden. Daarbij is niet alleen gekeken naar welke metingen verricht moeten worden, maar ook hoe deze bijdragen aan het leernetwerk.

Trekkers: Waterschap Vallei en Veluwe en provincie Gelderland

Excursie over natuurwaarden in het gebied

5.2.2.2 Collectief van agrariërs oprichten
Het oprichten van een collectief van agrariers in GEUS heeft veel potentie voor de realisatie van een duurzame landbouw in GEUS. Toekomstbestendige landbouw in GEUS krijgt vorm doordat gewerkt wordt aan nieuwe vormen van landbouw, het experimenteren en toepassen van innovatie in de landbouw, door te leren van elkaar, maar ook door vanuit de landbouw gecoordineerd grip te houden op behoud en verdeling van stikstof, grond en grondstoffen (lokale kringloop, grond, gewas, voer, mest), zie ook de pilot 5.2.1.3.

Samenwerking in de landbouw is essentieel voor behoud van toekomstperspectief. Dat gebeurt nu al en is zeer waardevol. De benodigde samenwerking willen we verder bestendigen in 'een collectief'. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van incidentele samenwerking, projectmatig, als vereniging, of formeel in een gebiedscoöperatie. We onderzoeken welke organisatievorm het beste past bij de mensen en bij de collectieve opgaven en ambities van de agrariërs in Geus. Het collectief zal een volwaardige gesprekspartner moeten zijn voor overheden, TBO's en verpachtende partijen.

De meest passende en geschikte vorm waarin dit gebeurt is afhankelijk van wat de agrariërs allemaal samen willen regelen. Gaat het voornamelijk om kennisdeling, kennisontwikkeling, gezamenlijke lobby, of actieve participatie in economische activiteiten als grondaankoop, grondbemiddeling, mestplaatsing of bijvoorbeeld in gebiedsmarketing? En welke relatie ziet het collectief met andere partijen, zoals het agrarisch collectief 'Boerennatuur Veluwe'.

De keus voor de beste invulling van een agrarisch collectief ondersteunen we vanuit het gebiedsteam GEUS. Bijvoorbeeld door het inzetten van de gebiedsregisseur of een speciale verkenner agrarisch collectief GEUS.

Deze verkenner kan in directe samenspraak met een kerngroep van landbouwers in kaart brengen welke wensen, behoeften en opties (op basis van concrete voorbeelden elders) er zijn voor opzet van een landbouwcollectief GEUS. Samen kan worden bepaald welke doelen, taken, speerpunten en acties dit collectief als eerste zou moeten oppakken. Zo kan het collectief bijvoorbeeld het bestuur worden van de pilot landbouw.
Voorbeelden van dergelijke agrarische collectieven bestaan en zijn succesvol. Met het instellen van een erkend GEUS collectief voor de landbouw, kunnen agrariërs volwaardig gewaardeerd inzet plegen en de sector vertegenwoordigen, uitdragen en duurzame landbouw aanjagen. Bij opzet van het collectief hoort ook een duidelijk plan voor het financieringsmodel van het collectief.

Trekker: provincie Gelderland in nauwe samenwerking met de sector

Agrarisch leernetwerk over bodemvruchtbaarheid

5.2.2.3 Leefbaarheid: mobiliteit

Voor realisatie van de ambities op gebied van mobiliteit (verbeteren bereikbaarheid en verkeersveiligheid in de kernen, verbeteren OV, veilige oversteekvoorzieningen, aanvullende routes) is nader onderzoek nodig, geen standaard onderzoek, maar zoeken naar creatieve oplossingen (specifieke onderwerpen: o.a. veilige oversteken, juiste balans tussen bereikbaarheid en veiligheid, rondweg Uddel/ Elspeet, vrachtwagenparkeerterreinen, verbeteren parkeren Garderen centrum, fietsveiligheid, vrachtwagenverbod handhaven). Essentieel onderdeel is het onderzoeken naar de mogelijkheden voor een rondweg voor de dorpen Uddel en Elspeet.

Trekker: provincie Gelderland

5.2.2.4 Energienetwerk verbonden of "status apart"

De aanpak is dat de 4 gemeente (Apeldoorn, Barneveld, Ermelo en Nunspeet) vragen aan het expertteam warmte van de provincie Gelderland of zij willen onderzoeken wat de opties en kansen zijn voor een robuust energienetwerk in het gebied GEUS. Voorbereidingen zijn hiervoor in gang gezet. Het expertteam van de provincie zal een uitvraag opstellen voor een haalbaarheidsonderzoek.

Trekker: provincie Gelderland

Provinciale weg in het dorp Uddel

5.2.2.5 Water- en natuurbewust gedrag en watersysteemmaatregelen (kwantiteit en kwaliteit) (zie 3.1)

Middels educatie maken we de scholen, inwoners, recreanten en ondernemers attent op water- en natuurbewust zijn. Hiervoor starten we een eenduidige communicatie op. Hoe deze eruit gaat zien is onderdeel van vervolgonderzoek. De lijn is:

- Met enkele mensen uit het gebied vanuit verschillende sectoren komen tot een top 10 attentiepunten (denk hierbij aan zwembad met chloor niet in de sloot gooien, autowassen op straat, natuurinclusief bouwen/ tuinieren, etc);
- Deze helder omschrijven en goed verbeelden;
- De communicatie moet op verschillende manieren vormkrijgen. Denk hierbij aan socials, websites, maar ook folders, rubriek in plaatselijke krantjes, plek op nieuwsites van dorpsraden, etc;
- Nadenken of je mensen kunt belonen voor water- en natuurbewust gedrag.

Het leernetwerk dat opgezet wordt zal ook een bijdrage kunnen leveren in het water- bewustwording in het gebied.

Een tweede lijn is te onderzoeken hoe sommige zaken meer verplichtend een vorm kunnen krijgen en er meer direct gestuurd kan worden. Inventariseer de situatie op de paardenweides en ga direct in gesprek. En hoe kunnen we met elkaar bijvoorbeeld paardenhouders verplichten verantwoord met hun mestverwerking om te gaan? Hiervoor zal in het gebiedsteam een gesprek opgestart worden. Hierbij is het essentieel dat overheden het goede voorbeeld geven. Dit kan bijvoorbeeld door actief te werken aan vermindering van het gebruik van de overstorten in Uddel en Elspeet en deze op termijn helemaal overbodig te laten zijn. Voor Elspeet zijn hiervoor al maatregelen getroffen.

Daarnaast worden hierbij ook maatregelen voor het hele gebied betrokken. Dit gaat bijvoorbeeld ook over herstel houtwallen en maatregelen om het watersysteem te herstellen, dus ook gelegen buiten de deelgebieden.

Trekker: waterschap Vallei en Veluwe.

5.3 FINANCIERING EN DIRECT TE STARTEN PROJECTEN

5.2.1 Financiering van het gebiedsplan

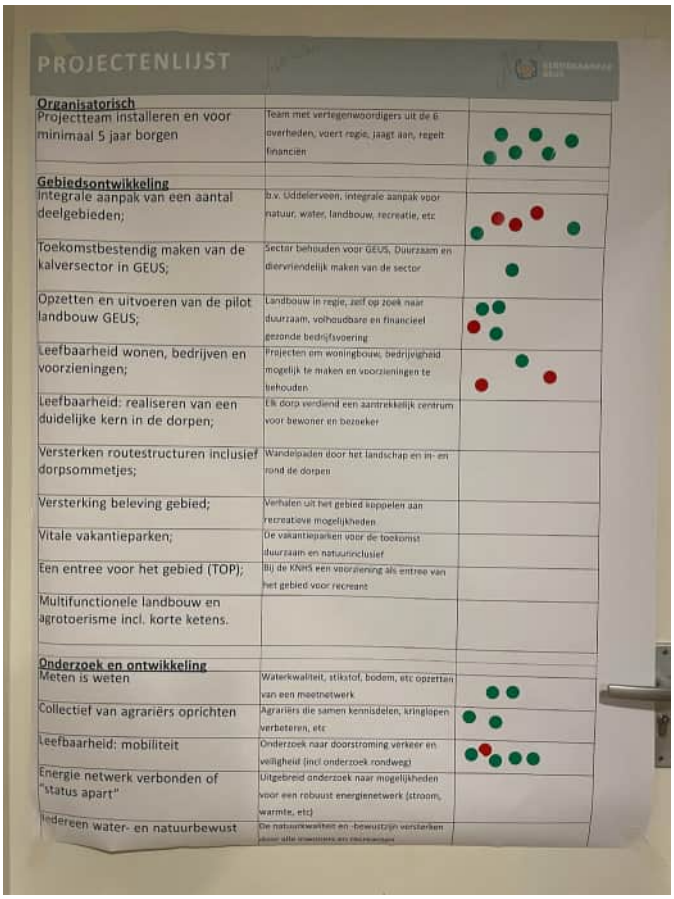
Voor de financiering van de realisatie van het gebiedsplan is onderscheid te maken tussen proces- en onderzoekskosten en investeringen. De proces- en onderzoekskosten worden gedragen door de zes betrokken overheidspartijen. Deze maken daar onderling afspraken over in de samenwerkingsovereenkomst (SOK). In de SOK wordt afgesproken dat de partijen voor langere tijd zich verbinden aan de ontwikkeling van GEUS. Voor de eerstkomende 3 jaren worden bindende financiele afspraken gemaakt voor de proces- en onderzoekskosten.
De investeringen worden per project bepaald op basis van uitgewerkte projectvoorstellen in de volgende fase. Vervolgens wordt per project dekking gezocht en gerealisateerd.

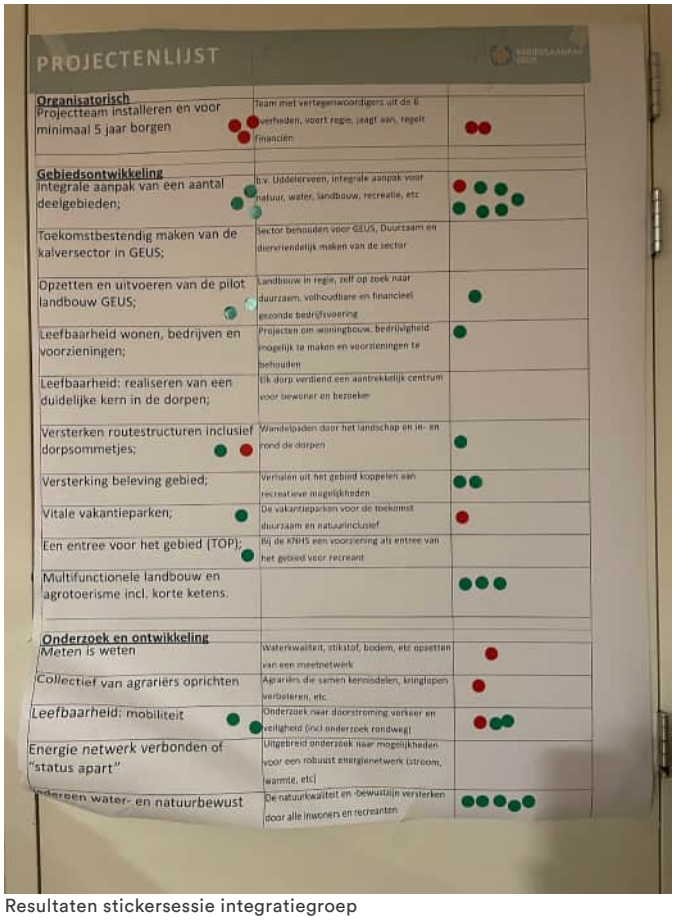
5.2.2. Fasering van het gebiedsplan

Bij de fasering van de projecten is met name bezien met welke projecten er direct kan worden gestart.

Direct te starten projecten zijn:
- Deelgebied Uddelerveen;
- Deelgebied Landgoed Leuvenum en omgeving;
- Pilot duurzame landbouw GEUS;
- Collectief agrariers;
- Leefbaarheid kernen (aansluitend op lopende processen) plannen ontwikkelen voor wonen, werken en voorzieningen;
- Realsatie duidelijke kernen Uddel, Garderen en Elspeet;
- Meet- en leernetwerk water en bodem;
- Water- en natuurbewust gedrag en watersysteemmaatregelen (kwantiteit en kwaliteit);
- Mobiliteitsonderzoek inclusief haalbaarheid rondwegen Elspeet en Uddel;
- Verkenning energienetwerk;
- Recreatieprojecten:
  - Versterken routestructuren
  - Versterken beleving van het gebied
  - Vitale vakantieparken
  - Entree gebied (TOP), onderdeel deelgebied Uddelerveen

Ook is direct te starten met:
- Verkenning realisatie stikstofbank voor GEUS binnen de stikstofbank van provincie;
- Verkenning haalbaarheid harmonisering regelingen binnen GEUS.

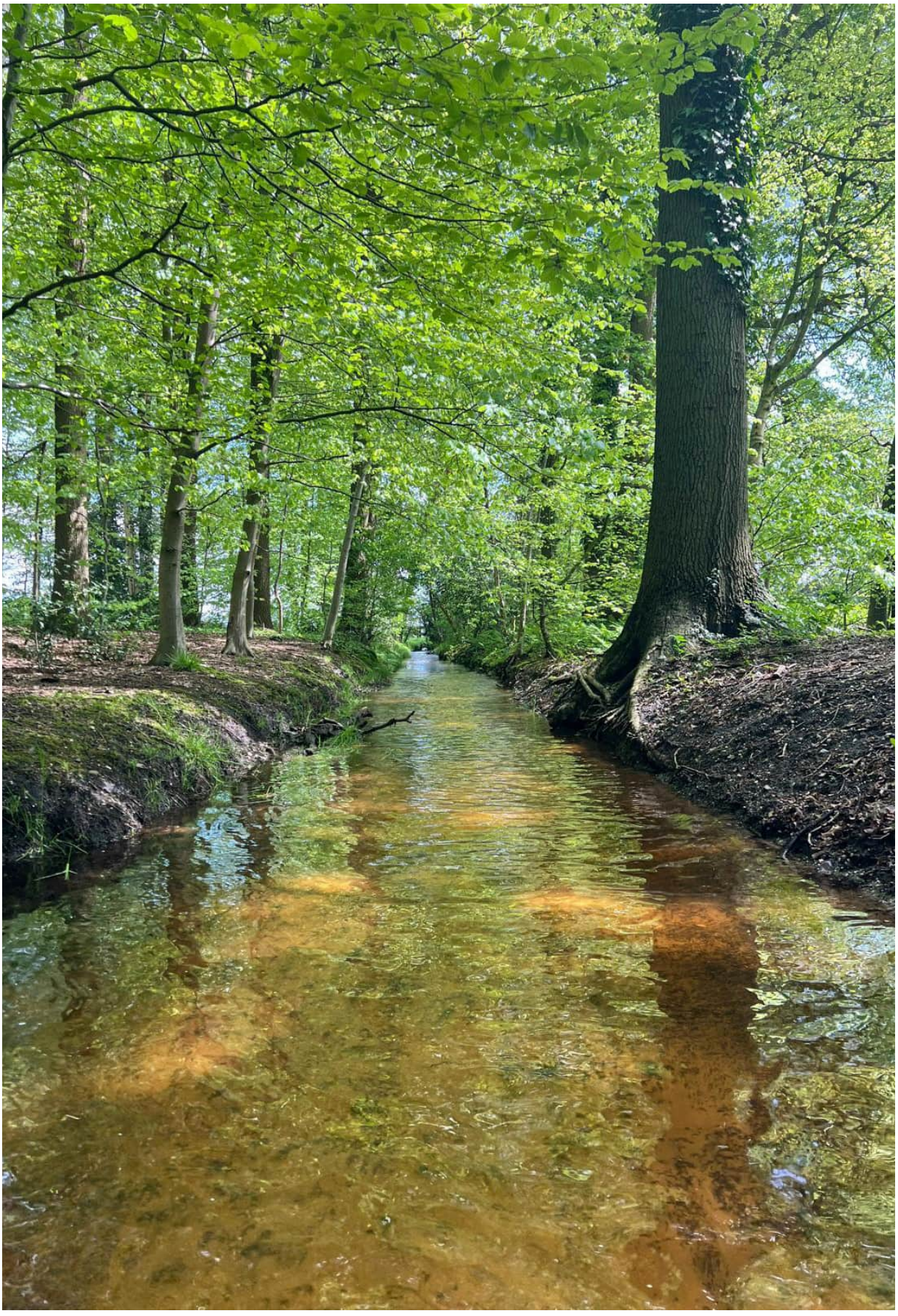

Resultaten stickersessie integratiegroep

6. Tot slot

6. Tot slot: hoe verder naar de realisatie

In het eerste kwartaal van 2025 vindt er besluitvorming plaats over dit gebiedsplan door de zes overheidspartijen van GEUS. In november hebben de bestuurders van GEUS al kennis kunnen nemen van het concept-plan. Op 20 januari ligt het definitieve plan voor besluitvorming voor in het bestuurlijk overleg GEUS. In december is de adviesraad GEUS bij elkaar geweest. Zij hebben een advies opgesteld bij het plan wat bijgevoegd is voor de bestuurders.

Na besluitvorming in het bestuurlijk overleg GEUS zijn de individuele overheden aan zet. De colleges van gemeenten en provincie en het dagelijks bestuur van het Waterschap besluiten eerst en vervolgens zullen de gemeenteraden, algemeen bestuur Waterschap en provinciale staten voorgelegd krijgen voor definitieve besluitvorming.

De colleges hebben al in informele setting elk kennis kunnen nemen van het plan. Begin 2025 organiseren we een bijeenkomst voor alle volksvertegenwoordigers van de betrokken overheden, zodat ook zij een gelijk en goed beeld kunnen vormen van het gebiedsplan voordat zij er over moeten besluiten.

Inrichten GEUS organisatie en uitvoering

Na besluitvorming zal het gebiedsteam onder leiding van een nieuwe programmamanager aan de slag gaan met de inrichting van de organisatie zoals voorgesteld in dit plan en starten met de uitvoering van het uitvoeringsprogramma.

Ondertussen loopt er ook al een aantal zaken gewoon door die al in werking zijn gezet, zodat in afwachting van de besluitvorming het proces niet stil komt te liggen.

Bijlagen

BIJLAGE 1: LANDBOUWMAATREGELEN GEUS VOOR STIKSTOFBEREKENING

Maatregel	Door te rekenen	Toelichting
Verduurzaming stallen vleeskalveren	Stallen van vleeskalveren hebben een emissiefactor van minimaal 2,5 kg NH3/dp/jaar (stallen met een luchtwasser en een EF < 2,5 kg NH3/dp/jaar behouden deze)	De grenswaarde voor nieuwe stallen, gebouwd vanaf 2020. NB: in 2023 staat nog 83% van het aantal vleeskalveren in een traditionele stal (emissiefactor 3,5 kg)
	Bedrijven met meer dan 1250 vleeskalveren staan in een stal met een luchtwasser en voldoen minimaal aan de emissiegrenswaarde van 1,1 kg ammoniak per dierplaats per jaar	
	Combinatie van maatregel 1 + 2	
Verduurzaming stallen melkvee	Emissiearme vloeren melkveehouderij die minimaal voldoen aan de emissiegrenswaarde van 8,6 kg ammoniak per dierplaats per jaar	
	Dagontmesting in combinatie met monovergisting	Kwalitatief beschrijven.
	Toepassing RENURE	Kwalitatief beschrijven.
Eiwitarmer rantsoen	Melkvee: een verlaging van het ruw eiwitgehalte tot 155 gram ruw eiwit per kg droge stof met een reductie van 8% stikstof en 3% TAN.	Doelstelling praktijkpilot Koe en Eiwit
Omvang veestapel	Minder dieren door opkoopregelingen, stoppers (o.a. rood voor rood) Generiek over gehele veestapel 5.1 10 % minder dieren 5.2 20 % minder dieren 5.3 30 % minder dieren	NB: een deel van deze vermindering is al ingezet in 2023 en 2024.
Derogatiebeschikking	Uitvoeren van de regels volgens de derogatiebeschikking, o.a. onbemeste bufferstroken langs waterlopen, max 170 kg N uit dierlijke mest, 20% verlaging stikstofgebruiksnormen, minimaal aandeel rustgewassen (eens per drie jaar). verplichting inzaaien van vanggewassen op zand- en lössgronden	
Kruidenrijk grasland	10% van het graslandareaal is kruidenrijk met grasklavers	Grasklavers fixeren stikstof, aangenomen wordt dat dit leidt tot minder N kunstmest toediening
Minder landbouwareaal (is in principe in GEUS niet aan de orde)	Geen bemesting meer op voormalige landbouwgronden 8.1 50 ha minder landbouwgrond 8.2 100 ha minder landbouwgrond 8.3 64 ha minder landbouwgrond afname grond (vertaling aannames in KEV2022, voor zichtjaar 2030)	Inschatting maken van mogelijk toekomstige claims op landbouwgrond
Totaalpakket	Combinatie van maatregel 3, 4, 5.1, 6, 7, 8.1	

BIJLAGE 2: SAMENVATTING HERSTELPROGRAMMA NATUURGEBIEDEN

De herstelprogramma's van natuurgebieden in het gebied GEUS bevat vier verschillende natuurgebieden: bos, beken, vennen en venen en heide en stuifzanden. Hieronder zijn van elk herstelprogramma een paar passages opgenomen en een samenvatting van de voorgestelde maatregelen. Voor meer informatie zie ook: https://www.gelderland.nl/themas/natuur/gelderse-natuurgebieden/veluwe/herstelprogrammasveluwe

Herstelprogramma's natuurgebieden Bos:
De bossen zijn het leefgebied van veel bijzondere dieren en planten, waaronder het vliegend hert, de wespen- dief en zwarte specht. Ook de aanwezigheid van edelhert en wild zwijn, en de daarmee gepaarde ecologische processen, binnen de Veluwse bossen is uniek. De oudste bossen op de Veluwe – hoofdzakelijk oude malebossen – zijn in veel gevallen meer dan duizend jaar oud en behoren zonder twijfel tot de meest bijzondere bossen van Nederland. Deze oude loofbossen herbergen veel bijzondere soorten die nergens anders in Nederland voorkomen. Soorten van deze bossen zijn afhankelijk van voldoende omvangrijk leefgebied met inheems loofbos en veel dikke, oude aftakelende en dode bomen. Behoud en uitbreiding van deze soortpopulaties, bijvoorbeeld om populaties minder kwetsbaar te maken voor klimaatverandering, is enkel mogelijk vanuit de bestaande oude bosrelicten op de Veluwe. Met dit herstelprogramma zetten we in op ecologisch herstel en adequaat beheer van deze bossen, zodat de bijzondere planten en dieren van deze bossen behouden blijven. Het herstelprogramma is een uitwerking van het Natura 2000-beheerplan Veluwe. Deze uitwerking bevat een analyse van de oorzaken waardoor de instandhoudings- doelen voor de bossen nog niet behaald kunnen worden en maatregelen die moeten leiden tot herstel van de bossen. Ook zijn de randvoorwaarden beschreven voor de maatregelen om de Natura-2000-instandhoudingsdoelen te kunnen behalen.

Herstelmaatregelen:

- Grootschalig bosherstel in historische boscomplexen door o.a. oppervlakte- vergroting, het uitfaseren van de houtproductie en houtoogst, het verwijderen van invasieve uitheemse boom- en struiksoorten en het inrichten van grazige open ruimtes voor oudbosflora en mantel- en zoomvegetaties.
- Herstel en uitbreiding van de eikenstrubbenboscomplexen eveneens door o.a. vergroten van oppervlakte, uitfaseren houtproductie en houtoogst en verwijderen van invasieve uitheemse boom- en struiksoorten.
- Landschapsbrede exotenbestrijding van met name Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik binnen en rondom oude eikenbossen.
- Herstel van hardhoutooibossen op de zuidflank van de Veluwe langs de Rijn door uitbreiding, aanplant autochtoon materiaal en verwijderen van invasieve uitheemse soorten.
- Beperken zwijnendruk in oude eikenbossen door op korte termijn het plaatsen van zwijnenwerende rasters en op langere termijn het verlagen van de populatiedichtheid.
- Regionaal verlagen van de omvang van wilde hoefdierpopulaties binnen de terreinen van eigenaren die het knelpunt van hoge graas- en wroetdruk t.a.v. Natura 2000-doelbereik het sterkst ervaren.
- Soortspecifieke maatregelen voor vliegend hert, wespendief en zwarte specht.
- Overige maatregelen specifiek gericht op het versterken van leefgebied van karakteristieke soorten zoals bijv. bosanemoon en grote muur.
- Revitaliseringsmaatregelen, gericht op het versterken van de vitaliteit en klimaatbestendigheid van alle bossen op de Veluwe. Het betreft o.a. het plaatsen van rasters ten behoeve van bosverjonging, kleinschalige aanplant van loof- bomen buiten de habitatbossen en het opzetten van een ruimtelijk netwerk van oude, aftakelende en dode bomen (NOAD) over de gehele Veluwe.
- Generieke beheermaatregelen.
- Beleidsopgaven die door de provincie zelf worden opgepakt.

Herstelprogramma natuurgebieden Beken:
De beken op de Veluwe zijn uniek in hun voorkomen, werking en ontstaans– geschiedenis. De Veluwse Natura 2000-beken worden gevoed door het complexe grondwatersysteem dat de Veluwe

herbergt. Het Veluwse grondwatersysteem zorgt al decennia voor een continue aanvoer van relatief koel, helder, voedselarm en zacht water in de beken. Ondanks verdroging van de Veluwe bleven de meeste beken in het recente verleden jaarrond watervoerend. In de zeer droge zomer van 2018 kwam hier echter verandering in en vielen grote delen van de Veluwse beken droog. Door de trage werking van het grondwatersysteem op de Veluwe werden de effecten bij sommige beken - met name aan de zuidkant van de Veluwe - pas later zichtbaar. Voldoende watervoerendheid is één van de belangrijkste sleutelfactoren voor het behoud en herstel van de Veluwse beken en voor de aan de beken gebonden habitattypen en soorten.

Knelpunten, oorzaken van achteruitgang en maatregelen

- De belangrijkste knelpunten en bedreigingen (met bijbehorende maatregelen) voor de aan de beek gebonden habitattypen en soorten zijn:
- Verminderde watervoerendheid en droogval. Het verbeteren en garanderen van de watervoerendheid is de essentiële randvoorwaarde voor het behalen van de Natura 2000-doelen. Zonder voldoende water in de beken worden de Natura 2000-doelen voor zowel de habitattypen als de soorten onvoldoende geborgd. In het herstelprogramma zijn daarom verschillende maatregelen opgenomen om de hydrologische situatie in en rond de beken te herstellen en te verbeteren.
- Verminderde waterkwaliteit. In veel bovenlopen van de Veluwse Natura 2000beken gaat naast de watervoerendheid ook de waterkwaliteit achteruit. Zo zijn invloeden vanuit de landbouw vaak tot in de sprengen en brongebieden terug te vinden. Stroomafwaarts neemt de invloed van meststoffen toe en is het water harder geworden. Daarom zijn in het herstelprogramma maatregelen uitgewerkt om de waterkwaliteit in de beken te verbeteren en te borgen.
- Migratiebarrières en versnippering. Afhankelijk van de locatie in het systeem en de grootte van het verval hebben barrières grote effecten op beekprik, rivierdonderpad en karakteristieke en typische soorten van habitattype Beken en rivieren met waterplanten (H3260A). In het herstelprogramma zijn meerdere maatregelen opgenomen om migratiebarrières op te lossen, om de beken zo beter passeerbaar te maken.
- Onvoldoende variatie in structuur, substraat en stroming. In beken met weinig variatie en dynamiek ontbreken vaak factoren die van belang zijn voor paai-, opgroei- en leefgebied van beekprik en rivierdonderpad. Weinig variatie en gebrek aan dynamiek zorgen ook voor minder voedselaanbod voor beekprik, rivierdonderpad en ijsvogel. Voor drijvende waterweegbree en plantensoorten die behoren tot habitattype Beken en rivieren met waterplanten is gebrek aan variatie en dynamiek eveneens een knelpunt. Ook kunnen karakteristieke soorten van habitattype Beken en rivieren met waterplanten als teer vederkruid, klimopwaterranonkel en waterviolier, maar ook drijvende waterweegbree nadelige effecten ondervinden van te intensief beheer. In het herstelprogramma zijn meerdere maatregelen opgenomen om variatie in en rondom beken te vergroten en effecten van beheer beter in beeld te krijgen.

Herstelprogramma natuurgebieden Vennen en venen:

Venherstel is systeemherstel. Dit houdt in dat duurzaam behoud en beheer van habitattypen alleen mogelijk is wanneer het hele samenspel van ondergrond, bodem, water en soorten zo natuurlijk mogelijk functioneert en er voldoende ruimte is voor variatie in deze factoren. Binnen de Natura 2000-begrenzing van de Veluwe zijn minstens 336 verschillende locaties met oppervlaktewater te onderscheiden. Het is praktisch niet mogelijk om die in één planperiode aan te pakken. Daarnaast zijn ook niet al deze locaties even kansrijk. Bij de formulering van maatregelen is een prioritering van locaties aangebracht op grond van de volgende aspecten:

- locaties die potentie hebben voor de ontwikkeling of versterking van het prioritaire habitattype heideveentje;
- zwakgebufferde wateren die tevens kansen bieden voor populaties van doelsoorten;
- zure vennen met voldoende omvang (0,5 ha of

meer oppervlakte voor een ven of een mozaiek van vennen).

Het herstelprogramma Vennen en venen beperkt zich tot lokale maatregelen. Het is niet mogelijk om met 100 procent zekerheid aan te geven of de doelen gehaald zullen worden, als dit herstelprogramma in zijn geheel wordt uit- gevoerd. Ook bovenlokale maatregelen zijn immers van invloed op het slagen van de maatregelen.

De volgende conclusies kunnen per habitattype getrokken worden:

- Voor heideveentjes (H7110_B) zijn op alle kansrijke locaties maatregelen gestart of in voorbereiding. Daarbij gaat het vooral om verwijderen van bomen en struiken die te dicht op de oever staan. Voor andere locaties worden onderzoeken gestart om de lokale knelpunten volledig in beeld te krijgen.
- Bij zwak gebufferde vennen (H3130) worden nadere analyses uitgevoerd om vast te stellen welke maatregelen effectief zijn om belasting met stikstof en fosfor te verminderen en buffering te verbeteren. Voor zwakgebufferde vennen in Hoge Veluwe en Leemputten zijn al concrete maatregelen in beeld om natuurlijke waterhuishouding te herstellen en zo de waterkwaliteit te verbeteren.
- Voor zure vennen (H3160) is op circa 50 % van de kansrijke locaties geen verdere verbetering mogelijk omdat hier alleen nog knelpunten liggen die voortkomen uit hoge atmosferische depositie van stikstof en klimaatverandering. Voor de andere helft van de kansrijke locaties is verwijdering van bomen en struiken de belangrijkste ingreep. Daarnaast stelt het programma ook nader onderzoek voor naar mogelijkheden om lekkages in de ondoorlatende ondergrond op natuurlijke wijze te herstellen.
- Hoogveenbossen (H91DO) komen nu voor in Uddelermeer en Bleeke Meer. Om omvang en kwaliteit op beide locaties te behouden is het nodig om de nutriëntenbelasting te stoppen.
- Voor blauwgraslanden (H6410) zijn mogelijkheden om omvang en kwaliteit te verbeteren zeer beperkt. Dit habitattype komt nu alleen voor in de Leemputten
- Herstelprogramma Staverden. Dit herstelprogramma voorziet in antiverdrogings–maatregelen en plaatselijke bekalking waardoor het huidige blauwgrasland behouden kan blijven.
- Voor de gevlekte witsnuitlibel zullen na realisatie van dit herstelprogramma vier geschikte leefgebieden ontstaan. Naar verwachting is dat voldoende voor een duurzame populatie op de gehele Veluwe.
- Alle kansrijke deelpopulaties met puur inheemse kamsalamander worden versterkt door aanleg van extra voortplantingsbiotoop en verbetering van de poelen die nu gebruikt worden. Tevens wordt een onderzoek gestart naar de haalbaarheid van verwijdering van Italiaanse kamsalamander en hybriden.
- Voor de drijvende waterweegbree worden alle kansen benut, met name door leemputten te baggeren en boom- en struikopslag te verwijderen. Daarnaast liggen op de Veluwe ook nog kansen in beekdalen.

Herstelprogramma natuurgebieden Heide en stuifzanden:
Er zijn enkele sleutelfactoren die een groot knelpunt op de Veluwe vormen waar- voor in dit herstelprogramma geen maatregelen opgenomen kunnen worden omdat het om bronmaatregelen gaat. Dit betreft op de eerste plaats de te hoge stikstofdepositie. Hetzelfde geldt voor bronmaatregelen om de invloed van gebieds- vreemde stoffen als pesticiden te verminderen. Echter, als naast het verlagen van de stikstofdepositie, de impact van gebiedsvreemde stoffen, de recreatiedruk en de wilddruk op plekken waar dit noodzakelijk is, worden verlaagd, is het mogelijk de instandhoudingsdoelen te halen of daaraan substantieel bij te dragen.

In dit programma worden voor het nemen van herstelmaatregelen de volgende sleutelfactoren onderscheiden:

- Versterken schuilplekken en hotspots voor het behoud van lokale populaties van karakteristieke soorten;
- Oppervlaktevergroting en extensivering: hierdoor verbetert de kwaliteit van habitattypen;
- Optimalisatie beheer: vooronderzoek is nodig naar karakteristieke soorten en hotspots;
- Verbeteren bodemchemie in verband met bij-

dragen aan behoud van soorten en het vitaal houden van het hele systeem.
- Het bestrijden van verdroging met een meer lokale of regionale oorzaak draagt bij aan het herstellen van de abiotische variatie in gradiënten en het herstellen van de vochtige en natte natuurtypen van het heidelandschap.

De maatregelen, waarvan de uitvoering is voorzien tot 2036, is in een zevental typen maatregelen te onderscheiden:

- Inrichting en omvorming natuur; dit zijn maatregelen gericht op een andere terreininrichting zoals de maatregelpakketten voor duurzame heide, voor stuifzandlandschap, voor herstel van vochtige en natte heidelandschappen, voor jeneverbesstruweel, voor de leefgebied van de draaihals, de aanleg van tijdelijke heideakkers en de aanleg van (heide) corridors en een ecoduct.
- Extensivering en aankoppelen van landbouwgrond. Het extensiveren is gericht op uitbreiding van leef- en foerageergebied dan wel op het veiligstellen van inzijggebied van bijvoorbeeld een vochtige heide. Extensivering betekent niet noodzakelijk dat de percelen worden omgezet naar natuur. Dit kan ook door middel van een andere bedrijfsvoering. Ook kan het gaan om extensieve percelen waar een ander gebruik vanuit natuurbelang wenselijk is, bijvoorbeeld graanteelt in plaats van vee.
- Soortgerichte maatregelen; voor sommige soorten is algemeen systeemherstel onvoldoende en zijn specifieke maatregelen nodig. Denk hierbij aan de zadel- sprinkhaan, het gentiaanblauwtje en de bosparelmoervlinder. Ook het eventueel herintroduceren van soorten valt onder deze categorie maatregelen, net als het bestrijden van exoten.
- Beheer; deze maatregelen betreffen het regulier dan wel aanvullend beheer en de randvoorwaardelijke onderdelen daarvan. Denk hierbij aan extra chopperen of inzet van gescheperde begrazing en realisatie van nachtkralen of schaapskooien. Het opstellen van een overkoepelend begrazingsplan samen met de beheerders vergroot een efficiënte inzet van schaapskuddes.
- Beleid- en planvorming; op een aantal onderwerpen is aanvullend beleid nodig. Denk hierbij onder andere aan afstemming van beleid op het vlak van fietspaden en maatregelen om fietspaden passeerbaar te maken, maar ook aan eventueel aanvullende subsidiekaders ten behoeve van schaapskuddes of beheer van leemputten.
- Onderzoek; deze maatregelen kunnen betrekking hebben op onderzoeken met een bredere scope en niet gericht op een specifieke locatie, maar op algemene kennislacunes. De maatregelen in deze categorie kunnen ook betrekking hebben op onderzoeken die juist wel locatiespecifiek zijn, zoals een biogeochemisch onderzoek, of om bredere onderzoeken, zoals een landschapsecologische systeemanalyse. Het gaat bij deze onderzoeken om kennis die nodig is ter voorbereiding van de goede uitvoering van maatregelen.
- Communicatie en bewustwording; Voor een deel kunnen we knelpunten technisch oplossen in de gebieden. Voor een aantal problemen is echter gedrags- verandering bij bezoekers/gebruikers nodig. Onder deze categorie valt ook het opzetten van een lerend netwerk. Hierbij gaat het niet zozeer om gedragsbeïnvloeding maar leren van elkaar.

BIJLAGE 3: WENSEN VANUIT HET GEBIED AANGAANDE LEEFBAARHEID

Voorgesteld door Garderen aan de gemeente
Barneveld en Uddel aan de gemeente Apeldoorn

Wat gaan we doen?	Verkenning werk en economie Garderen (o.a. kleine ondernemers, leegstand horeca, stimuleren ondernemers)
Wat is het resultaat?	Vitaliteit Garderen: inwoners en bedrijven
Wie is de trekker?	Gemeente Barneveld en Garderense Ondernemersvereniging (GOV)

Wat gaan we doen?	Ontmoetingscentrum Garderen (Wardborg) met gemeentelijk loket
Wat is het resultaat?	Sociale cohesie, levendigheid dorp/centrum, bereikbaarheid gemeente
Wie is de trekker?	Gemeente Barneveld en PBG
Hoe wordt het betaald?	Dorpendeal Provincie en gemeente

Wat gaan we doen?	Bezoekerscentrum Garderen (molen): uitbreiding TIP met TOP, inclusief parkeergelegenheid creëren/onderzoeken
Wat is het resultaat?	Toeristische informatie, opstappunt.
Wie is de trekker?	Dorpsraad Garderen
Hoe wordt het betaald?	Dorpendeal Provincie en gemeente

Wat gaan we doen?	Nieuwe accommodatie Veluwse Boys: kantine + kleedkamers (verkennen binnen Garderen bredere sportvoorzieningen en kansen deze te combineren)
Wat is het resultaat?	Levendig dorp: voetbalvereniging is de enige grote actieve vereniging in Garderen, sociale cohesie
Wie is de trekker?	Veluwse Boys en Gemeente
Hoe wordt het betaald?	Gemeente, Dorpendeal (provincie) en deels Veluwse Boys

Wat gaan we doen?	Uitbreiding kinderopvang Garderen, kans onderzoeken of dit bij de nieuwe school kan of bij de nieuwe sportaccomodatie
Wat is het resultaat?	Jonge mensen in het dorp behouden, vitaliteit dorp
Wie is de trekker?	Volgt nog
Hoe wordt het betaald?	Dorpendeal Provincie en gemeente

Wat gaan we doen?	Realiseren van een extra sport en ontmoetingsplek in Uddel aan de Markveldweg
Wat is het resultaat?	Jonge mensen in het dorp een extra plek geven voor ontmoeting
Wie is de trekker?	Gemeente Apeldoorn met Uddelsbelang
Hoe wordt het betaald?	Dorpendeals met cofinanciering gemeente?
Op welke termijn vindt het plaats?	Middellange termijn
Wie zijn er betrokken?	Gemeente, Uddelsbelang, jongeren uit Uddel en omgeving (provincie voor sub. Dorpendeals)

© Dit werk is auteursrechtelijk beschermd.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en BoschSlabbers Tuin- en Landschapsarchitecten B.V. (hierna: “BoschSlabbers”).

BoschSlabbers heeft bij haar werkzaamheden de zorgvuldigheid in acht genomen die van haar kan worden verwacht. Aan de getoonde informatie in deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. Op onze werkzaamheden zijn de voorwaarden van toepassing zoals vastgelegd in De Nieuwe Regeling 2011 (DNR 2011).

BoschSlabbers heeft met zorgvuldigheid de beelden in deze publicatie geselecteerd waarvan er vele ook van bewoners uit het gebied zijn. Het kan voorkomen dat niet alle rechthebbenden van de gebruikte beelden zijn achterhaald. Belanghebbenden worden verzocht contact op te nemen met BoschSlabbers.